

МЕЂУНАРОДНА КОНФЕРЕНЦИЈА
САВРЕМЕНИ ИЗАЗОВИ У ДИДАКТИЦИ И ОБРАЗОВАЊУ

INTERNATIONAL CONFERENCE
CONTEMPORARY CHALLENGES IN EDUCATION

ЗБОРНИК РАДОВА PROCEEDINGS

Вршац, 20.06.2022.

ВИСОКА ШКОЛА СТРУКОВНИХ СТУДИЈА ЗА ВАСПИТАЧЕ
„МИХАИЛО ПАЛОВ” ВРШАЦ

Библиотека: Зборници

Издавач:

Висока школа струковних студија за васпитаче *Михаило Палов* - Вршац

За издавача:

доц. др Јелена Пртљага

Уредник:

проф. др Александар Стојановић

Уређивачки одбор:

проф. др А. Илика, Арад, Румунија	доц. др А. Колак, Загреб, Хрватска
проф. др В. Нојман, Темишвар, Румунија	доц. др А. Гојков – Рајић
проф. др С. Куртеш, Унив. Тексас А&М, Катар	др Н. Стурза-Милић
проф. др М. Зуљан, Љубљана, Словенија	доц. др Т. Недимовић
академик М. Милин, Арад, Румунија	др Е. Чинч
проф. др Љ. Кеверески, Битољ, Македонија	др М. Маран

Уредници издања:

др Даница Веселинов

др Еуђен Чинч

Техничко уређивање:

др Предраг Пртљага

978-86-7372-297-9

Пројекат је подржао Покрајински секретаријат за високо образовање и научноистраживачку делатност Војводине

© Сва права су резервисана. Ниједан део ове публикације не сме бити репродукован, умножен, нити пренет у било којој форми и на било који начин (фотокопирањем, електронским путем и сл.) без претходне писмене сагласности издавача.

САДРЖАЈ/CONTENTS

Valentina Milošević Marina Pećanac Marija Vojnović Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov“ u Vršcu <i>Muzički instrumenti dečjih sastava</i>	7
Милица Ненадић Татјана Станковић Анкица Ђорић Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов“ у Вршцу <i>Музички центар-подстицајно окружење за музички развој детета</i>	13
Jelena Tucić Sanja Rakić Biljana Aršinov Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov“ u Vršcu <i>Muzička darovitost dece predškolskog uzrasta – važne karakteristike</i>	19
Stefanović Ljiljana Vukov Petar Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov“ u Vršcu <i>Brojalice u funkciji razvoja ritmičkih sposobnosti dece predškolskog uzrasta</i>	24
Кристина Јовановић Дарија Филиповић Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов“ у Вршцу <i>Потешкоће адаптације деце у вртићу и улога васпитача</i>	28
Marija Rađenović Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov“ u Vršcu <i>Muzikoterapija kao element u procesu inkluzivnog obrazovanja</i>	35
Барбара Ковачки Мирјана Митрић Тања Сабо Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов“, Вршцу <i>Музичке игре које се примењују у раду са децом предшколског узраста</i>	43
Miomira Radosavljević Zlatina Ružin Đurčok Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov“ u Vršcu <i>Tradicionalne muzičke igre i njihova funkcija u vaspitno-obrazovnom radu sa predškolskom decom</i>	51
Јелена Танасковић Драгана Галијаш Наталија Тадић Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Палов“ у Вршцу <i>Дете и музика</i>	55

Павићевић Катарина

Немчев Душанка

Пролић Маја

Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Павлов” - Вршац

Модели развоја осећаја за ритам код деце предшколског узраста 61

Славица Мајорфи

Снежана Стефановић

Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов”, Вршац

Орфов инструментаријум и његова примена у раду са децом предшколског узраста 66

Ganimeta Zejnula

Alisa Dragojević

Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov”, Vršac

Muzički instrumenti u funkciji razvoja dece predškolskog uzrasta73

Jelena Ivanković

Milica Jovanov

Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov”, Vršac

Muzičko stvaralaštvo za decu predškolskog uzrasta 77

Мирјана Малуцков

Сузана Диклић

Сања Ђукић

Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов“ у Вршцу

Провера музичких способности код деце предшколског узраста карактеристике и потешкоће81

Дејана Бркић

Јелена Обрадовић

Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов”, Вршац

Породица као фактор развијања вокалних способности код деце предшколског узраста..... 87

Данијела Живков

Нина Божиновска

Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов“ у Вршцу

Развијање музичких способности код деце предшколског узраста94

Зденка Тадић

Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов“ Вршац

Дигитална писменост васпитача 100

Наташа Ивановић

Александра Атанасијевић Арачки

Валентина Ефтимов

Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов”, Вршац

Дувачки инструменти на предшколском узрасту – могућности примене у раду 107

Nevena Prtljaga

Univerzitet Metropolitan, Fakultet informacionih tehnologija, Beograd

Istraživanje i izrada prototipa mobilne aplikacije 112

РАДОВИ И РЕЗИМЕИ

Muzički instrumenti dečjih sastava**Valentina Milošević****Marina Pećanac****Marija Vojnović**

Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov”u Vršcu

Rezime

Samo je jedan period životy deteta je pun otvorenih mogućnosti. U tom periodu dete sa punoo energije, upornosti i znatiželje, savladava i razvija kapacitete koje grade buduću ličnost uspešnu i zadovoljnu ličnost koja je spremna za građenje u daljem životu. Taj period je predškolski uzrast. Zbog toga godine na predškolskom uzrastu prepoznajemo kao godine uzleta. Koliki i kakav će taj uzlet biti, zavisice od svih nas koji radimo u predškolskom vaspitanju i obrazovanju. Kroz holistički pristup u vaspitanju, dete sagledavamo kao jedinstveno i celovito biće, kompetentno i bogato potencijalima. Dete prihvatamo kao aktivnog učesnika zajednice vršnjaka i odraslih, gde je ono posvećeno učenju, kreativno je ali je i dalje biće igre.

Ovaj rad sadrži teme koje govore o dečjim sastavima i instrumentima koji se koriste u njima. Muzičko vaspitanje u dečjem vrtiću ne vaspitava male pevače i svirače, niti je samo sebi svrha, već se smatra sredstvom svestranog razvoja deteta.

Razvijanje naklonosti ka lepom, harmonij, i uravnoteženosti atributi su ne samo umetnosti već i obrazovanja. Kroz dečji orkestar deca imaju osećaj uključenosti, uvažavanja i saradničkih odnosa.

Ključne reči: muzičko vaspitanje, dečji orkestar, Karl Orf, muzički instrumenti.

Uvod

Razvijanje muzikalnosti, ljubavi prema muzici i oslobađanje napetosti u životu deteta, proizvod je svakodnevnog muziciranja dece. S obzirom na to da svako dete ne može biti u muzičkoj školi, vaspitači se trude da stvore uslove i omogućće deci da manipulišu različitim dečjim instrumentima, prema sopstvenim sposobnostima i interesovanjima. Dečjim instrumentima u vrtićkim grupama treba pokloniti posebnu pažnju jer kod dece izazivaju veliko interesovanje. Pored toga, nezamenljiva su sredstva kojima se deca uvode u sferu muzike. Time se pomaže razvitak njihovih stvaralačkih sposobnosti. Deca prepoznaju i pokušavaju da sviraju po sluhu poznate pesme i melodije, improvizuju ritmove uz mogućnost kombinovanja sa plesnim koracima i vokalnom pratnjom.

Orkestar (od grčke reči orchestra) "u grčkom teatru mesto između scene i gledališta na kome su se nalazili hor i instrumentalisti i na kojem su igrali igrači; veća ili manja grupa svirača koji zajednički izvode muzičko delo napisano ili obrađeno za sastav te grupe. Bitna karakteristika orkestra je horistička postavka deonica, tj. svaku deonicu (uz izuzetak nekih limenih duvačkih instrumenata, harfe i udaraljka) izvode dva ili više instrumentalista sa potpuno jednakom tehnikom, artikulacijom, dinamikom i sl., isključujući svaku improvizaciju ili individualniju interpretaciju". Iako je sam naziv orkestar poznat još iz Antičke Grčke, stari vek ne poznaje instrumentalne sastave slične današnjem orkestarskom telu, jer oni tada nisu bili grupisani horistički. Po tom principu su približniji bili eventualno neki izraelski i arapski instrumentalni sastavi.

Tek krajem XVII veka naziv orkestar počinje se sve češće koristiti u svom značenju kakvo ima danas. Razvoj orkestra tekao je postupno i paralelno sa tehničkim razvojem instrumenata i razvojem tehnike sviranja. Prvi veći instrumentalni sastavi javljali su se prilikom nekih većih svečanosti, kada je trebalo ostaviti što snažniji zvučni utisak. I tada, instrumenti su uglavnom podržavali neku od vokalnih deonica. Tek u periodu baroka, dolazi do naglog razvijanja instrumenata (posebno gudačkih) i nastaju muzički oblici namenjeni samo instrumentalnom muziciranju (končerto grosso, orkestarske svite, solistički koncerti uz pratnju orkestra i drugi). I dalje, kroz sledeće epohe, orkestar i orkestarska muzika se sve brže razvijaju i nalaze sve veću primenu. Dečji sastavi pored svoje kulturno-socijalne afirmacije, ima ulogu da pruži deci zadovoljstvo muziciranja, osnove muzičke kulture i da ih eventualno zainteresuje da se opredele za profesionalno bavljenje

nekim instrumentom. Dečki sastavi su pre svega amaterski, a instrumenti koji se koriste u njima moraju biti jednostavni za sviranje i pristupačni deci.

Prema sastavu instrumenata koje srećemo u dečjim orkestrima možemo ih podeliti na dva tipa:

1. jednorodne orkestre
2. raznorodne orkestre.

Jednorodni orkestri su sastavljeni od instrumenata istog roda ili od bukvalno istih instrumenata. Jednorodni orkestri u osnovnoj školi mogu biti:

- ☒ orkestar harmonika
- ☒ orkestar blok flauta
- ☒ tamburaški orkestar
- ☒ orkestar mandolina
- ☒ orkestar Orfovog instrumentarijuma

Raznorodni orkestri su sastavljeni od instrumenata različitih rodova (kako i sama reč kaže). Njihov sastav je dosta promenljiv i različit od škole do škole, od mesta do mesta. Kombinacije instrumenata su mnogobrojne, a sve zavisi od toga koji su nam instrumenti pristupačni u određenoj sredini.

Dečki sastavi

Instrumentalni sastavi mogu biti karakteristični za određeno geografsko područje i imati i folklornu osnovu. Shodno tome određeni instrumenti mogu biti u jednoj sredini dok ih u drugoj jedva pronalazimo ili ih uopšte nema. Tako na primer na području Vojvodine su zastupljeniji instrumenti iz porodice tambura i violina, dok se u drugim krajevima retko sreću. Uvek prisutna harmonika je instrument koji je veoma zastupljen u svim našim krajevima naše zemlje, pa samim tim dosta je prisutna i u vrtićima kao i u osnovnim školama. U grupnom izviđenju muzičkih pesmica potrebna je melodija, harmonska pratnja i ritam. Svakako da kompozicije koje treba obraditi sa orkestrom prilagođavamo sastavu samog orkestra i njihovim individualnim sposobnostima. Jednim instrumentima biće poverena glavna melodija kompozicije, drugim, njena harmonska pratnja, dok će posebna grupa ritmičkih instrumenata predstavljati ritmičku bazu kompozicije.

U planiranim situacijama učenja kompozicija koja se izvodi mora biti u skladu sa temom projekta. Kompozicija ne sme sadržati više teorijskih problema, već moramo paziti da ako izabrana kompozicija ima zahtevniju melodiju ili ritam, literalni tekst koji je prati nije previse zahtevan. Uz kompoziciju ne treba unositi nove informacije i zahteve, već treba obratiti pažnju da bude pristupačna i u skladu sa dečjim uzrastom i intelektualnim razvojem. Dobar odabir je od izuzetne važnosti kako bi podupreli razvoj psihičkih procesa kod dece, ratvoj galasa, muzičkog sluha i memorije kao i osećaja za ritam prateći određeni uzrast dece.

Karl Orf

Nemački kompozitor Karl Orf (Carl Orff, 10. jul 1895. – 29. mart 1982.) uveo je u muzičko-vaspitno-obrazovni rad poseban instrumentarij koji odgovara dečjim mogućnostima. Orf je bio jedan od značajnijih kompozitora XX veka, koji se pored komponovanja i dirigovanja bavio i pedagoškim radom, naročito sa decom, za koju je razvio i sopstveni sistem edukacije. On se bazirao na razvijanju osećaja za ritam, grupnom radu u kom su deca vežbala na udaraljkama specijalno prilagođenih njima. Orf je 1924. u Minhenu osnovao školu za muziku, ples i gimnastiku. Za nju je napisao puno kompozicija- nazvanih Schulwerk (Školski radovi). Oni su 1949. objavljeni kao knjiga pod naslovom- Musik für Kinder (Muzika za decu), gde se nalazi veliki broj dečjih i narodnih pesama. Karl je prilagodio izvestan broj klasičnih i narodnih instrumenata dečjem uzrastu. Njihova zajednička osobina je da se njima veoma lako rukuje i pogodni su za različite muzičke aktivnosti u radu sa decom. Sa njima se može maksimalno podstaći aktivnost dece. Orfova muzičko-pedagoška dela postala su uzor za izvođenje muzičke nastave za decu, a Orfov instrumentarijum kao najadekvatniji za potrebe dečijeg muziciranja.

Instrumenti u dečjem sastavima

Zajedničko muziciranje pevača i svirača u grupi stvara prijatnu atmosferu, tako da muzičke aktivnosti postaju omiljene i deca ih očekuju sa radošću i nestrpljenjem. U upoznavanju deteta sa muzičkim instrumentom počinjemo sa jednostavnom ritmičkom pratnjom brojalica, i nadograđujemo ka muzičkim igrama i složenijim pesmama.

Dužina treperenja zvuka (koja nije ista kod svih instrumenata) je veoma bitna prilikom pisanja aranžmana za pratnju pesama ili instrumentalnih komada. Neophodno je obratiti pažnju na i karakter kompozicije, od kojeg će zavisiti izbor udaraljki za ritmičko melodijski aranžman.

U radu sa predškolskom decom uglavnom se koriste ritmičke udaraljke. Obzirom da sva deca ne imaju iste muzičke sposobnosti melodijske udaraljke preporučljivo je koristiti u najstarijoj grupi, za sviranje lakih i kratkih pesama. U radu s decom vaspitač može da koristi telo kao instrument, alternativne instrumente samostalno izrađene od strane dece, roditelja i vaspitača, kao i Orfove instrumente.

Radi razvijanja psihomotorike upotreba tela kao instrumenta veoma je korisna u radu s decom. Zato vaspitač kroz različite aktivnosti upoznaje decu s delovima tela, njihovim zvučnim i motoričkim kapacitetima, načinima. Najčešći način pljeskanja jeste pljeskanje dlanom o dlan ispruženih prstiju, čime se proizvodi svetao zvuk. Šuplji pljesak izvode deca izbočenim šakama i nešto savijenim prstima. Tom prilikom nastaje mukao i taman zvuk. Dijagonalni pljesak nastaje kad nepomičan dlan leve ruke pljesnemo prstima desne, i to izaziva svetao zvuk. Kružni pljesak deca izvode tako što prvo pljesnu, a zatim opišu krug. Pljeskanje rukama po natkolenici izvodi se sedeći ili stojeći. Mogu pljesnuti rukama istovremeno ili naizmenično desnom rukom po desnoj natkolenici, a levom rukom po levoj. Postoji i pljeskanje u parovima - deca sede okrenuta jedno prema drugom, pljesnu dlanom o dlan, a zatim paralelno o dlanove partnera. Ta ritmička figura obično se ponavlja u refrenu pesme.

Druga vrsta instrumenta koju vaspitač koristi u radu s decom jesu alternativni instrumenti koji se mogu izraditi od najraznovrsnijeg ambalažnog i drugog materijala. Razna ambalaža (plastične flaše, limenke, metalne konzerve) napunjena različitim zrnevljem proizvodi raznovrsne zvukove. Deca tokom aktivnosti mogu i sama da otkrivaju razlike među njima.

Orfovi instrumenti su različite vrste udaraljki koje su prilagođene radu prema dečjem uzrastu i mogućnostima.

Orfov instrumentarij sadrži raznovrsne instrumente, koji su jednostavni za rukovanje i na njima se može relativno lako i brzo savladati sviranje. To se posebno odnosi na ritmičke instrumente, koji su u predškolskim ustanovama naišli na svestranu primenu. Koristeći dečje instrumente moramo voditi računa o postepenom uvođenju novih udaraljki kao i o njihovom kombinovanju.

Pre formiranja orkestra, deci moraju biti dostupni svi instrumenti, kako bi mogli pojedinačno da upoznaju udaraljke i njihove karakteristike i da pokušaju da sviraju na njima. Veći broj instrumenata iste vrste, omogućava nam veći uvid u koordinaciju pokreta svakog deteta ponaosob. Korišćenjem iste udaraljke stiče se veća disciplina i lakše se kontroliše veština sviranja. Posmatrajući i prateći decu u slobodnoj igri sa instrumentima, vaspitač ima jasniju sliku o melodijskim i ritmičkim mogućnostima deteta pa na osnovu toga lakše utvrdi da svako dete u orkestru dobije onaj instrument koji mu odgovara.

Dečki orkestar daje slobodu deci da se emocionalno izražavaju, unose lični izraz i kreaciju i upoznaju se sa tehnikom sviranja na štapićima, zvečkama, bubnju, činelama, trianglu, praporcima, a zatim i na metalofonu i ksilofonu, pa i na melodici. Tako se formira dečki orkestar sa raznim instrumentima, koji broji šestoro do desetoro dece.

U Orfovom instrumentarijumu postoji podela na :

- ritmičke instrumente (udaraljke)- sa neodređenom visinom tona, i
- melodijske instrumente- instrumente sa određenom visinom tona.

Ritmički instrumenti sa neodređenom visinom tona su najbitniji instrumenti Orfovog instrumentarijuma jer ih deca najčešće koriste. Štapići (klavesi) su napravljeni od tvrdog drveta, u obliku izduženog valjka dužine od

14 do 18 cm. Koriste se uvek u paru. U svakoj ruci drži se po jedan, a udarom jedan o drugi dobija se prijatan i mek zvuk. Najčešće se u kompozicijama koriste kod naglašavanja pojedinih delova kompozicije, kao i u brzim smenama osmina. Štapići se mogu napraviti od drške stare metle, ili bilo kog tvrdog drveta. Treba iseći dva komada dužine do 20 centimetara, pri tom vodeći računa da nema naprslina. Krajeve štapova treba zaobliti pomoću turpije ili šmirgle. Štapiće možemo napraviti i od plastičnih cevi, ali će oni imati malo drugačiji zvuk. Zvečka (marakas) jeste instrument koji se saastoji od jedne manje šuplje posude različitog oblika (kruškastog, loptastog, valjkastog...) ispunjene zrnavljem (pirinčem, suvim graškom...). Trešenjem instrumenta dobija se ujednačen zvuk- tremolo, koji se koristi za duža notna trajanja ili zajednički završetak na kraju pesme. Kratak zvuk može se dobiti energičnim, odsečnim pokretom ruke. Zvečke mogu biti veoma raznovrsne po obliku. Mogu se napraviti od slepljenih, ukrašenih, plastičnih čaša kao i flašica različitih veličina i oblika u koje se stavlja mala količina zrnavlja. Najlepši zvuk daju pirinač i suvi grašak. Prvobitno su bile pravljene od male tikve različitih veličina, čaure od maka sa sasušanim semenjem, dok se danas izrađuju od drveta, plastične mase ili tankog lima.

Triangl je čelična šipka savijena u trougao sa jednim otvorenim uglom. Drži se obešen o palac leve ruke. Zvuk se dobija udarom metalne palice koja treba da se nalazi između palca i kažiprsta desne ruke. Ima svetao, izrazito metalan i dugotrajan zvuk koji se može prekinuti dodiranjem instrumenta slobodnom rukom. Zbog karakterističnog zvuka odgovaraju mu ritmovi sa dužim notnim vrednostima u umerenom tempu ili prošarani pauzama. Brzim kretanjem palice-batića u gornjem uglu instrumenta dobija se tremolo izvođen brzim kretanjem palice u gornjem uglulevo-desno. Triangl možemo napraviti od čelične šipke koju savijamo u trougao sa jednim otvorenim uglom. Za jedan ugao možemo vezati najlonski konac, deblju gumicu ili tanju traku, kako bi triangl mogao da visi slobodno o kažiprstu leve ruke. Od istog materijala treba napraviti šipku dužine od 15 – 20 centimetara, kojom se udara o instrument. Uloga ovog instrumenta je pre svega koloristička.

Čineli (pjati) jesu metalni tanjiri sa kaiševima za držanje. Koriste se u paru ili pojedinačno. Ako se koriste u paru, u svakoj ruci se drži po jedan, a zvuk se dobija udarom jednog činela jedan o drugi. Zvuk je jak i prodoran. Prekida se prislanjanjem činela na grudi, ili dodiranjem oboda instrumenta malim prstom. Koriste se za postizanje posebnog zvučnog efekta ili u kompozicijama marševskog karaktera na jakom taktovom delu. Često se koristi u kombinaciji sa ručnim bubnjem. Ako se koristi jedna činela, drži se u levoj ruci, okačena na prst da visi, a desnom se proizvodi zvuk udarom filcane palice ili drvenog batića. Zvuk je tako manje jak. Činele možemo napraviti od poklopca za tegle i kožne, ili neke druge trake koju možemo zalepiti za unutrašnji deo poklopca, kako bismo dobili činele koje možemo čvrsto da držimo. Dva ravna metalna poklopca od kuhinjskog posuđa, udarom jedan od drugi, takođe mogu da dočaraju zvuk ovog instrumenta.

Praporci (zvončići) jesu male okrugle metalne loptice prorezane po sredini, punjene metalnim kuglicama, koje udarajući o stranice unutrašnjosti loptice stvara visok, prštav zvuk. U prošlosti su korišćeni kao sastavni deo konjske opreme ili snežnih sanki, pa se uglavnom i koriste u deskriptivno kolorističke svrhe. Mogu biti pričvršćeni na platnene ili kožne narukvice ili pojaseve, koji se mogu stavlјati oko ruke, noge ili pojasa. Tako su deci slobodne ruke, pa istovremeno mogu pljeskati ili izvoditi razne pokrete kako bi dobila zvuk. Takođe mogu biti pričvršćeni na drveni štapić i tada zvuk dobijamo trešenjem štapića. Ovaj ugodan zvuk koji praporci proizvode možemo koristiti kao muzički efekat u Božićnim i Novogodišnjim pesmama. Praporci se mogu napraviti od metalnih zatvarača, prethodno probušenih kroz sredinu i nanizanih na deblju žicu. Ovako nanizani, trešenjem daju zvuk nalik pravim praporcima.

Daire (tamburin) se sastoji od drvenog obruča sa zategnutom opnom od kože ili tvrde plastike sa jedne strane. U drveni obruč ugrađeni su metalni tanjirići. Drži se u levoj ruci i pri udaru desne ruke prstima ili dlanom, po opni daire daju zveckajući prizvuk. Trešenjem instrumenta u ruci stvara se poseban zvučni efekttremolo, u kome se čuje samo zveckanje. Daire se prave slično bubnju samo što u drveni obruč treba dodati nekoliko pari metalnih tanjirića. Na obruč (od sita ili od isečenog rama od duleka) treba napraviti nekoliko proreza od jednog centimetra širine, a u proreze čiodom učvrstiti po par metalnih tanjirića napravnjenih od tankog lima ili zatvarača od flaša (prethodno „ispeglanih”). Potom možemo preko rama zategnuti opnu (tvrda plastika ili prevrnuta koža. Mali ručni bubanj se sastoji od drvenog obruča sa zategnutom opnom od kože ili tvrde plastike sa jedne, ili sa obe strane. Ima dubok i pun zvuk koji može biti veoma prodoran. Zvuk se proizvodi na više načina: udarom po opni prstima desne ruke tj. dobovanjem, ili

jednom ili dvema palicama. Pogodan je za isticanje naglašenih taktovih delova ili izvođenje složenih ritmova. U odnosu na udar po sredini ili po ivici bubnjića, zvuk može biti tamniji ili svetliji. Na bubnju se mogu proizvoditi i složeniji ritmički motivi. Ako želimo da napravimo bubanj, kao obroč možemo iskoristiti metalnu kutiju od nes kafe ili kekisa sa koje je skinuto dno, ram od starog sita za sejanje brašna tj. đerđev ili kanticu od krema ili pavlake. Preko jedne strane tog rama možemo zategnuti celofan (kad popusti zateže se blagim kvašenjem) koncem, gumicom ili lepljenjem, ali najbolji zvuk daje prevrnuta koža. Takođe možemo zategnuti i deblji balon. Batiće možemo napraviti od kineskih štapića za jelo. Instrument je napravljen kada je ukrašen, kako bi bio interesantniji detetu.

Veliki bubanj najveći je, po zvuku najdublji instrument, sa neodređenom visinom tona, u Orfovom instrumentarijumu. Sastoji se iz cilindra (oboda) na kome je, s jedne i druge strane, razapeta teleća koža. Ton se dobija udaranjem palice o membranu bubnja. Palice imaju kuglu na jednom kraju koja je obložena valjanom dlakom, ili plutom. On se koristi za jako naglašene ritmičke pasaže, bučne efekte. U manjim i instrumentima siromašnijim orkestrima njegova upotreba je vrlo ograničena (Nastasijević, 1962).

Kastanjete (školjke) su podešene tako da se pokretom šake ritmično udaraju jedna o drugu. Na ovaj način mogu se sa lakoćom izvoditi najraznovrsniji ritmovi. Kliktav, oštar i suv zvuk obogaćen je prizvukom vazduha sabijenog u šupljinu školjke. Postoji varijanta i ovog instrumenta kada su školjke zakačene za drvenu dršku, a zvuk se tada dobija trešenjem drške. Pored gore navedenih ritmičkih instrumenata, u sastav Orfovog instrumentarijuma nalazi se i veliki broj drugih, sličnih instrumenata poput: drvenog doboša, drvenog bubnja, zvečke sa prorezom i bez proreza i drugo.

Izrada muzičkih instrumenata u radu sa decom

Muzika je delotvorna za emotivni razvoj. Sviranje instrumenta utiče na razvoj motoričkih sposobnosti i angažuje mozak u potpunosti. Sviranje zahteva odličnu kordinaciju leve i desne ruke i doprinosi lateralizaciji, razvija video i zvučne stimulanse. Kordinacija ruku, prstiju, nogu, očiju, ušiju direktno utiče na inteligenciju. Centri u mozgu se podjednako aktiviraju što dovodi do razvijanja velikog broja sinapsi leva i desne hemisfere mozga.

Sviranje instrumenta razvija inteligenciju. Pospješuje normalno sazrevanje veze između motoričkih i senzornih delova mozga, stvarajući temelj na kojem se grade kasnije veštine. Sviranjem se ne razvijaju samo kognitivne veštine, već i komunikacija, entuzijazam, lični stil i sampouzdanje .

Muziciranje deci donosi ogromno zadovoljstvo a učestvovanje u izradi muzičkih instrumenata ovaj doživljaj upotpunjuje. Ovakve aktivnosti u vrtiću, teško je prekinuti jer deca uživaju u svom stvaralaštvu.

Zaključak

Muzika predstavlja izraz jedne veoma kompleksne intelektualne aktivnosti. Ona obogaćuje ljudski um, volitivne funkcije i u prvi plan stavlja logičke strukture. Muzika predstavlja aktivnog učesnika u duhovnom, moralnom i društvenim aspektima života. Razvijanje estetskih emocija od najranijeg detinjstva, neophodno je za stvaranje buduće društvene, a pogotovo intelektualne komunikacije. Estetska funkcija muzika ogleda se u postavljanju drugačijih osnova muzičkog vaspitanja i konceptualnih promena ka većem, realnom udelu muzičkih sadržaja u kurikulumima.

Govoreći o muzičkim sposobnostima, moramo znati da one podrazumevaju čitav sklop sposobnosti i da njihova identifikacija kod dece kao i razvijanje podrazumevaju odgovarajuć nivo kompetentnosti kod vaspitača ili učitelja kao i njihovu spremnost da se posvete ovoj oblasti. Muzičke sposobnosti kod dece se neće, ili će se jako teško razvijati, ukoliko taj razvoj ne bude podupiran i smisleno vođen od strane odraslih. S toga je neophodno poznavati i neke osnovne pojmove koji su usko vezani za identifikaciju i proces razvijanja muzičkih sposobnosti. U rukama vaspitača leži prvi ključ identifikacije i razvijanja muzičkih sposobnosti.

Vaspitač, i učitelj pre svega, dužan je da učini sve što je moguće kako bi se muzički sluh, glasovne sposobnosti, osećaj za ritam, muzička memorija, interpretativne sposobnosti, percepcija muzičkih pojmova i kreativnost dece razvila u najboljoj meri. Od velike važnosti je sposobnost vaspitača, i kasnije učitelja, da kod dece pomogne razvijanje osećajnosti, njihove mašte i kreativnosti kroz stimulisanje njihove želje za učestvovanjem u muzičkim aktivnostima.

Literatura

- Đurđev, M., Lukač, V. (2013). *Priručnik za vaspitače : Muzičko vaspitanje*. Novi Sad: Stilos.
- Ječmenić, V (2015). *Ja mogu-korak napred*. Beograd: Kreativni centar.
- Muzička enciklopedija / Jugoslovenski leksikografski zavod, Zagreb – MCMLXXI.
- Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja: „Godine uzleta“, Ministarstvo prosvete , nauke i tehnološkog razvoja Beograd, Beograd, 2019.
- Šajin, M., Čarapić, S (2010). *Korak po korak 3*. Beograd:Kreativni centar.
- http://svarog.nubl.org/wp-content/uploads/2022/01/24.Natasa-Kusovac-Orfov-muzicki-instrumentarij_split_1.pdf

Музички центар-подстицајно окружење за музички развој детета

**Милица Ненадић
Татјана Станковић
Анкица Ђорић**

Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов“ у Вршцу

Резиме

У раду се разматра значај подстицајног окружења у вртићу за музички развој деце предшколског узраста. У том смислу анализира се концепт подстицајног окружења у вртићу према претпоставкама Година узлета, са циљем да се укаже на важност постојања музичког центра и његове добре опремљености примамљивим и разноврсним средствима како би се деца мотивисала на истраживање, откривање и функционално укључивање у активности у оквиру овог центра, а исходи били такви да музички развој тече неометано, кроз игру и забаву. Посебно се разматрају компетенције васпитача-методичке и музичке, кроз призму креирања подстицајног окружења у вртићу које има функцију да повлачи музички развој деце унапред.

Кључне речи: музички центар, подстицајно окружење, компетенције васпитача.

Увод

Подстицајна средина за учење у великој мери утиче на све сегменте развоја деце. Како би се дечји развој подстицао, задатак васпитача је да организује и константно креира подстицајно окружење које је богато бројним материјалима за мотивацију деце за учење. Исто тако, улога васпитача је да планира и реализује задатке и ситуације учења, које наводе децу на истраживање и откривање света који их окружује. У оваквом окружењу, деца богате своја сазнања, способности и вештине, кроз игру користе разноврсне изворе информација, ступају у различите типове односа како са вршњацима, тако и одраслима и на тај начин, у складу са новим основама програма и захтевима које оне постављају пред васпитаче, деца се и правилно развијају. Креирањем подстицајне средине васпитачи чине да се деца осећају прихваћено, добродошло и вољено у предшколској установи и на тај начин им шаљу поруку да су важни чланови ове заједнице.

Шта је подстицајна средина? То је средина у којој свако дете може несметано да користи заједнички простор и све што он нуди у виду средстава рада, материјала и подстицаја за учење, а уједно делује на децу мотивишуће јер их чини активним учесницима њеног креирања, развијања и одржавања.

Када васпитач ствара окружење и мења га у складу са одређеним потребама које су актуелне (пројекат, тема, актуелно интересовање деце), он заправо подстиче децу да међусобно сарађују, комуницирају, ступају у односе, дискутују, преузимају ризике у учењу, и тако их мотивише на учење новог, а све на основу свакодневног посматрања и праћења њихових интересовања. Окружење које васпитач креира треба да буде такво да код деце гради осећање блискости, привржености, развоја иницијативе, сарадничких односа и самосталности. У простору који је логички креиран да подстакне децу на учење, који је топао и пријатан, она ће радо показивати иницијативу за укључивање у активности, и исто тако неће имати баријере када је реч о давању предлога и идеја за ширење тема, пројеката, постављање питања и долажења до нових сазнања не бирајући средства и пут.

Подстицајна средина треба да садржи елементе и садржаје свих методичких области важних за развој деце. То значи да је интегрисање садржаја у вртићу примарни циљ васпитно-образовног рада, који је у складу са Годинама узлета које теже целовитом развоју деце кроз холистички и интегрисани приступ.

Физичко окружење у ком деца бораве треба да буде примамљива за децу на више начина, односно, да буди њихову радозналост предметима и средствима рада, а са друге стране, топлим и подржавајућом атмосфером. Може да се каже да је важан и физички и психолошки аспект подстицајног окружења. Садржаји треба да се преплићу међусобно, али да имају издефернциране циљеве који се даље реализују кроз задатке, и који воде ка позитивним исходима и дечјој добробити.

Музика као део подстицајног окружења

Иако раније занемаривана, област музике је данас једна од најзначајнијих на предшколском узрасту. Доказано је да дете које је окружено музиком од раног детињства има бољу концентрацију, меморију, резоновање, оно лакше учи, креативније је, моторички спретније, а све се ово одржава и на све друге области развоја. Говорни развој ове деце је напреднији (усвајање текста песме утиче на развој говора), социјални и емоционални развој тече убрзаније (групне активности унапређују дечје односе, док сама музика позитивно делује на развој дечјих емоција). Многи аутори спомињу да музика активно утиче и на мишљење и понашање људи, па се може се рећи да их на неки начин одређује. Нова научна сазнања посматрају музичке способности тако што проучавају њихову природу и структуру, њихово место у сложеној организацији свих човекових способности, повезаност са осталим способностима, посебно са интелигенцијом, као и са личношћу у целини, чиме се указује на значај музичког развоја од раног детињства (Боуали Станојковић и Михајловић, 2017).

Током предшколског детињства важно је нудити деци разне музичке облике којима се подстиче развој музичких способности, као што су певање, свирање на деци прилагођеним и доступним инструментима (синтисајзер, ксилфон, удараљке, звечке, бубањ, труба, тамбура итд), музичке дидактичке игре, музичке игре са покретом, плесне активности, слушање музике кроз упознавање са локалним и светским музичарима и музичким жанровима и друго. У циљу богатства садржаја који се нуде деци, неопходно је креирати такав музички кутак који ће им омогућавати да истражују ову област, да шире теме и активности, да богате своја сазнања и развијају потребу да се музички образују још више.

Креирањем подстицајног физичког окружења које у многоме зависи од знања и креативности самог васпитача који ствара овакав центар, обезбедићемо деци активан и свестран музички развој, а уједно ћемо испунити општи циљ предшколског музичког васпитања који се огледа у потреби да се да се код деце развија, продубљује и обликује љубав и склоност према музици, да им се пружи могућност за свестрану музичку активност, омогући да се музика доживи, да се стрпљиво негује, подстиче и развија дететово свестрано музичко стваралаштво, утиче на формирање елементарног музичког укуса и настоји да деца што мање долазе у додир са мање вредним музичким делима (Боуали Станојковић и Михајловић, 2017: 349). Свако неправилно и нестручно деловање може да нашкоди дететовом музичком развоју, па музичком образовању и креирању подстицајног музичког центра треба посветити посебну пажњу, једнако колико је важно посветити се и васпитачевим знањима из области музике и његовим професионалним компетенцијама везаним за организовање подстицајног окружења које у себи има све елементе важне за подстицање музичког развоја.

Функција музике у развоју предшколског детета

Музичко васпитање је планско утицање на формирање личности детета путем побуђивања интереса, потребе, способности и естетског односа према музици (Којов Буквић, 1985: 16). Исти аутор наводи да се музички развој испољава у области емоција, осећања, опажања и слуха, од разликовања појединачних звукова до целина, односно до диференцирања висине тонова, ритма, боје, темпа и динамике.

Активности из области музике на предшколском узрасту превасходно имају за циљ музички развој деце, али, музиком се утиче и на развој интелектуалних, моралних, естетских, физичких, психичких, емоционалних, и социјалних аспеката личности. Управо због наведеног, музика треба да буде саставни део готово свих дневних активности у вртићу (простор треба да одише дечјом или класичном музиком сво време, а она треба да буде усклађена са актуелним делом дана и активностима које се изводе у одређеном тренутку). Са друге стране, треба водити рачуна о томе да се деци музика не намеће, нити да им изазиван фрустрацију, већ да она буде за дете извор задовољства док служи развојним циљевима.

Музика треба да омогући стварање лепе атмосфере у вртићу, да буди пријатне емоције код деце (народно музичко дечје стваралаштво и репертоар су одличан подстицај за развој емоција јер ове песме и саме располажу бројним емоцијама), развија пожељне облике понашања и просоцијалност, да изазива задовољство и радост и подстиче децу и на друге активности, како би се интегрисањем садржаја различитих методичких области утицало на целовит развој. Музички развој испољава у области емоција, осећања, опажања и слуха, од разликовања појединачних звукова до целина, односно до диференцирања висине тонова, ритма, боје, темпа и динамике (Којов Буквић, 1985: 16), па се може закључити да је код шпредшколске деце на почетку најважније пробудити интересовање и љубав према музици, а онда и подстицати све елементе музичког развоја који су горе споменути.

Вртић је стимулативна средина за музички развој деце, јер једино ова институција на овако раном узрасту може да пружи деци адекватне садржаје који су стручно и систематично припремљени да утичу на музички развој. Компетентни васпитачи ће код деце будити и постепено развијати интересовање за музику кроз игролике активности, указујући им на то да музика ствара радосно расположење, доприноси забави, осећају за лепо, а потом, након што деца прихвате музику као извор задовољства, овакав васпитач ће их занимљивим садржајима и играма наводити да развију жељу за укључивањем у музичке активности, музичке игре, певање и слушање музике чиме се постепено стварају основе за развој музичких способности и основа за емотивно доживљавање музике. Поред свега наведеног, музика утиче и на развој креативности, што је један од посебно важних циљева Година узлета.

Музички центар – подстицај за музички развој деце

Иако је музика опште присутна у готово сваком тренутку дечјег живота (код куће, у вртићу, током боравка у дворишту, у игри са вршњацима), то није довољан подстицај да се код деце развију музичке способности и пробуди трајно интересовање за ову област. Наиме, предшколска установа мора да посвети пажњу креирању центра или просторне целине која ће представљати деци позив да прошире своја знања и провокацију да обогате искуства у области музике, а њено слушање у окружењу у ком проводе време је само допуна овом подстицају.

Да би се музичка просторна целина организовала на такав начин да буде подстицајна и усклађена са захтевима Година узлета у смислу садржајности, потребно је да се васпитачи ангажују по питању истраживања свих могућности које могу да буду употребљене у циљу музичког развоја деце. Некада знања стечена током иницијалног образовања нису довољна, па је задатак сваког одговорног васпитача да дође до иновативних идеја путем сарадње са другим колегама и размене искустава са њима, претраживањем нових научних сазнања кроз доступну литературу, као и личним залагањем и креативношћу за организовање музичког центра богатог подстицајима. Музичке способности код деце се неће, или ће се јако тешко развијати, уколико тај развој не буде подупиран и смислено вођен од стране одраслих (Чинч, 2015: 28). Васпитач има задатак да учини све што је могуће како би се музички слух, гласовне способности, осећај за ритам, музичка меморија, интерпретативне способности, перцепција музичких појмова и креативност деце развила у најбољој мери (Исто). То значи да сам васпитач треба да воли музику, да је музикалан, да зна да свира неки деци прилагођен инструмент, да показује иницијативу и мотивацију да музика буде саставни део свакодневног рада

како би и код деце развио ову особину (а потом и музичке способности). Из овог угла посматрано, васпитач мора да располаже музичким компетенцијама, а такође и стручним и методичким компетенцијама како би на правилан начин организовао музичку просторну целину која ће на ненаметљив начин да провоцира дечја интересовања и жељу да сама буду део активности.

Иако значајну улогу у опремању подстицајног окружења играју и објективне и економске могућности установе, креативан васпитач ће знати да искористи средства и материјале из свог окружења који не захтевају велика економска улагања, у циљу опремања ове просторне целине, чиме ће допринети не само богатству музичког центра по питању постицаја, већ и развоју креативности саме деце. Уколико посматрамо средства рада кроз концепцију садржаја којима ће се утицати на музички развој, јасно је да музичка просторна целина треба да обилује средствима која се користе за реализацију садржаја који су у функцији истраживања у оквиру неке планиране теме или пројекта, и да не треба да обухватају готова знања која деца треба да усвајају (Чинч, 2021). Околина нам нуди небројено много материјала који могу да буду искоришћени за опремање музичке просторне целине, и васпитач треба да их искористи, јер као тавка, она не само да омогућавају музички развој, већ и интегрисање садржаја других методичких области (прављење инструмената од природних материјала, музичке загонетке откривања ритма и звука који долази од различитог зрнења у посуди, стварање музике помоћу стакла-прављење ксилофона од флаша и слично). На овај начин, и оваквим приступом, васпитач организује подстицајно музичко окружење.

Приоритетно, музички центар треба да буде опремљен музичким инструментима који омогућавају заједничко певање деце и васпитача уз музичку пратњу, али је неминовно да он мора да обилује и другим средствима која омогућавају деци упознавање са инструменталним извођењем музике. На пример, када васпитач седне за синтисајзер и почне са музичком обрадом неке песме, деца му прилазе и због песме, и због самог мотивисања на учешће у активности, али и због радозналости и жеље да се упознају са могућностима овог инструмента. Уколико бисмо им понудили мноштво инструмената (виолина, хармоника, усна хармоника, гитара, тамбура, труба, бубањ, триангл, ксилофон, итд), пробудили бисмо код њих далеко веће интересовање за упознавање са њиховим могућностима, него кад то чинимо упознајући их само са клавијатуром или цд плејером (код учења одређене песме). Оваквим средствима врло би се једноставно могло приступити пројектном или тематском приступу јер би деца својим питањима водила ширењу теме у разним правцима (самостално креирање инструмената од природних материјала, историја инструмената, музичари који су користили неке инструменте, материјали од којих су направљени инструменти, како настаје тон, како инструмент производи звук, позната музичка дела за одређене инструменте, сарадња са локалном заједницом – посета цркви која има харфу, посета музичкој школи, организовање музичких такмичења, креирање сопствене музике употребом новонасталих инструмената које су деца са васпитачима направила, итд.). Посебно се истиче као саставни део музички подстицајног окружења залагање васпитача за сарадњу са локалном заједницом, обилажење потенцијалних места на којима би деца могла нешто да науче, као и укључивање стручњака из области музике, јер на овај начин деца добијају могућност да на потпуно нов начин истраже и открију бројне елементе музике. Овакав приступ омогућава да се деци приђе на нов, стваралачки, креативан и оригиналан начин, а дете ће се наћи у улози субјекта који треба самостално и слободно да истражује, открива, презентује, критички и креативно прилази датим и понуђеним средствима (Ралевић и Вишекруна, 2021).

Васпитач који располаже високим степеном компетенција за рад са децом предшколског узраста, свој приступ организовању подстицајног окружења спроводи кроз комбиновање међусобног и адекватног односа природних, структурисаних, полуструктурисаних и других дидактичких материјала, са што креативнијим и иновативнијим приступом (Чинч, 2021). Док припрема музичку просторну целину која треба да буде обогаћујућа, васпитач акценат ставља на игровни приступ, нудећи деци средства и материјале који су у вези са музичком или другом темом/пројектом, који су лако доступни, и које деца могу да испитују на нов начин кроз игру, али тако да је учешће васпитача сведено на минимум.

Музичка просторна целина треба да располаже и сликовницама, вишејезичним материјалима везаним за музичку традицију, плакатима, цртежима, апликацијама, фотографијама, техничким и природним средствима, збиркама дечјих композиција, песама или инструменталне музике познатих аутора, а сва

наведена средства ће бити подстицај за музичку игру деце. Игра води ка новим интересовањима, нова интересовања ка питањима, а питања су основа од које васпитач почиње да креира пројекат, чиме дете добија улогу активног креатора сопственог учења, што је према новој концепцији Основа програма стварање једног потпуно новог положаја детета у програму, и чиме ће његов лични доживљај музике бити још снажнији јер је активно у музичком збивању (Мирковић-Радош и Матић 1986: 69).

Игра уз музику, односно, музичка игра представља саставни елемент музичког центра и она треба да буде прилагођена узрасним карактеристикама и способностима деце, а адекватном применом оваквих игара може позитивно да се утиче на развој музичких способности, чиме ће се код деце развијати моторика, координација покрета руку и ногу, правилно држање тела, способност запажања, осећај за колективно извођење, толеранција, способност емоционалног доживљаја путем квалитетне музике, и формирање музичког укуса деце (Столић, 2015).

Једно од посебно важних обележја музичког развоја предшколске деце јесте и музичко стваралаштво. Музички подстицајно окружење треба да обилује идејама васпитача да код деце развија ову драгоцену особину, али на начин да то не буде кроз наметање. Стваралаштво је особина која се развоја онда када дете има могућности избора и подршку за слободним изразом у једној топлој и пријатној атмосфери. Музички подстицајно окружење, односно, музичка просторна целина, мора да буде и психолошки подстицајна, а не само физички. У том смислу, васпитач ће на дечје интересовање за стварање музике, звука или тона одговорати занимљивим играма за развој музичке креативности, као на пример: „Не говори, певај!“ или „Продајемо клавире“. Ово су игре у којима се развоја стваралачко певање, јер је у првој деци забрањено да говоре, већ све што хоће да кажу морају да отпевају. Васпитач може да одабере тему игре, као и прво дете које започиње игру певањем, а онда „увлачи“ другу децу у даљи ток игре. Оно измишља текст и мелодију, а наредни играч који се збуди не отпева нешто, мора да заложи неки свој предмет предмет, који се на крају игре откупљује певањем.

Друга игра захтева најмање три играча, купца, продавца и дете које глуми клавир. Игра се тако што продавац хвали своје „клавире“, када долази купац и испробава клавире тако што им прстима свира по додирујући их по леђима или по рамену и глумећу свирање. Док купац свира, клавир пева измишљену мелодију на „ла ла ла“. Када испроба клавире, купац купује клавир који му се највише допада, односно, онај који је за његов појам певао најлепшу мелодију.

Музичко стваралаштво се подстиче и играма импровизације покрета уз музику, и ово је један од најзаступљенијих облика музичких игара у вртићима, када се ради на подстицању стваралаштва. Ове игре захтевају да деца осмисле покрете уз песму коју певају или уз музику коју слушају. Одабир музике је на васпитачу који треба да нуди различиту динамику, темпо мелодија, како би извођење покрета било што забавније. Током игре деца могу да тапшу рукама, изводе покрете ногама, производе звук ударање стопала о под, плешу, импровизују и глуме и слично.

Да би се креирало подстицајно окружење којим се утиче на музички развој деце, улога васпитача и његових компетенција је немерљива. Васпитачи представљају једну од најважнијих карика којом се утиче на адекватну припрему простора/окружења које ће за децу бити „изазовно“ у музичком смислу. Васпитач који је завршио иницијално образовање за васпитача јесте теоретски образован, али у практичном смислу, потребно је много залагања како би се његове компетенције везане за знања и разумевање области предшколског васпитања одразиле на практично примењива знања у одређеним ситуацијама и кроз саму васпитну праксу.

Инертност и честа незаинтересованост васпитача, а некада и нестручност могу бити узроци погрешних приступа у раду са децом, посебно када је реч о идентификацији и раду са музички даровитом децом (Чинч, 2013). С тим у вези, методичке, стручне, професионалне и музичке компетенције васпитача морају бити на завидном нивоу уколико очекујемо да управо тај васпитач буде креатор програма (у сарадњи са децом), организатор подстицајног окружења и лице које планира теме и пројекте којима ће се дечји развој подстицати. Васпитач који не располаже личном

иницијативом, знањима, креативношћу, ширином у видицима, неће моћи на адекватан начин да организује подстицајно окружење у музичком смислу, држаће се традиционалних приступа и метода, као и средстава рада, и начиниће трајну штету деци код које је у овом периоду, идеалном за развијање љубави према музици, најважније будити интересовање и мотивацију, док ће музичке способности и вештине уз вежбу, бити на све вишем нивоу.

Закључак

Уместо закључка, а у циљу побољшања праксе у будућности, даћемо један предлог за промене, управо због потенцијалне опасности да се пропусте „златни“ периоди за дечји музички развој због нестручности или незнања, треба навести могућност да се пријемни испит који полагају будући студенти подигне на виши ниво, како би се озбиљније приступило провери говорних и музичких (слуховних) способности будућих студената, јер смо неретко сведоци појаве да деца по доласку из вртића певуше песмице које знамо из детињства, а да мелодија не подсећа на оно што смо ми учили или знамо. Узимајући у обзир да дете располаже одређеним слухом, а учи према моделу, поставља се питање ко данашњу децу поучава погрешним мелодијама традиционалних песама дечјег детињства. Уколико васпитач који ради са децом није музички компетентан, он ће морати да уложи много више труда за креирање таквог окружења у ком ће се музичком развоју деце приступити озбиљно и правилно. Чак, може да се очекује и да ће несвесно избегавати активан рад на овој области управо из разлога што сам не располаже довољним знањима или способностима.

Свака припрема и реорганизација музичке просторне целине у вртићу захтева праћење васпитача како би је могао додатно обогаћивати новим подстицајима и средствима, како би се продукти игре и активности могли даље користити као подстицаји за наредне теме и пројекте. Тако и са ограничавањем музичког центра васпитач мора да уложи труд, залагање, знања, вештине и креативност, односно, он мора бити организован од стране лица које је компетентно и вешто у препознавању дечјих интересовања и могућности да би био довољно мотивишући и провокативан за дечју игру, развој и учење. С обзиром да музички развој има директан утицај и повезан је и са интелектуалним, емоционалним, социјалним, естетским или моторичким, важно је приступити му са озбиљном одговорношћу, која је на свим учесницима васпитно-образовног процеса.

Литература

- Боуали Станојковић, Ј. Михајловић, Ј. (2017). *Утицај музике на развој целовите личности детета, традиционални и савремени ставови педагогије* у: Зборник 17. Алексинац: Висока школа за васпитаче струковних студија у Алексинцу.
- Којов Буквић, И. (1985). *Методика наставе музичког васпитања*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Ралевић, Љ. Вишекруна, Б. (2021). *Вођење музике даровите деце кроз пројектно планирање* у Зборник радова: Савремени изазови у дидактици и образовању. Вршац: Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов“ у Вршцу.
- Мирковић-Радош, К. Матић, Е. (1986). *Музика и предшколско дете*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Столић, Ј. (2015). *Развијање музичких способности предшколске деце кроз одређене облике музичких активности*. Вршац: Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов“ у Вршцу. Доступно на: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/2217-7337/2015/2217-73371502031S.pdf>
- Чинч, Е. (2013). *Компетенције васпитача и могући узроци погрешних методолошких приступа идентификацији музички даровите деце* у Зборник 18. Вршац: Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов“ у Вршцу. Темишвар: Univerzitet De Vest Temišvar.
- Чинч, Е. (2021). *Узлети уз музику*. Вршац: Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов“ у Вршцу.

Muzička darovitost dece predškolskog uzrasta – važne karakteristike

**Jelena Tucić
Sanja Rakić
Biljana Aršinov**

Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov” u Vršcu

Rezime

Darovitost predstavlja rezultat nasleđa i sredine. Darovita deca imaju na visokom nivou razvijene intelektualne, umetničke, kreativne i liderske sposobnosti. Darovite osobe pokazuju posebne sposobnosti ili kompetencije u jednoj ili više oblasti (muzika, ples, jezičke sposobnosti, slikanje, sport...). Već na predškolskom uzrastu može se uočiti poseban oblik darovitosti kod dece. Muzički darovita deca rano počinju da se interesuju za muziku i instrumente, rado slušaju muziku i pevuje razne pesme. Čak pre pete godine, može se prepoznati ko od dece ima dobar sluh i ko ima smisla za muziku. S toga je važno da odrasli koji su u dečijem okruženju, roditelji i vaspitači, budu upoznati sa važnim karakteristikama muzičke darovitosti i da istu prepoznaju kod dece. U ovom radu biće predstavljene osnovne karakteristike muzički darovite dece; kako prepoznati takvu decu i na koji način im pružiti podršku u daljem razvoju.

Ključne reči: darovitost kod dece, muzički darovita deca, karakteristike muzičke darovitosti, podrška dečjem razvoju.

Uvod

Muzičko vaspitanje i obrazovanje na predškolskom i školskom uzrastu razvija se putem muzičkih aktivnosti pomoću kojih se realizuju opšti ciljevi – razvoj slušanja, ritma, muzičke memorije, muzičkog ukusa i muzikalnosti. Ovi ciljevi mogu se ostvariti uz jasno definisane opšte zadatke, a to su: stvaranje uslova za upoznavanje dece bogatstvom i različitostu sveta muzike, razvijanje dečjeg interesovanja za muziku i stvaranje potrebe za svakodnevnim kontaktom sa ovom vrstom umetnosti. Na ovaj način se obezbeđuje njeno blagotvorno dejstvo na dečiji nervni i respiratorni sistem, emocionalnu stabilnost i psihomotorni razvoj (Kamenov, 1996).

Muzički razvoj predstavlja deo opšteg razvoja. Ovu činjenicu nikako ne treba prevideti ni u jednom trenutku. Muzički razvoj počinje veoma rano, mnogi misle već samim rođenjem, dok ima i onih naučnika koji govore i o muzičkom razvoju pre samog rođenja deteta. Prva godina života je veoma važna i bitno je da odrasli kontrolišu zvuke sa kojima će bebe biti u kontaktu. Sa drugom godinom, polako počinje usaglašavanje muzike i pokreta, javlja se spontano pevanje. Dete u trećoj godini povećava broj pokreta u skladu sa muzikom, češće je i spontano pevušenje i ponavljanje neke melodije. Ovde dolazimo do momenta u kojem je od presudnog značaja uloga vaspitača. To je trenutak kada vaspitač mora uložiti sopstveni trud u pravilno usmeravanje deteta. Što se ranije identifikuje muzička darovitost kod dece bolje će se usmeriti muzički razvoj i razvoj kreativnih sposobnosti. Ovo je glavni cilj individualnog rada vaspitača sa muzički darovitim decom.

Najčešći problem sa kojim se susreću odrasli i stručnjaci je utvrđivanje, razlikovanje, objašnjavanje i definisanje samog pojma *darovitost*. Mnogi poistovećuju pojam darovitost sa pojmovima obdaren, talentovan, sposoban, iznad posečni, brilijantan, bistar... Najčešće učenici i deca koja se razlikuju od drugih iz njihovog okruženja nazvani su čudom od deteta, kreativniji su, superiorniji, genijalniji i veoma lako uče. Često se smatraju sinonimima darovita i nadarena deca (Malušić, 2000).

Već u prvim mesecima života se može prepoznati darovitost. Darovita deca brže razvijaju krupnu i finu motoriku, brže rešavaju problem, imaju bolju vizuelnu percepciju... Ona brže usvajaju jezik, imaju bogatiji rečnik, rečenice su im kompleksnije, pre škole nauče da čitaju, a neka i da pišu. Nadarena deca, kao i ostala deca, vole da uče, ali oni imaju prirodnu potrebu da istražuju i saznaju. Njihovi mozgovi su kao suđeri, prihvataju mnoge informacije, brže i bolje napreduju od ostale dece. Oni nemaju veliku potrebu za snom.

Darovite osobe su uporne, imaju osećaj za humor, poštuju pravila i često rizikuju. Za razliku od ostalih, darovita deca su češće emocionalno napeta, mogu biti emotivnija i empatičnija.

Postoje različita mišljenja o talentovanim ljudima. Mnogi misle da je talentovana osoba sposobna za sve oblasti. Takođe, postoje i izjave koje ulivaju ljudima optimizam, da čovek može sve i da za čoveka ništa nije nemoguće. Ali to baš i nije zaista tako. Najčešće je čoveku data sposobnost da posebno zablista samo u jednoj oblasti. Pa je tako neko izuzetan u sportu, neko u likovnoj umetnosti, neko u muzici...

Ovakvu decu često nazivaju genijalcima, pa mnogi naučnici raspravljaju o terminu *genijalno dete*. Po mnogim autorima termin „genijalno dete“ čini se da je pogrešan. Da je neko genijalan, zaključuje se po izvanrednim delima, što ih je već ostvario. Ali deca mogu biti samo potencijalno genijalna i da se njihov talenat u budućnosti ne iskaže u najboljem svetlu (Furlan, 1987). Mnogi istraživači smatraju da se muzička darovitost ispoljava pre drugih oblika darovitosti. Ako shvatamo da je muzički razvoj deo opšteg razvoja i da veoma rano počinje, još u intrauterinom period, još u predškolskom dobu može se podsticati, a prvenstveno identifikovati muzička darovitost. Ukoliko je muzička sredina u kojoj dete odrasta, raste i razvija podsticajna, detetov talenat će doći do izražaja.

Opšte karakteristike muzičke darovitosti

Već na najranijem uzrastu kod dece se može primetiti i identifikovati muzička darovitost. Ona se ispoljava prvenstveno u sluhu. Naučno je dokazano da je *sluh* nasledna osobina. Osim u sluhu, muzička darovitost se ispoljava kroz *pevanje* i *ritam*. Kako dete dalje raste i razvija se ove sposobnosti prenose se i na *sviranje nekog instrumenta*, pa tako deca najčešće upisuju Muzičku školu. Uz njih su roditelji i nastavnici da ih podrže i stimulišu njihov dalji razvoj muzičke darovitosti.

Kada odrastu, njihova darovitost donosi prve plodove stvaralaštva, pa oni počinju da se oprobavaju u *zapisivanju nota* i *stvaranju muzičkih kompozicija*.

Mnogi istraživači prepoznaju kao indikator ranog muzičkog sazrevanja:

1. urođenu sposobnost prepoznavanja visine zvuka,
2. preciznu ritmičku sposobnost, snažna interesovanja za različite žanrove muzike,
3. sposobnost prepoznavanja i imitacije muzike.

Na osnovu definicije za muzičku darovitost i gledajući na opšte karakteristike muzički darovite dece, ona imaju:

- natprosečne sposobnosti (deca izrazitih muzičkih sposobnosti, tj. oni koji lako prepoznaju i reprodukuju ritmičke modele, melodijske fraze i muzičke celine);
- ispunjavaju zadatke (aktivno slušanje muzike i interpretativna sposobnost izvođenja muzike);
- kreativna su (Božin i dr., 2003).

U radu sa decom, vaspitač već u najranijem uzrastu kod muzički nadarene dece prepoznaje dominantne karakteristike edukativnih i igračkih aktivnosti. Kod muzički nadarene dece može se uočiti:

1. Inicijativa
2. Kreativnost
3. Slikovitost
4. Emocionalnost
5. Spontanost
6. Volja
7. Upornost

Kao jedan od značajnih pokazatelja muzički darovite dece je njihova *pojačana osetljivost na zvuk*. Oni mogu da prepoznaju i da razlikuju zvuke iz okoline, mogu da razlikuju boju zvuka, melodijske, ritmičke i kompozicijske izražajne mogućnosti. Od četvrte do pete godine muzički nadarena deca imaju sklonost za improvizaciju, pa često maštaju na instrumentu. Ubrzo nakon završavanja školovanja pokušavaju da komponuju i snimaju svoje kompozicije. Istraživači primjećuju da do devete ili desete godine darovita deca, za razliku od drugih, počinju

da dobro osećaju muziku. Njihov osećaj za lepo rano stiće umetničku zrelost, što određuje dalji razvoj muzičkog talenta.

Mnogi naučnici su uočili karakteristike kod muzički nadarenih dečaka i muzički nadarenih devojčica. Muzički nadareni dečaci često imaju neke osobine za koje se smatra da su tipično devojačke, primetno su osetljivi, veliki su sanjari i pokazuju visok nivo naivnosti. Za razliku od njih, muzički nadarene devojčice imaju dečačke osobine – samostalne su, tvrdoglave i ambiciozne (Klemenović i Andre, 2008).

Identifikacija muzički nadarene dece

Možemo razlikovati izraze otkrivanje i identifikacija nadarenih. Otkriti (prepoznati) znači samo indicirati nadarenog pojedinca, a identifikovati znači utvrditi njegov identitet, tj. utvrditi skup osobina koje poseduje, vrstu i stepen njegove nadarenosti (Koren, 1989). Da bi stručnjaci radili na razvijanju nadarenosti nekog deteta, prethodno se mora sa sigurnošću utvrditi da li i koji talenat ono poseduje. Možemo razlikovati tri stepena angažovanosti okoline u otkrivanju nadarene dece:

1. opažanje znakova nadarenosti – roditelji, vaspitači, učitelji i ostali iz dečijeg okruženja primećuju da dete ima izražene sposobnosti, ali ne preduzimaju nikakve konkretne korake ka njihovom sigurnom utvrđivanju i razvijanju;
2. prepoznavanje znakova nadarenosti – roditelji ili staratelji primećuju da kod deteta postoji određeni dar i posebna zainteresovanost za neku oblast, samostalno ili u saradnji sa vaspitačem rade na podsticanju razvoja njegovog talenta;
3. identifikacija – roditelji traže pomoć stručnjaka, pa ako se utvrdi da je dete zaista nadareno, dete uvode u specifični program za razvijanje onog talenta koji je razvijen (Božin, 2006).

Darovitost je povezana sa celom ličnošću deteta, može postojati u različitom stepenu i kvalitetu. Njen razvoj može se podsticati stvaranjem raznih stimulativnih uslova. Veliku ulogu u prepoznavanju darovite dece imaju vaspitači, koji bi trebalo da stvore povoljne uslove za dalji razvoj. Prema mnogim naučnicima muzička darovitost nije samo skup posebnih talenata, već poseban spoj visokog stepena muzikalnosti sa duhovnim, intelektualnim i emotivnim kvalitetima. Najčešće se prepoznaju i razvijaju sledeće sposobnosti kod dece kod koje je razvijena muzička darovitost:

1. osećaj za visinu tonova,
2. intenzitet (jačinu) tonova,
3. trajanje (vreme) tonova,
4. osećaj harmonije i skladnosti tonova,
5. obim pamćenja, odnosno memorije,
6. osećaj za ritam.

Uočavajući originalnost, slobodu i produktivnost muzičkog samoizražavanja, može se uočiti muzički talenat kod dece. Ovo se ogleda u tajanstvenom daru da ove osobe budu u stanju da skladno razmišljaju pre nego što saznaju, na primer, pre nego što nauče zakone harmonije i muzičkog jezika. Stiće se utisak neke vrste zadivljujuće zrelosti, bez sazrevanja, što obično najviše upada u oči darovitih ljudi.

Postoje mnoge metode pomoću kojih se može identifikovati muzički darovito dete. Za prepoznavanje muzički nadarene dece u pedagoškoj praksi koristi se *metoda pedagoškog posmatranja*. Predmet pedagoškog posmatranja je *muzikalnost* dece predškolskog uzrasta. Svrha posmatranja je da se identifikuju deca koja imaju muzičke sposobnosti. Posmatranjem pojedinca, lako se može uočiti da ovakvo dete ima izraženu želju za muzičkom aktivnošću. Ovo dete često:

1. Pokazuje interesovanje za muziku i sve u vezi sa njom
2. Izražava želju da peva, pleše, nastupa na sceni
3. U slobodnoj igri, u slobodnoj aktivnosti, koristi elemente muzičkog stvaralaštva.

Najčešće se za prikaz karakteristika i identifikaciju muzički darovite dece koristi Ček lista karakteristika muzičke darovitosti. Ova ček lista dostupna je roditeljima, vaspitačima, učiteljima i ostalim ljudima koji žele

da istraže da li kod nekog postoji muzička darovitost. Važno je napomenuti da ne mora svako dete imati sve karakteristike sa ove liste, kao i to da postoji mogućnost da dete ima i neku karakteristiku koja nije navedena u ovoj ček listi.

U njoj su predstavljene sledeće karakteristike muzički darovite dece:

- dobro razlikovanje muzičkih i drugih zvukova
- dobar osećaj za ritam
- izrazita muzička memorija
- spontanost u komponovanju i kreativno izvođenje neke melodije
- izuzetna brzina pamćenja muzike
- snažan osećaj za visinu tona
- reagovanje na ritam, harmoniju i melodiju
- uživanje u muzičkim aktivnostima
- korišćenje muzike za izražavanje emocija i doživljaja
- uživanje u plesu i drami sa elementima muzike.

Podrška muzički darovitoj deci

Darovito dete, samo po sebi, ne može da razvije svoje sposobnosti ako nema podršku okoline. To su u početku roditelji, a potom vaspitači, učitelji, nastavnici... Još od najranijih dana treba uočiti i usmeriti darovito dete na njegovo područje sposobnosti. Vaspitač mora poznavati odlike darovite dece jer je od izuzetne važnosti rana identifikacija talenta. U predškolskom uzrastu bitno je da vaspitači uvode predškolce u svet vokalne muzike, formiraju izvođačke veštine u oblasti pevanja, muziciranja i doprinose razvoju kreativnih manifestacija. Vaspitač treba da organizuje aktivnost vokalnog aparata, podstičući ojačavanje glasnih žica kod dece. Muzičku osnovu programa čine dela za decu predškolskog uzrasta, pesme savremenih kompozitora i izvođača, kao i razne dečje pesme. Takođe, putem raznih aktivnosti može da unapređuje pevačke sposobnosti predškolske dece, uz formiranje pravilnog disanja, dikcije, artikulacije u pevanju. Neophodno je da vaspitač razvija kreativnost kod predškolaca, da podstiče njihovu samostalnost i inicijativu, kao i improvizacijske sposobnosti u pevanju. Uloga vaspitača je da posebno obrati pažnju na nadarenu decu. Njegov zadatak je da otkrije koje su to aktivnosti koje detetu privlače pažnju. U saradnji sa roditeljima, može se zajedno uticati na dete, podržati njegova inicijativa i zainteresovanost za neku oblast (Činč, 2021).

Pitanje obrazovanja je najvažnije za dugoročni razvoj muzički darovitih osoba. Neophodno je kontinuirano i aktivno podučavanje i vežbanje radi sticanja i razvoja veština, iskustava i znanja. Ovo predstavlja osnovu za kasniji profesionalni i celoživotni razvoj (Bogunović, 2010).

Za muzički darovito dete treba pripremiti poseban program, ambiciozniji u odnosu na program koji je usmeren na redovne aktivnosti. Rad darovitog deteta vaspitač, a potom učitelj i nastavnik, moraju da prate, kako bi mu davali instrukcije za dalji rad. Pored individualizovanog programa, bilo bi poželjno da se muzički darovita deca uključe u horski sastav ili orkestar. Takođe postoje mnoga Muzička zabavišta, koja u svom sastavu imaju decu predškolskog uzrasta sa kojima radi muzički obrazovano osoblje. Kada se nadarena deca nađu u podsticajnom okruženju, zasigurno će i napredak biti veći (Ječmenić, 2015).

Postoje 3 principa kojih se treba pridržavati prilikom pružanja podrške darovitoj deci:

1. širenje i produblivanje osnove znanja, kao i podrška u usvajanju raznih veština;
2. podsticanje razvoja kreativnog mišljenja i veština koji omogućavaju slobodno i sigurno korišćenje, povezivanje i kombinovanje baze znanja;
3. razvoj motivacije za rad, samopouzdanja i samopoštovanja.

Ponekad, deca u ovom periodu znaju da budu stidljiva, da se povlače u sebe i da nemaju samopouzdanja. Vaspitač je tu da podrži dete i podstakne ga, motiviše da ispolji svoje kvalitete i svoj talenat. U zavisnosti od toga kakvu podršku dete ima u najranijem uzrastu, zavisice i u kolikom procentu će se njegove sposobnosti razviti. Ako je okolina podsticajna, dete će uvek imati podršku, kako roditelja, tako i mnogih odraslih tokom školovanja.

Učitelj treba da izgradi individualni plan za kreativni razvoj muzički darovitog deteta. Ovaj proces će biti efikasan ako se zadovolje određeni uslovi:

- mora postojati individualni pristup koji će mu omogućavati da uzme u obzir različite mogućnosti darovite dece;
 - neophodno je da bude izbor najefikasnijih pedagoških metoda rada sa datim učenikom;
 - zadatak učitelja da stvara motivaciju za postignuće kod učenika i spremnost na rizik,
 - potrebno je da organizuje dodatne vannastavne aktivnosti sa darovitim učenicima;
 - takođe, može organizovati učešće na olimpijadama, takmičenjima i festivalima različitih nivoa;
- Sve ovo treba da se realizuje uzimajući u obzir individualne karakteristike darovite dece.

Zaključak

U ovom radu ukazali smo na osnovne karakteristike muzički darovite dece. Kako muzičke sposobnosti predstavljaju ceo sklop različitih karakteristika, neophodno je da kompetencije kod vaspitača i učitelja budu na visokom nivou. Kada se identifikuje darovito dete, nema potrebe za njegovim posebnim isticanjem i etiketiranjem. Dovoljno je da se podstiče muzički nadareno dete uz intenzivan rad, uz istovremeno razvijanje motivacije za rad, sigurnosti u sebe i osećaja uspešnosti. Za ostvarivanje kvalitetnog muzičkog razvoja i kreativnih sposobnosti kod dece potrebna je izuzetna stručnost vaspitača koji rade sa muzički darovitim decom. Takođe, potreban je i individualizovan plan nastave za ovakvu decu.

Muzički darovitu decu nije teško primetiti, jer ona dolaze do izražaja u odgovarajućim situacijama. Sredina u kojoj dete provodi svoje vreme treba da bude podsticajna. Kada se primeti muzički darovito dete, saradnja između roditelja i obrazovnih institucija u kojima boravi dete je od presudnog značaja.

Literatura

- Bogunović, B. (2010). *Muzički talenat i uspešnost*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Božin, A. i dr. (2003). *Daroviti i šta sa njima*. Vršac: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača „Mihailo Palov”.
- Božin, A. (2006). Identifikacija i razvijanje darovitosti na predškolskom uzrastu. U Zborniku radova 12: *Darovitost, interakcija i individualizacija u nastavi*. Vršac: Viša škola za obrazovanje vaspitača.
- Činč, E. (2021). *Uzleti uz muziku*. Vršac: Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov”.
- Furlan, I. (1978). *Darovita djeca*. Zagreb: Pedagoški rad.
- Ječmenić, V (2015). *Ja mogu – korak napred*. Beograd: Kreativni centar.
- Kamenov, E. (1996). *Razvijanje darovitosti na ranom uzrastu*. Vršac: Viša škole za obrazovanje vaspitača.
- Kamenov, E. (1997). *Model osnova programa vaspitno-obrazovnog rada sa predškolskom decom*. Novi Sad: Dragon.
- Klemenović, J. i Andre, L. (2008). Podrška porodici u vođenju muzički darovite dece predškolskog uzrasta. U Zborniku radova 14: *Strategije podsticanja darovitosti*. Vršac: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača.
- Koren, I. (1989). *Kako prepoznati i identifikirati nadarenog učenika*. Zagreb: Nakladnik.
- Malušić, S. (2000). *Daroviti učenici i rad sa njima*. Beograd: Emka.

Brojalice u funkciji razvoja ritmičkih sposobnosti dece predškolskog uzrasta**Stefanović Ljiljana
Vukov Petar**

Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov” u Vršcu

Rezime

Predškolski period je period života sa mnogo otvorenih mogućnosti od kojih će zavistiti čovekova ličnost u daljem životu. Dete se razvija spontano, a prolazeći kroz razvojne faze najviše uči na osnovu sopstvenih iskustava i aktivnosti. Psiholozi i muzički pedagozi ističu izuzetan značaj ranog muzičkog vaspitanja dece, pozivajući se na istraživanja koja ukazuju da „muzički razvoj počinje rođenjem pa čak i ranije, u prenatalnom periodu“ (Radoš, 1996). Prva muzička iskustva koja deca stiču u krugu porodice i u predškolskim ustanovama od neprocenjivog su značaja za njihov muzički i svestrani razvoj. Veliku ulogu u ovakvom vidu rada imaju upravo brojalice. U ovom radu govori se o značaju brojalica u razvoju ritmičkih sposobnosti dece predškolskog uzrasta.

Ključne reči: brojalice, ritmičke sposobnosti, dete predškolskog uzrasta

Uvod

U muzičko-pedagošku praksu ritmičke slike, koje su kasnije predstavljane šematski, uvedene su četrdesetih godina dvadesetog veka. Tada su to prvenstveno bili prikazi tonskih visina Ce-dur lestvice kao slika stepenica i merdevina (Plavša, 1989), i u primeni su i danas u radu na muzičkom opismenjavanju u osnovnim školama.

Muzika ima veoma značajnu ulogu u razvoju predškolske dece, jer svim svojim ritmičkim, dinamičkim, intonativnim elementima, te svojom strukturom, može uticati na promene karaktera svake individue. Ona kao sredstvo komunikacije, motivacije, izražavanja i podsticaja ima za finalni cilj oblikovanje pojedinca koji će naučiti da sluša, stvara, misli i izrazi sebe i muzikom svoj život oplemeni (Ivanović, 2007).

Za razvijanje osećaja za ritam u ranom detinjstvu, veoma je koristan ritmički govor koji se izvodi uz pokrete, ili uz ritmičke instrumente. Ritmički govor će doprineti razvoju govora dece i razvijanju osećaja za ritam u ranom detinjstvu. Nastaje kada svaki slog reči izgovaramo odsečno i razgovetno, tako da se jasno oseti dužina sloga. Neki autori ističu da je brojalica ritmički govor, odnosno ritmički čvrsto kazivanje teksta, a po drugima, popularni oblik prebrojavanja u dečjim igrama, koje ima zadatak da odredi učesnika u igri koji će imati određeno zaduženje. Prva definicija ističe muzički element - ritam, dok u drugoj dominira vaspitna strana brojalice.

Brojalice predstavljaju uvod u igru. Najznačajnija vrednost brojalica je njihov ritam, a ritam je temelj muzičkih igara i važan izražajni element izvođenja muzike. Brojalice su kratke dečje pesmice koje služe za razbranje dece u igri, koje, istovremeno, mogu biti veoma pogodne za razvijanje osećaja za ritam (Pedagoški leksikon, 1996.). Jedan od važnijih zadataka vaspitača jeste uticaj na razvijanje ljubavi prema muzici, kao i delovanje na interesovanja na polju ove umetnosti.

Brojalice

Brojalice su sredstvo za razvijanje ritma, a koji je u vezi sa motorikom, sluhom kao i pokretom. Razvijanje slušne percepcije putem brojalica u integraciji je sa pokretom i ritmom. Brojalice se izgovaraju, ne recituju, na stabilnoj glasovnoj intonaciji. One su kratke dečje pesme koje se izgovaraju na jednom tonu, pri čemu jednolični pokreti rukom (koji se mogu dodati) označavaju - meru, a govorni tekst - ritam (Enciklopedijski rječnik pedagogije, 1963). U literaturi se nalaze pod nazivima: brojenice, brojanice, razbrajalice. Brojalice su kratkog sadržaja, jednostavnog ritma i melodije, imaju vaspitno-obrazovnu ulogu i prilagođene su dečjem

uzrastu. One su poseban oblik govorenja koji je deci blizak zbog njihove ritmičnosti, melodičnosti i šaljivosti. Lako se izgovaraju, mogu se recitovati, pevati, predstavljati mimikom. U funkciji su igre, ritma, govora, pevanja. Brojalice imaju velik značaj za razvoj muzičkog stvaralaštva i muzikalnosti. One su same po sebi igra ali mogu biti i njen podsticaj i dopuna. Deci su pristupačne, zbog ritma i melodičnosti, kratkoće i jednostavnosti i kod njih stvaraju raspoloženje. Izgovaranje brojalice može biti uz pokret, pljesak, njihanje tela, poskakivanje, tapkanje nogu, kretanje napred-nazad, zmijoliko, u jednom smjeru itd.

Postoji više vrsta brojalice i njihovih klasifikacija. Brojalice se mogu klasifikovati prema sadržaju i formi, kao i po tome da li su njihovi autori deca ili odrasli. Po razumevanju reči delimo ih na brojalice racionalnog smisla (na primer, Jovan Jovanović Zmaj: „Trešnjica”), besmislene - na one koje nemaju smislaoni tekst (narodna brojalice: „En, ten, tini”) i brojalice sa delimičnim smislom (narodna brojalice: „Elem, delem”). Prema načinu izvođenja brojalice se razvrstavaju na govorne kojima se razvija osećaj za ritam i pevanje. Melodijske brojalice deci su pogodnije za izvođenje jer u govornim brojalicama treba tokom izvođenja održati odabranu intonaciju. Usvajanje i izvođenje brojalice doprinosi razvoju ritmičkih sposobnosti. One su vrsta književnoumetničkog teksta i narodnog stvaranja. Rodile su se i opstale u narodu. Visoke su vaspitno-obrazovne vrednosti. Lako se pamte i deca ih vole.

Brojalice u funkciji razvoja ritmičkih sposobnosti

Oko osamnaestog meseca života dete pokazuje želju da pravi pokrete uz muziku (igra uz muziku sa osobom, predmetom, igračkom) i da svoje pokrete pokušava usaglasiti sa muzikom. Poboljšanje u sposobnosti oponašanja jednostavnih ritmičkih modela identifikuje se od 4. godine (Zenati, 1985), a razvoj jednostavnih vidova ritmičkih sposobnosti na uzrastu između 5. i 6. godine (Gordon, 1971).

Kod svakog zdravog deteta prisutna je potreba za ritmom i kretanjem. Deca predškolskog uzrasta kroz igru usvajaju različite sadržaje. Igra muzičkog karaktera dovoljan je podsticaj detetu za ritmizovani pokret (igra je praćena pokretima, ritmom). Usklađenost muzike i pokreta detetu stvara osećaj zadovoljstva, sigurnosti i samopouzdanja kao i razvijanje slobode izražavanja. Igre slobodnim oblicima pokreta u prednosti su nad igrama sa pravilima.

Deci koja imaju teškoće u izvođenju pokreta uz muziku treba dati druge zadatke, (npr. jednostavni ritam u trajanju jedinice brojanja izvođen na ritmičkim instrumentima Orfovog instrumentarijuma), a da, pritom, i dalje učestvuju u zajedničkom izvođenju. Orfovim instrumentarijumom se podstiče razvoj ritmičkih sposobnosti uz stvaranje pogodne socijalne i emocionalne klime i priprema za proces muzičkog opismenjavanja.

Iako se ritam (od grčke reči ρυθμός, *rhythmos*,) najčešće definiše kao niz tonova i pauza različitih trajanja u muzičkom delu, moguće je da se muzički tok odvija u ravnomernom ritmu, tj. u trajnom pulsiranju jednakih ritmičkih vrednosti (Despić, 1997). Muzika bez ritma jednostavno ne postoji. U literaturi je prihvaćeno shvatanje da su elementarne muzičke sposobnosti: „osećaj za ritam, sposobnost razlikovanja visine tona i pamćenje muzičkih celina“ (Stojanović, 1996).

Prilikom usvajanja brojalice, razlikuju se faze rada: (Milenković i Dragojević, 2009).

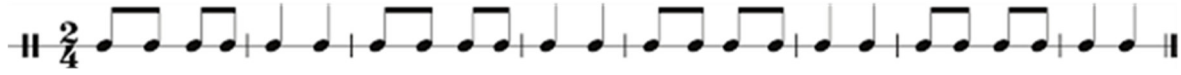
- 1 – vežbanje ritma, pulsa; izgovor uz pljeskanje i otkucavanje jedinice brojanja
- 2 – vežbanje različitih rotmičkih odnosa i trajanja; izgovor uz odgovarajuće pljeskanje u odnosu na slogove brojalice
- 3 – vežbe grupisanja udara; izgovor uz različite izvore zvuka
- 4 – vežbanje uz promenu tempa i uključivanje instrumenata orfovog instrumentarijuma

Osim što su sredstvo za razvijanje ritmičkih sposobnosti, one su u vezi sa motorikom, sluhom, kinestetičkom osetljivošću, pokretom.

Primer 4

Kesten

M.Đurđev

U šu-mi na gra-ni se-di ma-li kes-ten, doš-li hla-dni da-ni, već je hla-dna je-sen.
 Ka-ko li će sa-da da pad- ne na tra-vu, već o-pa-lo liš-će ču-va-će mu gla-vu.

Zaključak

Igra kao poseban oblik učenja, ima veliku ulogu u razvoju govora kod dece. Dete u igri teži da razume i ovlada onim što za njega ima lični smisao i značenje. Dete ima potrebu da se igra rečima, a za to su pogodne brojalice. Kroz igru dete proverava, isprobava, prerađuje i prisvaja stečena iskustva koja kasnije govorom uopštava. Zato deci treba pružiti dovoljno vremena za igru i omogućiti im da se spontano, slobodno i organizovano igraju.

Pravilan izgovor i intonaciju kod dece moguće je i podsticati putem ritmičkih igara. U tu svrhu, veoma je korisna obrada brojalica različitog sadržaja i vrste. U ovom radu ukazali smo na značaj brojalica u razvoju ritmičkih sposobnosti dece predškolskog uzrasta. Zbog svega navedenog, možemo zaključiti da su u tom razvoju, brojalice nezaobilazne.

Literatura

- Despić, D. (1997). *Teorija muzike*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Enciklopedijski rječnik pedagogije (1963). Zagreb: Matica hrvatska.
- Gordon, E. (1971). *The Psychology of Music Teaching*. Prentice-Hall.
- Ivanović, N. (2007). *Metodika opšteg muzičkog obrazovanja za osnovnu školu*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Ivanović, M., & Radović, B. (2002). *Metodski priručnik muzičke kulture*. Srpsko Sarajevo: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Milenković, S. & Dragojević, B. (2009). *Korelacija razvoja govora i muzičkog vaspitanja*. Norma.
- Plavša, D. (1989). *Muzičko-pedagoške dileme i teme*. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, Akademija umetnosti.
- *Pedagoški leksikon*, 1996. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Radoš, M. K. (1996). *Psihologija muzike*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
- Stojanović, G. (1996). *Nastava muzičke kulture od I do IV razreda osnovne škole*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Vasiljević, Z. M. (2000). *Metodika muzičke pismenosti*. Beograd: Univerzitet umetnosti
- Zenatti, A. (1991). "A Comparative study in samples of French and British children and adults". *Psychology of Music*.

Потешкоће адаптације деце у вртићу и улога васпитача**Кристина Јовановић****Дарија Филиповић**

Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов“ у Вршцу

Резиме

Адаптација деце у установи представља довођење у везу њихових основних потреба са могућностима нове средине да их задовољи. Овај процес, са једне стране, зависи од тога колико је сама средина прилагођена и прилагодљива дечјој природи, приступачна и богата условима за активно учење деце, а са друге стране, од индивидуалних својстава личности која се прилагођава, њеног дотадашњег развоја, екстровертности или интровертности, њене „пластичности“ и др.

Полазак детета у вртић представља углавном први излазак из породичне средине, односно прво одвајање од родитеља, преваходно од мајке.

Кључне речи: адаптација, период адаптације, типови адаптације.

Увод

Адаптација има специфичности због којих је најдуже повезана са процесом њиховог сазревања и интеграције у социјалну средину, као и повећавање обима и усложњавањем размене са особама из њихове уже, а затим све више средине. Адаптација је период током ког се дете привикава на нову средину, простор, другаре, особље, на услове и дневни распоред у вртићу. Адаптација се не односи само на прихватање вртића као установе у којој се борави, него и прихватање окружења у ком ће дете проводити временске периоде. Социјализација је један од главних фактора адаптације детета. За адаптацију детета на вртић, поред правилне социјализованости, битан фактор је емотивни развој детета. У емотивном развоју детета, најбитнији фактор је развијање дететовог идентитета и схватање самог себе.

Адаптација деце у установи

Период адаптације никада не протиче без извесних тешкоћа будући да деца, одвојена од породице, чије чланове познају од рођења и емотивно су везана за њих, ступају у једну нову и непознату средину и морају да се прилагођавају на ритам живота који се каткад битно разликује од онога на који се навикла. Међутим, поменуте тешкоће могу бити веће или мање. Што зависи од низа узрока, као што су: презаштићеност детета у породици (због чега нема иницијативе у активностима са вршњацима), аутократска структура породице (због чега је дете повучено и плашљиво), емоционално хладна породица, недостатак искуства у социјалним контактима са вршњацима, негативан однос спрема дечјој игри у породици, дуга болест детета, додатне тешкоће у прилагођавању (на пример, код деце која пређу из села у град), полазак у вртић на крају предшколског узраста, неразвијен осећај сопственог идентитета и др. Мења се и статус деце, јер док су у породици по правилу имала привилегован положај, у васпитној групи постају једнаке у мноштву себи равних, са којима се може сарађивати, али бити и у цукобу интереса, што захтева њихово усклађивање (Каменов, 2006а, 2006б). Отуда, као последица неповољног одвијања процеса адаптације, који је дуго трајао и наишао на разне сметње, није реткост да се на почетку школске године наилази на децу која су у стању стреса, узнемирена су и на разне начине протестују против промене. Она одбијају храну, сан им је поремећен, јавља се регресивно понашање (на пример, губитак контроле сфинктера), каткад агресија према другима и према себи, претерано везивање за присутну одраслу особу, или повлачење у себе праћено потиштеношћу. Такво предавање судбини, насупрот веровању да представља први знак успешне адаптације, заправо је лошији индикатор од дечјег плача и протестовања и може имати још озбиљније и трагичније последице од наведених (Основе програма предшколског васпитања и образовања: „Године узлета“, 2018).

Период адаптације може трајати дуже или краће (од десетак дана до два месеца, када се већ може говорити о озбиљним тешкоћама у адаптацији), а зависи од низа околности. То су, између осталог, општи услови живота и рада у установи, број одраслих који се старају о детету, њихова стручна оспособљеност и карактеристике личности, материјални услови, спремност родитеља да потпомогну процес адаптације и особине самог детета. Ове особине су врло значајне јер се, услед њих, јављају велике разлике у погледу прилагодљивости новој средини. Уколико су дечја социјална искуства пре доласка у установу била богата, позитивна и разноврсна, она могу знатно олакшати адаптацију, исто као што неки непријатни доживљаји (на пример, боравак у болници без родитеља) могу да имају супротан учинак. Здравље деце је такође значајан чинилац, познато је да здравствено слабија и уопште, физички осетљивија деца чешће имају адаптационе сметње. Задачи предшколске установе су помоћ деци, која први пут долазе у њу, да превазиђу тешкоће које проузрокује излазак из породичне средине, да успоставе одговарајући однос са васпитачем и укључе се у дечју друштвену заједницу. При томе треба имати у виду да помагање детету у адаптирању не подразумева уклањање свега што му представља тешкоћу, јер то није ни могуће, већ само олакшавање читавог процеса у оној мери у којој му се може са сигурношћу дати позитивна прогноза. Искуства показују да је могуће скратити адаптациони период за четвртину уколико се примене одговарајуће адаптационе мере (Каменов, 2006а).

Постепено укључивање детета у живот у рад предшколске установе захтева, пре свега, сарадњу са родитељима и одређен редослед поступака који томе служе. О овим поступцима се треба са њима договорити, посебно како да припреме дете за што безболнији прелаз у нову средину (на пример, да се са њима играју игара сличних онима које га очекују у вртићу, или „одласка у вртић“), чему следе претходне посете и краткотрајни боравак детета у установи.

Посета са родитељима пре почетка редовног похађања установе, даје прилику детету да се сретне са особљем, обиђе објекат и упозна радну собу са њеном опремом, што ће му омогућити да, када једном крене у њу, преброди отпор који се нормално јавља код сваког према непознатим ситуацијама. Истовремено, посета није мање значајна за родитеље, поготово оне, који немају искуства и први пут се одвајају од детета. Родитељи и сами треба да стекну поверење у установу и васпитаче, како би се смањила брига што се одвајају од детета, будући да се то осећање преноси на дете, ма какво било добро потискивано и скривано. Овиме доприноси заједничко присуствовање родитеља и детета неким активностима у установи, што је прилика и за васпитача да успостави са дететом контакт преко њих, јер деца реагују на стране особе и околности на сличан начин као њихови родитељи. Отуда посебну пажњу треба посветити и адаптацији родитеља на једну, за њих нову ситуацију. Треба их упозорити на могуће промене у понашању детета и упознати са најбољим начинима да реагују на њих. Нарочито је важно објаснити им како да се понашају у почетку периода адаптације, како да се растају са дететом и улију му поверење у нову средину. У томе васпитачу могу да помогну и стручни сарадници, педагог, психолог или социјални радник, на групном родитељском састанку или у појединачним разговорима са родитељима код чије деце се запажају неке специфичности (Каменов, 2006а, 2006б).

За дете је најкритичнији први дан у установи без присуства родитеља. Због тога је пожељно да се подеси пријем деце тако да свакога дана буде укључено по двоје-троје нове деце и то не одвојено, да би им се могла посветити индивидуална пажња. У сваком случају, детету које је почело да похађа вртић, треба првих дана обезбедити што пријатније утиске и позитивна искуства, јер ће то утицати да се код њега јави жеља да дође поново. У том периоду му не треба нудити много материјала, играчака и активности, већ изабрати оне које познаје од раније (од материјала и играчака-кухињски прибор, лутке, аутомобилчиће, кутије, природне материјале и др., а од активности-игре у пешчанику, цртање, разгледање сликовница и сл.). Такође, време које проводи у установи, на почетку не би требало да буде дуже од два-три саста, нити да доласак буде обавезан у раним јутарњим часовима, што подразумева и прерано буђење детета. Касније ће се ово време постепено продужавати да би за два-три недеље било у складу са режимом дана у установи. Важно је, такође, да се дететом претежно бави једна иста особа, што се може подесити и када у васпитној групи раде два васпитача.

Први дани у установи могу бити одлучујући за став који ће се код детета изградити према њој, због чега треба предузети све мере за избегавање стресова и конфликта. Уколико су мање разлике у организацији и ритму активности и начинима задовољавања потреба између установе и породице из које дете долази, утолико ће прелазак из једне у другу средину изазвати мање поремећаја у његовој афективној сфери, као и функционисању успостављених биолошких механизма (спавању, храњењу и др.). Препоручује се и низ поступака којима може да се олакша адаптација, као што је толерисање да деца у прво време доносе своје омиљене играчке, њихово упознавање са детаљима значајним за сналажење у новој средини, брижљив и одмерен однос васпитача који ће, по потреби, да утешу децу која најтеже доживљавају одвајање од родитеља, и обезбеђивање деци нечега што може да буде само њихово, што им нико не може одузети.

Без обзира што кућни ред не толерише неке навике деце којима су дошла од куће, треба бити веома опрезан приликом њиховог отклањања да се не би активирали механизми самоодбране који би отежали адаптацију. Неки начини на које се дете понаша (спавање са омиљеном играчком коју је понело од куће, начин узимања хране, задовољавање хигијенских и физиолошких потреба итд.) знатно олакшавају прилагођавање јер се, зајваљујући њима, ослобађа напетост, мање осећа промену средине и у стању је да се утешу. Када прође адаптациони синдром биће много лакше позабавити се и овим облицима понашања, којих ће се дете постепено одрећи без већег отпора (Каменов, 2006а).

Да би се дете лакше прилагодило потребно је, пре свега, учинити све да се оно опусти и осети да је окружено људима који га прихватају, спремним да задовоље његове разноврсне потребе. Нека, која му се пружа треба да је континуирана, што значи да се задовољавање његових физиолошких и других потреба обавља индивидуално, а не да се дете безлично уклапа у круто примењивани режим дана по коме се сва деца, као на покретној траци, хране, приморавају да спавају, да прекидају игру и сл.

Нарочито на почетку не треба превише инсистирати на стриктном поштовању правила понашања која постоје у установи, већ их уводити постепено када им дете увиди смисао и буде у стању да их запамти. У овом погледау се треба уздржати од сваког притиска, који би био контрапродуктиван. Детету је потребно извесно време да схвати да његов растанак са родитељима није коначан, да је у установу превремено, као и да преватиће осећање напуштености захваљујући везивању за једну нову особу, са којом није у сродству. На почетку оно се осећа усамљено и беспомоћно, често заплашено („сепарациони страх“) и први задатак васпитача је да га поступно ослободи тог осећања. Нарочито код најмлађе деце је улога васпитача да до извесне мере буде надокнада, па и замена за радатеље, чије одсуство ствара тешкоће због везаности за њих. Временом се овај однос мења са ширењем круга познанства код старије деце, због чега она успостављају емотивне односе са више одраслих особа (које не конкуришу једна другој) и са вршњацима. Међутим, без обзира на то, код детета остаје потреба за одраслом особом спремном да сарађује и комуницира са њиме, која га прихвата, пажљива је, предусретљива и нежна према њему, и на коју може да рачуна увек када наиђе на тешкоће које не може самостално да превазиђе (Каменов, 2006а).

Основни типови адаптације

Процес адаптације детета на вртић условљен је многим факторима, али најпре односа родитеља и детета и квалитета бриге родитеља према деци. Поласком у вртић, дете је изложено једној стресној ситуацији, потпуно новој и у његовим очима можда суровој. Процес адаптације је индивидуалан и условљен бројним чиниоцима. Ток прилагођавања зависи од дететових индивидуалних особина, од његовог узраста, од здравственог стања, као и од породичне атмосфере. У том смислу, најчешће се говори о следећим типовима адаптације:

Адаптација средње тежине имају деца чије се промене у понашању продуже и до месец дана боравка у вртићу или јаслама, током којих дете упорно одбија долазак у колектив.

Тешка адаптација се обично врло ретко среће у пракси. Односи се на децу код којих се могу запатити упорне и дуготрајне реакције и поремећаји у понашању који трају и по неколико месеци. Обично је

код такве деце пристуно више неповољних чиниоца који продужавају период адаптације као што су честа одсуства из колектива услед болести или неког другог разлога, неповољни породични услови, непримерни васпитни утицаји и сл. у тим случајевима, потребно је тимско сагледавање проблема (васпитач, медицинска сестра, родитељи, педагог и психолог) и заједнично проналажење начина да се тешкоће превазиђу.

Током периода адаптације може се очекивати одбијање хране или преједање, одбијање спавања, често буђење, честе прехладе, плач, агресивно понашање или повлачење. Једна од могућих реакција која се среће у случајевима теже адаптације је тзв. регресија, што значи да су се код детета појавили облици понашања карактеристични за неку од претходних фаза у развоју нпр. мокрење у кревет, сисање прста, тепање. Сва та понашања су уобичајена у периоду адаптације и она ће постепено слабити и нестајати брзином којом се дете прилагођава новој средини.

Чиниоци адаптације

Полазак детета у вртић за дете представља велику прекретницу и промену. Ипак, то није велика промена само за дете, већ и за целу породицу. Полазак детета у вртић неретко је трауматичан, како за дете, тако и за родитеље, јер је испуњена страхом од одвајања и напорима да се дете прилагоди новој средини у коју се укључује. Родитељи због тога морају да знају да је одређена доза страха уобичајена, јер је везаност детета за породицу посебно на раном узрасту развојно условљена. Он може да се сагледа из потпуно другог угла, као показатељ да су дете и родитељ равнотежи квалитетну узајамну повезаност. Процес адаптације зависи је индивидуалан, а постоји неколико основних чинилаца који утичу на адаптацију детета:

- Индивидуалне особине детета (дете које је отвореније, комуникативније лакше се адаптира)
- Узраст детета (деца која имају више од 18 месеци лакше се адаптирају)
- Здравствено стање детета (деца која су физички снажна, која немају већих здравствених проблема брже се адаптирају)
- Породична атмосфера у којој дете живи (деца чији родитељи имају позитиван став према игри и вртићу, која имају позитивна емоционална и разноврсна социјална искуства пре доласка у колектив, без значајних промена у породици као што су рођење другог детета, селидба, развод, болести родитеља и слично, лакше се адаптирају)
- Општи услови живота и рада у самом вртићу (опрељеност посебним средствима, стручна оспособљеност и карактеристике личности васпитача, број деце у васпитној групи) (Дамјановић и сар., 2014)

Улога васпитача

Васпитач од почетка треба да настоји да привуче и „освоји“ дете, представи му се као занимљива особа компетентна да се дружи са њиме, сарађује и излази му у сусрет када се за то укаже потреба. Формирање емотивне везе, којом треба да се надокнади „родитељска ускраћеност“ , захтева стрпљење, познавање детета и уважавање његових индивидуалних потреба, спремност васпитача за интеракцију и комуникацију у свакој прилици и, што је најважније, његову осетљивост на знаке који долазе са детета, односно – дечје понашање. Он треба да буде у стању да процени начин и приближи му се, уважавајући његово расположење да прихвати такав контакт, које не мора одмах да се покаже. За ово велике могућности пружају заједничке активности које представљају природну ситуацију за успостављање и развој комуникације између детета и васпитача. Такође је врло погодна ситуација ујутру, када га родитељ доведе у установу, да све троје проведу неколико тренутака у заједничком разговору. Емоционални контакт се лакше остварају и у оним ситуацијама када васпитач помаже детету у нечему, или када оно нешто ради очекујући подршку и признање. У сваком случају, најважније је да се створи атмосфера која ће дете охрабрити да активно суделује у збивањима око себе, што је могуће, ако има позитивна искуства и одговарајућа очекивања, и ако се осећа поштовано и прихваћено као личност (Каменов, 2006а).

Уколико се све одвија како треба, адаптација би требало да буде окончана у року од месец дана.

Постепено се код детета нормализује прво аптетит, затим сан и на крају успостављена емотивна равнотежа. Томе би требало да буде све подређено у организацији живота и рада у установи. Осим тога, васпитача је пожељно ослободити, колико је могуће, других обавеза, како би могао што боље да се приближи деци и упозна их у индивидуалном контакту као личности, њихове потребе, специфичне реакције и погодне начине утицања на њих (Јовичић, 2008).

Свакако, има случајева када је третман детета, које има проблема у прилагођавању животу у васпитној групи, много сложенији, када се треба обратити педагогу, психологу или дечјем психијатру, који ће препоручити мере које треба предузети у породици и вртићу, да би се стање поправило. Међутим, ако знаци адаптационог синдрома и поред свих предузетих мера, не ишчезну код детета ни после извесног времена, показујући тенденцију да се још више испоље, не остаје ништа друго него препоручити родитељима да испишу дете из установе. Истовремено, нарочито ако је број таквих случајева повећан, то је знак да треба пажљиво анализирати услове у установи, који су довели до тога и предузети све мере да се они отклоне.

Сарадња родитеља и васпитача

Промене које се јављају у понашању деце приликом адаптације на вртић су пролазна појава, а родитељи треба да се припреме за то како би могли да помогну дечијем прилагођавању. Подршка од стране родитеља и васпитача у групи, у великој мери могу да допринесу бољој и успешнијој адаптацији детета. Родитељи морају бити смирени, треба да охрабрују сваки дететов корак ка одвајању, да верују у соје дете, да му покажу задовољство због нових искустава које ће дете стећи приликом боравка у вртићу. Важно је да родитељи остваре добру комуникацију са васпитачима на самом почетку, да покажу спремност за сарадњу. Важна је размена корисних информација од родитеља које су везане за дете, прихватање савета и сугестија од стране васпитача- Родитељи треба да покажу интересовање за дететове доживљаје из вртића, јер ће након неког времена вртић постати важно место где ће дете проводити време у игри са вршњацима (Пантелић, 2018).

Пре него што дете пође у вртић, потребно је да родитељ и вртић буду упознати са међусобним ритмом живљења како би се ускладили и олакшали детету боравак у вртићу. Важно је да родитељи буду стално укључени у живот и рад вртића и да прате дете током првих дана боравка у новом окружењу. Усклађеност васпитача према потребама и интересовањима детета, уважавање дечијих навика као што су навика за омиљеном играчком, флашицом, цуцлом, одласком на спавање у исто време као код куће. Важно је да дете осети сигурност у ономе што му је познато како би постепено могло да се ипусти и укључи у режим рада вртића. Важно је да дете у вртић не долази из средине у којој владају страх и узнемиреност родитеља приликом дететовог поласка у вртић, јер то доприноси појачавању негативног односа детета према вртићу. Плашење вртићем и васпитачима доприноси развоју страха и осећања да се у вртић иде по казни. Важно је да родитељи знају да је дететова узнемиреност природна реакција на промену окружења и да је то само једна фаза на путу одрастања. Током првих дана боравка детета у вртићу потребно је да у договору са васпитачима родитељи буду укључени у процес организације боравка детета у вртићу, да се информишу о активностима, понашању и осећањима детета, да разговарају са дететом о проведеном дану у вртићу и да разговарају са васпитачима о потенцијалним проблемима и потешкоћама. Такође, васпитач од родитеља треба да сазна што више информација о детету, како би дете што боље упознао и могао да му помогне да процес адаптације прође што лакше (Михић, 2015).

Унутрашња мотивација у регулисању дечјег понашања

У васпитању, схваћеном као подршка развоју у складу са његовим законитостима, и полазећи увек од онога на кога се врши утицај, најважнији начин деловања на дечје понашање, као и на читав развој и учење је подржавање детета у ономе што је код њега позитивно. Циљ ове подршке је да потенцира позитивне особине и облике понашања код детета, како би се те особине појачале и учврстиле, а дете тежило да одговарајуће понашање понови.

Разлика између подржавања и награђивања је, пре свега, што се прво углавном ослања на унутрашње мотиве и вредности које дете носи у себи, док код другог преовладавају спољашњи мотиви и вредности које су изван или „изнад“ детета, које му се вештачки уцепљују, потицкујући оно што је код њега аутентично. На тај начин их је могуће разликовати, иако се каткад служе истим средствима, као што су осмех, одобравање, похвала васпитача, бодрење, обезбеђивање успешног исхода активности итд.

Унутрашњи мотиви су нарочито снажни јер су непосредно повезани са емоцијама-основним покретачима дечјег понашања, на које је, уколико је дете млађе теже утицати искључиво рационалним разлозима.

Истовремено, ако је неки циљ привлаћан за децу, односно ако је његово остваривање подржано позитивним емоцијама, она су у стању да уложе знатно веће напоре, па чак да испоље већу зрелост и стваралачку способност да би га постигла, него ако су према њему равнодушне. Отуда је један од најважнијих услова за развојно деловање активности, да оне за децу имају смисао, односно да су за њих унутрашње мотивисане.

Савети за родитеље

За родитеље је важно да знају да је извесна доза страха од одвајања уобичајена јер је везаност за породицу на раном узрасту развојно условљена. Страх од одвајања не треба да буде разлог за бригу, мада га нипошто не треба занемарити у процесу привикавања детета на колектив. Он се може сагледавати из сасвим другог угла, односно као показатељ да су дете и родитељ развили квалитетну узајамну везу.

Ради брже адаптације, родитељи могу да предузму следеће:

- Да код куће разговарају са дететом о дешавањима у вртићу; могу му причати о својим вртићким данима, анегдоте из вртића и сл.;
- да се распитају о ритму живљења у вртићу и постепено са њим ускладе и кућни режим (оброци, спавање, боравак на отвореном).
- да планирају одсуство са посла док је дете у апатацији, да је неко време пожељан и њихов боравак у простору вртића;
- да упознају васпитаче/медицинске сестре са особеностима и навикама свог детета;
- да допусте детету да понесе своју омиљену играчку у вртић;
- да му покажу да га воле и кад оно одвијаостанак у колективу;
- да разговарају са дететом о другој деци, о играчкама, о васпитачима, да му подстакну интересовање за садржаје у вртићу;
- да растанке у вртићу чине кратким, јер дуги растанци говоре о њиховим страховима и неодлучности;
- да не беже од детета већ да се поздраве и искрено кажу када ће се вратити;
- да увек одрже своју реч (Каменов, 2006б).

Закључак

Можемо рећи да је заправо адаптација на предшколску установу једна од првих развојних криза које дете проживљава у свом најранијем детињству. Адаптација деце на предшколску установу, најопштије гледано, такође представља довођење у везу њихових основних потреба с могућностима нове средине да их задовољи. Полазак детета у вртић за дете представља велику прекретницу јер се по први пут сусреће са одвајањем од породице, приликом чега се јављају страх, несигурност, протест због одвајања. Родитељи морају да знају да су то природне појаве, јер дете улази у потпуно непознат усредину, окружено вршњацима и васпитачима са којима се први пут сусреће и који су му непознати. Ипак, уколико родитељи код детета разговором и својим позитивним ставом код деце развијају позитиван однос према вртићу, не показују страх, не застрашују дете поласком у вртић, дете ће се

веома брзо прилагодити новој средини. Најважније је да дете долази из средине у којој је вољено, у којој осећа сигурност и да верује родитељима. Васпитач је такође личност која је од пресудне важности за адаптацију детета, јер постаје нова фигура која треба да задобије дететово поверење. Због тога је важно да васпитач кроз сарадњу са родитељима упозна особине и навике детета, како би што пре могао да одговори на све његове потребе, како би се и у вртићу дете осећало сигурно.

Адаптација је завршена када дете почне слободно и спонтано да истражује своју околину, да изражава осећања, потребе, мисли и способности. Да би дете што лакше прошло кроз период адаптације, потребно је да заједно делују родитељи и васпитачи. Потребна је добра међусобна комуникација обе стране. Родитељи треба да послушају савете васпитача, а васпитачи да уваже информације о детету и његове навике које доноси од куће. Заједно треба да развију код детета позитиван став и позитивне емоције према јаслама или вртићу.

Литература

- Дамјановић, Д., Михаић, И. и Јестровић, Ј. (2014). *Родитељски стрес при адаптацији деце на вртић: извор стреса и његов интензитет*, Нови Сад: Филозофски факултет ниверзитета у Новом Саду.
- Јовичић, Ј. (2008). *Како да припремите дете за вртић*. Београд: Креативни центар.
- Каменов, Е. (2006а). *Васпитање предшколске деце*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Каменов, Е. (2006б). *Општа методика : Васпитно-образовни рад у дечјем вртићу*. Нови Сад: Драгон.
- Михаић, И. (2015). *Вртић као сигурна база: адаптација деце након јасленог узраста*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- *Основе програма предшколског васпитања и образовања: Године узлета* (2018). Београд: Министарство просвете, науке и технолошког развоја.
- Пантелић, М. (2018). *Сарадња родитеља и васпитача*. Земун: Удружење „Врхунско знање за добро васпитање”.

Muzikoterapija kao element u procesu inkluzivnog obrazovanja

Marija Radenović

Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov“ u Vršcu

Rezime

Cilj rada je prikaz mogućnosti primene muzike i muzikoterapije u radu sa decom predškolskog uzrasta kroz pregled fiziološkog, psihološkog i društvenog uticaja muzike na dete, teoretski prikaz muzikoterapije, njenu definiciju i svrhu, kao i pregled različitih pristupa koje je moguće primenjivati u radu sa decom sa smetnjama u razvoju. Analizom mnogobrojnih filozofskih, psiholoških, pedagoških dela može se zaključiti da je upotreba muzike kao ekspresivne tehnike izrazito pogodna u inkluzivnom procesu vaspitanja i obrazovanja. Upotreba muzike stvara temelj za kvalitetan tretmanski odnos, podstiče ugodnu i pozitivnu atmosferu, a ostvaruju se i različiti socijalnopedagoški ciljevi poput razvoja socijalno primerenog ponašanja i interpersonalnih veština, eliminacija nepoželjnih ponašanja, razvoj emocionalnih, kognitivnih, motoričkih i komunikacijskih veština, poboljšanje raspoloženja i afektivnih stanja, poboljšanje kvaliteta života, razvoj samopouzdanja i samoizražavanja itd.

Ključne reči: muzikoterapija, integracija, inkluzija, dete

Uvod

Period ranog detinjstva je jedna od najznačajnijih faza u životu deteta, kada ono stiče prva saznanja o sebi i svetu oko sebe. Predškolska ustanova značajno određuje kvalitet razvoja predškolskog deteta i od efikasnosti organizacije rada umnogome zavisi i kvalitet vaspitanja i obrazovanja. Naučno je dokazano da su rezultati vaspitno-obrazovnog rada sa decom veći ukoliko se taj rad zasniva na dečjim emocijama, osećaju zadovoljstva i radosti. Radosno raspoloženje podstiče dete na aktivnost, budi mu radoznalost i stimuliše ga da upozna svet oko sebe i predmete sopstvenog interesovanja, a olakšava mu izvođenje onih radnji koje su za njega teže. Zato je od izuzetne važnosti i sposobnost, kretajvnost, posvećenost vaspitača i njegova uloga u stvaranju sigurnog i inspirativnog okruženja, koje će deci omogućiti da ispolje svoje potencijale.

Razvijanjem muzičkih sposobnosti kod deteta razvija se i niz drugih sposobnosti kao što su sluh, vid, verbalno izražavanje, sposobnost učenja stranih jezika, sposobnost čitanja, matematička i kreativna sposobnost, socioemocionalna prilagodljivost, razvoj empatije, motorike, kordinacije i mnoge druge. Ona utiče na psihički i fizički razvoj, a ulazeći u svet muzike dete počinje aktivno da razvija estetsko rasuđivanje i odnos prema umetnosti uopšte. Psiholozi su dokazali da deca koja se u predškolskom uzrastu neprekidno bave muzičkim aktivnostima, brže i uspešnije savladavaju problem u igrama. Kod deca koja imaju problem u ostvarivanju socijalnog kontakta muzička aktivnost može se iskoristiti kao terapija jer omogućava detetu da se izrazi, da se kroz pesmu i igru uklopi u društvo i razvije samopouzdanje. "Procesi socijalizacije i modeliranja osobina ličnosti bilo bi danas nezamislivo bez prisustva muzike" (Činč, 2000:16).

Uticaj muzike na razvoj dece

Poznato je da muzika ima vrlo povoljan uticaj na decu već od prvih dana njihovog života. Ona podstiče razvoj mozga, posebno od rođenja pa sve do šeste godine, kada se mozak intenzivno razvija. Iako su bebe samo slušaoci, ne i aktivni učesnici u izvođenju muzike, istraživanja pokazuju kako je već tada dokazan uticaj na

razvoj kognitivnih sposobnosti. Prema novijim istraživanjima pokazalo se da muzički razvoj počinje još u prenatalnom period i da fetus reaguje na zvuk, a nakon rođenja dete ranije i lakše savladava složenije jezičke strukture. Naučnici su se složili da muzika ima izuzetan značaj za razvoj deteta. Ona ima sposobnost da uvećava mozak za kompleksnije razmišljanje, ono koje uključuje rešavanje nekog problema, rasuđivanje, analiziranje, uočavanje sličnosti i razlika. Slušanjem klasične muzike poboljšava se pamćenje i koncentracija, a učenjem sviranja nekog instrumenta razvija se prostorno-vremensko rasuđivanje. Muzika podstiče socijalne veštine kod deteta. Prema istraživanjima Leithwood i Fowler deca koja su vežbala motoričko – muzičke zadatke imala su kvalitetnije analitičke sposobnosti i bila su veštija u socijalnim odnosima sa vršnjacima i odraslima. Deca koja se bave muzikom, razvijaju viši nivo socijalne kohezije i lakše im je da razumeju sebe i druge. Emocionalni aspekt muzičke aktivnosti takođe podstiče razvoj jedne veoma važne socijalne veštine, empatije. Muzikom dete na lakši način izražava svoje unutrašnje emocije, i uz njenu pomoć lakše razvija samopouzdanje. Kao jedan vid nejezičkog izražavanja, muzika je u stanju da prenese kompleksnost emocija, i na taj način - posebno stidljivom ili plašljivom detetu, kome je teško da komunicira govorom, pomogne da se izrazi.

Psihološka funkcija muzike, prema Činč (2021), stimuliše psihički afektivne procese, zatim misli, memoriju, percepciju, maštu i kreativnost. Ona takođe stimuliše upornost i savesnost kao i moralno – karakterne osobine. Prema rezultatima (Changes of cerebral hemodynamics during music perception: A functional transcranial Doppler study – Sanja Antic, Ulf Jesnsen, et al.), dokazano je da se pri slušanju muzike aktiviraju obe hemisfere mozga. Značaj ove činjenice ogleda se u tome da istovremen rad leve i desne hemisfere mozga povećava učenje, pažnju i zadržavanje informacija. Informacija koja se proučava aktivira levu, dok muzika aktivira desnu hemisferu. Aktivnosti koje se angažuju od strane obe hemisfere istovremeno osposobljavaju mozak da bolje obrađuje informacije.

Muzika unosi radost i lepotu u svakodnevni život, a kao vaspitno-obrazovno sredstvo svoju pravu vrednost dobija samo ako je u skladu sa opštim obrazovnim ciljevima našeg društva, što bi značilo da doprinosi svestranom razvoju deteta ili, razvoju telesnih, umnih, moralnih, estetskih i radno-tehničkih sposobnosti.

Principi inkluzivnog vaspitno-obrazovnog rada

Princip inkluzivnog obrazovanja omogućava svim učesnicima vaspitno-obrazovnog procesa podjednake šanse za obrazovanjem. Njegov osnovni cilj odnosi se na smanjenje potencijalne diskriminacije i pružanje istih mogućnosti za sve učesnike obrazovnog procesa, kako bi razvijali svoje socijalne i intelektualne kapacitete. U inkluzivnom obrazovanju deci sa teškoćama u razvoju omogućeno je da uče zajedno sa decom tipičnog razvoja (Donohue & Bornman, 2015; Steven et al., 2016), kao i da dobiju adekvatnu podršku za fizički, kognitivni, emocionalni i moralni razvoj. Kako se definiše u Zakonu o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, inkluzivno obrazovanje se odnosi na decu i učenike iz osetljivih grupa kojima je usled socijalne uskraćenosti, smetnji u razvoju, invaliditeta i drugih razloga potrebna dodatna podrška u obrazovanju i vaspitanju (Sl. glasnik RS, br. 72/2009, 52/2011 i 55/2013). Za inkluzivno obrazovanje je karakteristična i ideja po kojoj bi osobe sa poteškoćama u razvoju svoja znanja trebalo da stiču zajedno sa ostalim vršnjacima. Socijalna priroda procesa detetovog učenja polazi od toga da kroz vodstvo odraslih (vaspitača/učitelja) i interakciju s naprednijim vršnjacima, dete s teškoćama u razvoju dostiže više nivoe razumevanja, na svoj specifičan način i svojim prirodnim ritmom.

Koliko uspešno će se sprovoditi vaspitno-obrazovni proces, između ostalog zavisi i od kompetencija vaspitača. Kompetentan i osposobljen vaspitač trebalo bi da kvalitetno posmatra i uočava detetove sposobnosti i ograničenja, da je sposoban da izradi individualni program i kvalitetne individualne zadatke, da

prati i evaluira napredak deteta, da je sposoban da identifikuje slabije strane u detetovim motoričkim, emocionalnim, saznavnim i taktilnim funkcijama. Njegova usmerenost trebala bi biti na osveščivanju i podsticanju detetovih osećaja i misli, trebao bi prilagoditi okolinu detetovim sposobnostima, podsticanju njegove funkcionalne sposobnosti i neposredno nagrađivati uspešno obavljene zadatke. Takođe bi trebalo da podstiče razvoj zajednice u kojoj se svako dete oseća prihvaćeno i podržano u ostvarivanju sopstvenih potencijala. Da podstiče interakcije među decom koje unapređuju njihov socijalni razvoj, izgrađuju uzajamno razumevanje, podršku i osećanje zajedništva. Nudi aktivnosti u kojima deca uče da razlikuju i prepoznaju sopstvena i tuđa osećanja i da razgovaraju o njima. Kako bi postigao navedene kompetencije neophodno je da je njegovo uverenje usmereno ka tome da se svako dete može obrazovati. U radu sa decom s teškoćama u razvoju vaspitač takođe treba da je upoznat sa specifičnostima određenih teškoća, didaktičko-metodičkim pristupom, a pre svega trebao bi biti spreman za saradnju, timski rad i celoživotno obrazovanje i usavršavanje (Bouillet, 2010). Ostvarivanje inkluzije u ustanovi zavisi i od fleksibilnosti i kreativnosti vaspitača, kao i njegove sposobnosti adaptacije. U inkluzivnom pristupu dobro je upotrebljavati savremene oblike podrške koji se odnose na neke malo inovativnije metode raznih interaktivnih oblika, npr art-ekspresivne metode.

Uloga umetnosti u inkluzivnom vaspitno-obrazovnom radu

Stvaranje umetnosti je način za svakoga da izrazi emocije, posebno one o kojima je teško govoriti. Za dete sa smetnjama u razvoju, potreba za izražavanjem negativnih emocija kao što je strah, stid i bes je jaka. Budući da im se daju alati da budu kreativni i da nešto naprave, ova deca mogu naučiti da komuniciraju i izražavaju ta osećanja na zdrav i prihvatljiv način. Za dete sa određenim poteškoćama u govoru i socijalizaciji, umetnost je posebno moćno sredstvo, ne samo za izražavanje i oslobađanje emocija, već i za komunikaciju sa drugima. Život sa invaliditetom ima veliki uticaj na samopoštovanje i može ograničiti ono što dete doživljava kao svoje sposobnosti. Dete možda ne misli da je stvaranje umetnosti ili učešće u pozorištu ili plesu moguće, ali sa programima koji su inkluzivni i uključuju adaptivne instrukcije i alate, ostvarivo je. Saznanje da pravljenje umetnosti nije samo moguće, već da je to nešto u čemu ono može biti dobro, velika je motivacija za dete sa toliko drugih ograničenja u životu. Sposobnost da se vidi završeno umetničko delo je moćno za samopouzdanje i za dete da vidi šta ono zaista može da uradi u svim oblastima života. Pomaže detetu da se fokusira na ono što je moguće, koje su njegove sposobnosti, umesto da se fokusira na ograničenja. Takođe korisno za samopouzdanje je sposobnost da deli svoje kreacije sa drugima koji ih cene. Umetnost je raznovrsna i može se obavljati individualno, ali i u grupnom okruženju. To može biti grupa u kojoj svako radi individualno ili zajedno na stvaranju umetničkih dela. Mogućnosti su beskrajne, ali većina daje deci koja su često društveno izolovana šansu da se uključe i provode vreme sa vršnjacima. Ovo je jedan od razloga zašto je uključivanje u sve oblasti vrtičkih aktivnosti toliko važno. To daje deci više vremena sa svojim vršnjacima, što im pomaže da vide da nisu toliko različita i daje im sve pozitivne koristi od socijalizacije. Dakle, ta mogućnost izražavanja, razvoj individualnosti i kreativnosti, procesuiranje emocija i otpuštanje stresa, ukazuje na terapeutsko dejstvo umetnosti. Carl Gustav Jung, smatrao je kreativnost najvažnijim ljudskim instinktom koji pomaže očuvanju mentalnog zdravlja i da ovakva vrsta terapije oslobađa u pacijentu njegove latentne kreativne snage koje potom postaju katalizatori promene.

Muzikoterapija

Muzikoterapija je naučna disciplina koja je nastala u poslednjih pedeset godina iz različitih profesionalnih disciplina, a naziv muzikoterapija prvi se put spominje 1918. godine (Breitenfeld, Vrbanić, 2011). Svetsko udruženje za muzičku terapiju (WFMT – World Federation of Music Therapy) 1996. godine definisalo je muzikoterapiju kao: „korišćenje muzike i/ili njenih elemenata (zvuk, ritam, melodija, harmonija) koje sprovodi sertifikovani muzički terapeut na osobi ili grupi u procesu koji je osmišljen kako bi osigurao i unapredio komunikaciju, učenje, podstakao doživljaj, organizaciju i druge bitne terapeutske ciljeve u svrhu postizanja fizičkih, emocionalnih, mentalnih, društvenih i kognitivnih potreba“ (Breitenfeld, Vrbanić, 2011).

Dakle, muzikoterapija je propisano korišćenje muzike od strane kompetentne osobe kako bi se pozitivno uticalo na promenu psihološkog, fizičkog, kognitivnog ili socijalnog funkcionisanja pojedinca sa mentalnim, fizičkim ili emocionalnim problemima (www.musictherapy.org⁴). Ona koristi zvuk i muziku u svim svojim oblicima, kao sredstvo izražavanja i komunikacije. Sastoji se u korišćenju muzičkih instrumenata i slušanja muzike kao posrednika. U muzikoterapiji, zvukovi i ritmovi postaju instrumenti za povećanje nečije kreativnosti, za ponovno povezivanje sa samim sobom, kao i za lečenje različitih zdravstvenih problema. S obzirom da muzika ostavlja značajan efekat na ljude, dopirući do njihovog srca, muzika je privilegovano sredstvo izražavanja, koje omogućava pojedincu da iznese svoje patnje i emocije. Kao sredstvo za lični razvoj, muzika može povećati svoju dinamičnost kao i poboljšati kognitivne (pažnju, pamćenje), psihomotorne (hitrost, koordinaciju, mobilnost) i socijalno-afektivne sposobnosti. Gledano s terapeutskog stanovišta, onda je muzikoterapija disciplina koja koristi zvuk, muziku i pokret kako bi postigla povratne efekte i kako bi otvorila komunikacijske kanale za započinjanje i ostvarenje procesa osposobljavanja klijenta za što bolje svakodnevno funkcionisanje (Škrbina, 2013). Iako je muzikoterapija u početku bila rezervisana za psihoterapiju, njeni terapijski ciljevi su od tada postali mnogo širi. U muzikoterapiji, zvuk i muzika posreduju u odnosu između pacijenta i terapeuta u cilju izliječenja i očuvanje psihičkog i fizičkog zdravlja pacijenta. To je globalni pristup koji uključuje telo, čula, afektivnost, kao i intelektualne i mentalne sposobnosti. Muzikoterapija je usmerena na razvijanje potencijala i/ili ponovno vraćanje sposobnosti pojedinca kako bi mogao ostvariti bolju ličnu i socijalnu integraciju te kako bi mogao kvalitetnije živeti (Breitenfeld, Vrbanić, 2011).

Karakteristike i pravci muzikoterapije

Važno je istaći i to kako cilj i svrha savremene muzikoterapije nije, osim u izuzetnim slučajevima, ostvarenje umetničkog izraza i rad na estetskoj produkciji (Breitenfeld, Vrbanić, 2011). Muzikoterapeut ne uči pojedince muzici, već pokušava uspostaviti kontakt s klijentom pomoću muzike (Škrbina, 2013). Budući da se muzikoterapija može primeniti i kao oblik prevencije i kao oblik rehabilitacije i lečenja, može se uslovno svrstati u tri grupe zavisno od cilja delovanja:

1. Bihevioralna muzikoterapija - U kojoj terapeut koristi muziku kako bi unapredio prikladno ponašanje ili umanjio i eliminisao neprikladno ponašanje te se u navedenom primeru muzika može koristiti kao pozitivno ili negativno potkrepljenje.

2. Psihoterapeutska muzikoterapija - U kojoj terapeut koristi muziku kako bi pomogao klijentu da upozna sopstveni svet i sopstvene potrebe.

3. Edukacijska muzikoterapija - koja se odvija unutar obrazovne institucije, a cilj muzikoterapeuta u određenoj meri se podudara s procesima učenja, razvoja, ostvarivanja i uspešnosti, a samim tim ispunjava se i potreba dece vezane za njihov obrazovni program (Breitenfeld, Vrbanić, 2011).

Prema karakteristikama korisnika terapije, poljima primene, a posebno u skladu sa ciljevima muzikoterapije, muzikoterapeut može da koristi dva različita pristupa, koji su ujedno i dva glavna pravca muzikoterapije: aktivna i pasivna, odnosno receptivna muzikoterapija. Prvi se sastoji u tome da se pacijent izražava uz pomoć muzike, dok drugi podrazumeva da se pacijent oslobađa slušajući zvučni program koji je razvio muzikoterapeut. Kako navode Župarić-Nikolić, receptivni pristup koristi se za opuštanje, u onim situacijama kad deca imaju problem sa izražavanjem emocija ili nakon bolnih operativnih zahvata. Za vreme ili nakon slušanja muzike deca mogu na određeni način reagovati na ono što su čula. Ona se uz muziku mogu potpuno opustiti, mogu se kretati uz nju, tj izvoditi improvizovane plesne pokrete. Uz muziku se mogu opustiti i osloboditi da govore i prisjećaju se svojih doživljaja ili mogu da iznose svoj doživljaj odslušane pesme. Pri aktivnom pristupu deca sviraju, improvizuju, stvaraju nove pesme, pevaju. Taj je pristup dobar za decu kod

koje je verbalna komunikacija otežana, kao što je npr. slučaj kod dece sa autizmom, ili kada se želi uticati na razvoj koncentracije, društvenih veština, psihomotorike (deca sa cerebralnom paralizom), a primjenjiv je i u radu sa zdravom decom. Aktivni pristup koristi se i za detektovanje stepena emotivnih smetnji. Prati se kakav je odnos između terapeuta i deteta u toku samih muzičkih aktivnosti, kakva je muzička komunikacija i na osnovu toga se zaključuje ima li dete manje ili veće emotivne smetnje.

Bruscia (1998 prema Wheeler, 2015) deli korišćenje muzike u terapeutske svrhe na četiri metode:

improvizaciju, nastupanje ili re-creating, komponovanje i iskustvo slušanja.

Prema autorima Sarapa i Katušić (2012) podela muzikoterapije usmerena je na:

1. terapiju usmerenu prema osobi (Rogers),
2. terapiju slobodnom improvizacijom (J. Alvin)
3. kreativnu muzikoterapiju (P. Nordoff i C. Robbins).

Autor Reschke-Hernandez (2011) navodi više savremenika Nordoffa i Robbinsa koji su praktikovali tehnike improvizacije kako bi uticali na niz veština.

Nordoff-Robbins model muzikoterapije, izvorno poznat kao "Kreativna muzikoterapija", u svom pristupu razvija ideju prema kojoj svako ljudsko biće reaguje na muziku koja mu omogućava sopstveno izražavanje i komunikaciju (Nordoff i Robbins, 2007 prema Sarapa i Katušić, 2012). On se često primenjuje u radu sa decom sa autizmom, pošto dokazano pomaže u svim oblicima komunikacije; usklađivanju koordinacije, društvenom razvoju i u procesu udruživanja i uklapanja, umesto boravka van grupe, u izolaciji; izražavanju emocija; kognitivnom razvoju i omogućava razvoj u ranom dobu.

Orfova metoda muzikoterapije nastala je na inicijativu nemačkog lekara, Theodora Hellbrüggea sa idejom da se deca sa teškoćama uključe u stvaranje muzike. U tome mu je pomogla Gertruda Orff (supruga Carla Orffa). Ciljevi koji se žele postići ovom metodom muzikoterapije mogu biti specifični i opšti. Specifični su određeni potrebama i karakteristikama svakog deteta pojedinačno i mogu se odrediti tek nakon što se utvrde poteškoće i potrebe određenog deteta. S druge strane, opšti ciljevi podjednaki su za svu decu, a odnose se na razvoj dečje razigranosti, spontanosti i kreativnosti (Bruscia, 1988, prema Svalina, 2009). Muzička sredstva koja se koriste u Orff-muzičkoj terapiji su: pokret/ritam/ples, pevanje, sviranje na instrumentima i govor/mimika/gest koje se različito kombinuju u toku terapije. Instrumenti koji se koriste poznati su pod nazivom „Orffovi instrumenti“ I tu ubrajamo udaraljke s neodređenom visinom tona (zvečke, drveni štapići, bubnjevi, tambura i sl.) i udaraljke s određenom visinom tona (ksilofoni, metalofoni, zvončići). Voigt (1999, prema Škrbina, 2013) navodi kako se primenom Orffovog instrumentarijuma ciljano pospešuje opuštanje i koncentracija, razvoj senzorne percepcije i koordinacija. Istovremeno se deci koja nisu raspoložena ili nisu u stanju da sviraju na instrumentima mogu ponuditi različiti instrumenti koji bi im mogli omogućiti slobodno manipulisanje, odnosno igranje instrumentima čime bi aktivno učestvovala u terapiji. Orffova metoda muzikoterapije najčešće se izvodi u grupama, ali se, ukoliko to okolnosti zahtevaju, može sprovesti i individualno.

Bonny metoda vođene imaginacije i muzike (BMVIG) Bonny (1980, navedeno u Škrbina, 2013) navodi kako je ova metoda uključuje slušanje muzike u opuštenom stanju kako bi se podstakla mašta, simboli i osjećaji u svrhu kreativnosti, terapijske intervencije, samootkrivanja, samorazumevanja i spiritualnog iskustva. Tokom terapije terapeutov glas bi trebao da bude opušten i sinhronizovan sa zvukom, spajajući reči, ideje i muzičke

zvukove, kako bi omogućio pacijentu smer i središte imaginacije. Pritom je interakcija u ovoj metodi jedinstvena i od velike važnosti.

Prema Juliette Alvin (Alvin i Warwick, 1978 prema Sarapa i Katušić, 2012), "muzika je tvorevina čoveka i zbog toga može videti sebe u muzici koju stvara" što stvara mogućnost razvoju slobodne improvizacije klijenta i terapeuta bez muzičkih pravila. Muzika je izraz karaktera i odlika klijenta, dok je celokupni terapijski rad usredsređen na slušanje i/ili stvaranje muzike. Upotreba neorganizovanih vokalnih zvukova ili sviranje instrumenata na drugačiji način omogućava veliku slobodu izražavanja i istraživanja. Alvin je u svom radu s osobama s teškoćama u razvoju isticala kako je odnos klijenta prema instrumentu primarni i inicijalni terapijski odnos, dok je terapeutov instrument njegovo primarno sredstvo komunikacije i interakcije, a zajedničko terapeutu i klijentu je muzičko iskustvo i zajednička kontrola nad muzikom (Alvin i Warwick, 1978 prema Sarapa i Katušić, 2012).

Terapija pokretom i plesom

Američko udruženje plesnih terapeuta, pod terapijom plesom definiše primenu pokreta i plesa u kreativnom procesu. Cilj ove terapije je podsticanje pojedinca na razvoj kognitivne, emotivne, telesne i socijalne integracije. Simbolizacija telom vrsta je plesa u kojem se simboličkim pokretima prenose poruke, a uloga plesa je da emociju uzbudi, ali isto tako i da je umiri. Pojedinaac ne mora poznavati plesne veštine pošto je fokus na samom procesu. Terapijski program sastoji se od četiri faze: zagrevanje, osveščivanje sopstvene telesnosti, komunikacija u grupi i sam ples, a aktivno učestvovanje rezultuje pozitivnim promenama, npr bolji kontakt sa telom i emocijama, fluidnost u izražavanju emocija i ponašanja te bolje upoznavanje sebe (Škrbina, 2013).

Terapija plesom kao pristup koji povezuje telo i duh, predstavlja vrlo delotvornu metodu u radu sa decom sa teškoćama u razvoju. Vrlo efikasne su se pokazale u radu s osobama sklonim depresiji, koje su se opisale kao manje teskobne, umorne i opuštenije nakon terapijske seanse (Martinec i sar., 2014). Pojedinci s poteškoćama iz autističnog spektra uz pomoć ove metode ponekad ulaze u komunikaciju s drugima iz okoline, slabovidne ili slepe osobe ovom terapijom razvijaju samopouzdanje, prepoznaju zvukove i ritam te osvajaju prostor. Deca koja imaju problem sa govorom i slabije čuju, preko ritma mogu da razviju prirodni, a samim tim i razumniji govor. Kod pojedinaca s hiperkinetskim poremećajem uočeni su razvoj organizacije pokreta i kontrola motoričke aktivnosti, a smanjenje straha i zabrinutosti i povećanje samopouzdanja kod osoba s motoričkim smetnjama. Korišćenje ovog pristupa pokazalo se korisno i u radu sa decom s narušenom slikom o sebi ili vlastitom telu kao i u radu sa osobama iz područja onkologije, interne medicine, psihijatrije, hroničnih i drugih bolesti (Škrbina, 2013).

Muzički tretman se uglavnom sastoji u korišćenju grube motorike, tvrdi dr Dminović, kako bi se ponavljali elementi pokreta uz pesme, a baš time se direktno pogađaju specifični motorički pokreti kao što su hodanje, skip, marširanje. Najčešće se tretmani obavljaju puštanjem specifične muzike za specifično stanje, i za specifične ciljeve koji se žele postići. Ples omogućava slobodu izražavanja i oslobađanje stvaralačkih potencijala, zato izaziva zadovoljstvo, radost i nesputanost. Kod grupnog plesa razvija se svest o značajnosti pojedinca unutar grupe, podstiče razumevanje međuljudskih odnosa i prijateljstva, razvoj osjećajnosti, mašte, kreativnosti, a kroz to i razvoj komunikacijskih veština, odgovornost, sigurnost, formiranje stavova i samopouzdanje. Značajni i mnogi bi se problemi današnje dece kao što su usamljenost, poremećaji ponašanja, nasilje, nedostatak empatije, nepovjerenje, stres i dr. mogli sprečiti uključivanjem u plesne programe. Deca kroz ples mogu izražavati emocije, pročitati ili razlikovati svoje mogućnosti i negativne emocije

pretvoriti u pozitivan doživljaj sveta ili ljudi oko sebe. Svaki je medij na određeni način upotrebljiv i poseban u radu sa decom.

Vaspitači kao podstrekači i implementatori muzičkih aktivnosti

Savremeni koncept vaspitanja i obrazovanja propagira integraciju dece s teškoćama u razvoju u vaspitno-obrazovne ustanove kako bi ostvarila kontakt sa ostalom decom. Inkluzija takve dece ujedno predstavlja uvažavanje detetovih potreba i ravnopravnost sa ostalom decom. Stoga je važno prilagoditi aktivnosti i deci s određenim teškoćama kako bi i ona mogla realizovati svoje potencijale i ostvariti određeno umeće u različitim aktivnostima, a da pritom ne budu istaknuti njihovi nedostaci. Pri tome izrazito je značajna uloga vaspitača kao podstrekača i implementatora muzičkih aktivnosti u vrtiću. S obzirom na brojne prednosti muzike u potpunom razvoju deteta, kako deteta sa normativnim razvojem, tako i deteta s teškoćama u razvoju, uloga vaspitača predstavlja osnovni faktor koji utiče na sprovođenje muzičkih aktivnosti u vaspitno-obrazovnoj praksi. Iz tog razloga neophodno je da vaspitači usavršavaju i unapređuju svoje muzičke kompetencije kako bi bili u mogućnosti da doprinesu dečjem celovitom razvoju putem muzike i muzičkih aktivnosti. U skladu s navedenim dobrobitima muzike i muzičkih aktivnosti za razvoj dece s teškoćama u razvoju, potrebna je i dodatna edukacija vaspitača u ovoj oblasti, kao i saradnja vaspitača i roditelja i stručnih lica u okviru i van institucije, kako bi se i toj kategoriji dece mogla pružiti mogućnost izražavanja putem muzike i tako doprineti njihovom razvoju i integraciji u vaspitno-obrazovne ustanove. Iako se prava muzikoterapija ne može na isti način primjenjivati amaterski kod kuće ili u predškolskim ustanovama, postoje različite igre za decu koje mogu biti korisne za vaspitače i roditelje koji žele decu muzički obrazovati ili podsticati muzičke kreacije. Prema Činč (2021) muzičke igre koje primenjuju vaspitači mogu se podeliti na: stvaralačke muzičke igre, didaktičke muzičke igre i igre sa muzičkom podlogom. On dalje navodi da "muzičke igre pomažu razvoj muzičkog sluha, muzičke memorije, glasa, smisla za ritam i drugih elemenata, a što je najvažnije, sve to čine latentno, neprimetno, obzirom da su suštinski koncipirane tako da budu pristupačne dečjoj psihi i njihovih svakodnevnim aktivnostima" Činč (2021:113).

Zaključak

Muzikoterapija kao naučna disciplina koristi zvuk i muziku u različitim oblicima, kao sredstvo izražavanja i komunikacije. Ona se zasniva na primeni muzike kao osnovnog terapijskog sredstva u cilju poboljšanja, održavanja ili lečenja mentalnog, fizičkog i emocionalnog stanja deteta.. Upotreba muzičkog izraza razlikuje muzikoterapiju od drugih oblika terapije. Naučna zapažanja govore da pravovremeno upoznavanje dece sa odabranom muzikom može da ubrza razvoj govora, podstakne talenat za matematiku i prirodne nauke, poboljša veštine pamćenja i čitanja, unapredi koordinaciju kod zdrave dece, a naročito kod dece sa teškoćama u razvoju. Mogućnost muzike kao podstreka i terapije u inkluzivnom sistemu vaspitanja su mnogobrojne, a njen pozitivan uticaj je dokazan kroz razne studije. Aktivni pristup muzikoterapije kroz muzičke improvizacije ostvaruje mogućnost da se deca sa teškoćama u razvoju izraze putem muzičkih aktivnosti, a muzika utiče i na celokupnu ličnost, na prilagodljivost, ravnotežu i integraciju dece u sistem. Ona im takođe pruža priliku da se osećaju zadovoljnim i uspešnim, da razvijaju svest o sebi i svom okruženju, podstiče samostalnost i motivaciju za učenjem. Razumevanje tačnog mehanizma i obima upotrebe muzike u terapiji kod nas je još uvek u začetku i sklono kontraverzama, ali je moć muzike nesporna.

Literatura

- Breitenfeld, D., Majsec Vrbanić, V. (2008). *Kako pomoći djeci glazbom. Paedomusicotherapy*. Zagreb: Ruke.
- Burić Sarapa, K., Katušić, A. (2012). *Primjena muzikoterapije kod djece s poremećajem iz autističnog spektra*. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, Vol.48 No.2 124- 132
- Činč, E. (2021). *Uzleti uz muziku*. Vršac: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača "Mihailo Palov"
- Donohue, D. K., & Bornman, J. (2015). *South African teachers' attitudes toward the inclusion of learners with different abilities in mainstream classrooms*. International Journal of Disability, Development and Education, 62(1), 42-59. <https://doi.org/10.1080/1034912X.2014.985638>
- Hećimović, I., Martinec, R., Runjić, T. (2014). *Utjecaj terapije pokretom i plesom na sliku tijela adolescentica sa slabovidnošću*. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, 50 (1), 13-25.
- Mahoney, J. (n.d.). Current Nordoff-Robbins Practice. *Qualitative Inquiries in Music Therapy*. 11, 1-43.
- Marić, M. i Nurkić, D. (2014). *Uloga odgajatelja u poticanju dječje ekspresivnosti pokreta*. Dijete, vrtić, obitelj, 20 (75), 16-18. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/159076>
- Pravilnik o osnovama programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja. (2018). "Službeni glasnik RS", br. 16/18.
- Reschke-Hernández, A.E. (2011) *History of Music Therapy Treatment Interventions for Children with Autism*. Journal of Music Therapy, 48, 169-207.
- Svalina, V. (2009). *Glazboterapija i djeca s posebnim potrebama*. Tonovi, 24 (1), 144-153.
- Steven, A., Utami, A., Sahidin, R. A., & Destyadi, V. H. (2016). *Teaching and learning method in inclusive classroom: A case study in EAP class at Sampoerna University*. Journal of Education and Learning, 10(4), 301-307. <https://doi.org/10.11591/edulearn.v10i4.4198>
- Škrbina, D. (2013). *Art terapija i kreativnost*. Multidimenzionalni pristup u odgoju, obrazovanju, dijagnostici i terapiji. Zagreb: Veble commerce
- <https://pdfslide.tips/documents/muzikoterapija-za-decu-s-posebnim-potrebama-i-roditeljedoc.html>
- www.musictherapy.org4
- <https://krenzdravo.dnevnik.hr/zdravlje/psihologija/terapija-glazbom-kako-pomoci-djeci-glazbom>

Музичке игре које се примењују у раду са децом предшколског узраста**Барбара Ковачки****Мирјана Митрић****Тања Сабо**

Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов”, Вршцу

Резиме

Игра у развоју предшколског детета представља основну активност у којој дете развија креативне способности, стиче и шири искуства, као и социјалне и комуникативне вештине. Осим уживања и задовољства, музика има едукативну функцију у развоју детета. Музичке игре су веома заступљене у предшколском узрасту детета. Оне доприносе развоју музичких способности, али и свеукупном развоју детета. Деца предшколског узраста у вртићима користе разне инструменте, певају песме и играју уз музику. Како имамо доста искуства у раду са децом, одлучиле смо да у овом раду прикажемо музичке игре које најчешће користимо током боравка деце у вртићу. Музичких игара има доста, још из периода када смо ми били тих година, а свакодневница доноси нове, музички комплексније игре које деца радо прихватају. У раду се разматра васпитно-образовна вредност дечје игре, утицај музике на дете, значај музичких игара за децу и примери музичких игара које се примењују у раду са децом предшколског узраста.

Кључне речи: *игра, предшколски узраст, музичке игре, утицај музике на дете, значај музичких игара*

Увод

Игра има посебну улогу у развоју и учењу деце предшколског узраста. „Игра је одраз потреба детета за активношћу и активирањем целокупног организма; испољавање емоција; задовољавање социјалних потреба; потреба за кретањем и ангажовањем свих чула; интелектуално овладавање стварношћу која га окружује; стварање идентитета и свести о себи; уклапање у друштвену средину; остварење жеља и стваралаштво, самостално и аутономно дело“ (Правилник о општим основама предшколског програма, 2006).

Према речима Емине Копас Вукашиновић, научне сараднице Факултета педагошких наука, деца се играју из задовољства, али игра за њих није само забава, већ и могућност задовољавања основних потреба за стварањем, друштвом и за испољавање потенцијала (Копас Вукашиновић 2009: 179). Правилник о општим основама предшколског програма из 2006. године истиче значај игре за децу предшколског узраста:

- игра је водећа активност у развоју предшколског детета;
- у игри и активностима ради се и развија стваралачку способност детета;
- игра је посебан облик учења – у игри дете на спонтан и аутентичан начин стиче, прерађује и проширује искуства и показује иницијативу;
- у игри се одвија сазнање и емоционална децентрација детета – постепено развијање способности детета да раздвоји туђу позицију од своје (2006: 62).

Према актуелним Основама програма „Године узлета“, игра је слободно изабрана, саморегулисана и суштински мотивисана радња у којој се дете добро осећа, активира све своје потенцијале и превазилази своје границе. Она представља основ развијања и испољавања свих димензија добробити детета. Игра је за дете стваралачка прерада стварности и чин замишљања искуства. Дете у игри гради идентитет и односе, договара се и усклађује са другима, истражује и реконструише значења, прерађује догађаје, истражује употребу предмета, ствара симболе које повезује са реалним радњама, ужива, радује се, осећа се моћно и активно (Године узлета: Основе програма предшколског васпитања и образовања, 2018).

Музичке игре

Под појмом музичке игре, подразумева се таква врста игара у којима је музичка мисао покретач и носилац свих радњи које се збивају у игри. У дечијој психологији потврђена је чврста повезаност мелодије, односно песме и покрета. Код деце овог узраста веома је изражена моторика покрета. Дечији покрети, захваљујући музици, добијају одговарајући импулс. На тај начин дете развија и негује различите психофизичке диспозиције. Музичке игре утичу на развој говорних, музичких и физичких способности, као и на богаћење дечјег речника, представа, појмова и друго.

Постоје многи садржаји у којима деца преко текстова песама добијају јасне представе и подстреке за игру. Најчешће се свака песма може допунити покретом. Ове игре, по свом начину извођења и музичко-језичким задацима, крећу се од најједноставнијих покрета који изражавају појмове у песми, до веома сложених (за старији узраст), у којима изговорене речи служе као симболи музичким задацима. У инструменталној музици игра се базира на карактеру и форми композиције. Дечији покрети прате музичку мисао, тј. синхронизују се са музиком што захтева извесну музичку зрелост деце. Ово се може реализовати када дете има пет, шест и више година, односно када је богато дечије искуство, које се систематски и постепено гради, преко дечјих песама, игара с певањем, слушањем музике и др. Дечји покрети, уз музику, такође могу бити веома једноставни, али и сложени, што зависи од исте композиције и узраста деце. Тако, на пример, примерено ходање, корачање,гибање тела или руку, постепено прелази у сложеније покрете, слично пантомими и импровизацији. Да би деца могла да прате музику и да уз њу изводе одговарајуће покрете, потребно је да добро упозна композицију. Због тога треба да претходно науче песму. Песма не сме бити тешка за интерпретацију. Тек када деца савладавају основне захтеве у песми (текст, ритам, мелодију), приступа се објашњењу и увежбавању покрета (Матић и сар. 1989: 193).

Према свом садржају и намени музичке игре могу бити:

1. игре са певањем;
2. игре уз инструменталну музику;
3. дидактичке музичке игре и
4. музичке драматизације.

Игре са певањем имају за циљ да код деце развију осећај за ритам кроз покрет. Оне могу бити игре слободног садржаја (у њима деца покретима представљају садржај песме и њен карактер) или народне игре (музика се изражава одређеним играчким покретима). У оба случаја, ритмички кораци могу већ у напред да буду осмишљени, али је дозвољена и слободна импровизација.

На предшколском узрасту, деца уживају у разним играма са певањем. Неке од њих су: „Берем, берем грожђе“; „Хајд' поведи весело“; „Ринге, ринге, раја“; „У шумици зека“; „Скљупчао се мали јеж“ и многе друге. У даљем раду биће објашњен начин на који се играју неке од игара са певањем.

- „Иде маца око тебе“

Деца „мишеви“ седе у круг, док „маца“ иде околу и сагиње се поред више њих као да хоће да им стави марамицу на леђа. Уколико „миш“ примети остављену марамицу, трчи за мацом како би пре од ње опет стигао на своје место. Ако не стигне постаје „маца“.

Песма „Иде маца око тебе“

Иде маца око тебе,
пази да те не огребе,
чувај, мијо, реп,
немој бити слеп,
ако будеш слеп,
отпашиће ти реп!

- „У шумици зека“

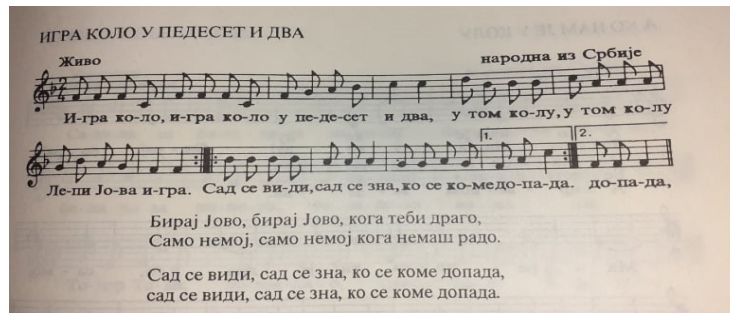
Деца међу собом изаберу једно дете које је „зека“, а остали формирају коло око њега и певају заједничку песму. „Зека“ седи, чучи или скакуће у средини кола.

Песма „У шумици зека“

У шумици зека седи, спи, седи, спи,
јадан зеко, шта ти би
да не можеш скочити?
Скочи сад, скочи сад!
Од ловачких паса чувај се, чувај се,
они ће те ловити, господару носити.
Скочи сад, скочи сад, скочи сад!

- *„Игра коло у педесет и два“*

Играчи су у затвореном колу. Држе се за руке доле. Коло се креће у десну страну обичним корацама. Истовремено у колу се креће у супротном правцу један играч („Јова“). На речи, „сад се види, сад се зна, ко се коме допада“ коло се зауставља, играчи пљескају у ритму, а „Јово“ са партнерком, коју је претходно одабрао, држећи се за руку или под руку изводи осам поскока у једном правцу. При понављању рефрена пар у средини пушта руке, хватају се другом руком и изводе осам поскока у супротном смеру. Текст и ноте за ову музичку игру налазе се у наставку рада (слика 1).

Слика 1. *„Игра коло у педесет и два“*

Игре уз инструменталну музику представљају сложенији вид игара јер нема текста који би деци омогућио лакше схватање игре. Карактеристика ове врсте музичких игара је у сталном понављању ритмичких фигура. Покрети су унапред одређени и деца морају да се придржавају правила игре. Ове игре се најчешће користе у старијим узрастима предшколске деце, јер су они овладали самосталним покретима везаним за музику. Примери за музичке игре уз инструменталну пратњу су: „Бојарка“; „Краљево коло“; „Ужичко коло“ ... У даљем тексту биће описане игре уз инструментале „Бумбаров лет“ и „Железница“.

- *„Бумбаров лет“*, композитор Н. Римски Корсакова.

Импровизација уз ову музику је следећа: играчи „цветови“ клече на поду и у ритму музике лагано дижу и спуштају руке и горњи део тела. „Бумбар“ се креће од цвета до цвета усклађујући своје покрете са музиком. Деца у овој игри уз инструментал усклађују покрете и музику уз опажање динамике, реагујући на њу. На *crescendo* и *forte* „бумбар“ се приближава „цвету“ и досадно облеће око њега, а на *decrescendo* и *piano* удаљава се од једног „цвета“ и приближава другом. У средњем делу композиције, на велики *forte* налаће рој „бумбара“, док „цветови“ убрзано њишу рукама.

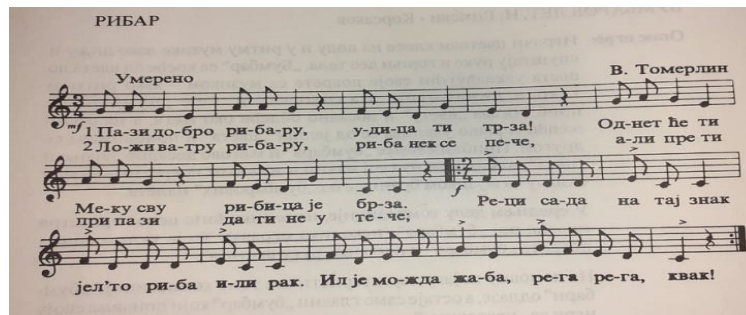
- *„Железница“*, композитор Г. Хумберт

Уз инструменталну композицију „Железница“, деца се крећу у ритму музике, савладавајући различите промене темпа. Када воз креће из станице, деца се крећу полако, а затим постепено убрзавају. На крају, када воз улази у станицу, опет успори. Да би игра била интересантнија, обруч може послужити као тунел.

Дидактичке музичке игре су игре са утврђеним правилима. Оне развијају код деце музичке способности и оспособљавају их за доживљај и репродуковање музичких појмова. Свака игра има свој конкретан задатак. То су препознавање боје гласа, врсте инструмента и уопште разних извора звука, техника певања *crescenda* и *decrescendo* (пример: „Бумбаров лет“), затим, памћење, репродуковање и импровизација мелодијско-ритмичких мотива.

- „Рибар“

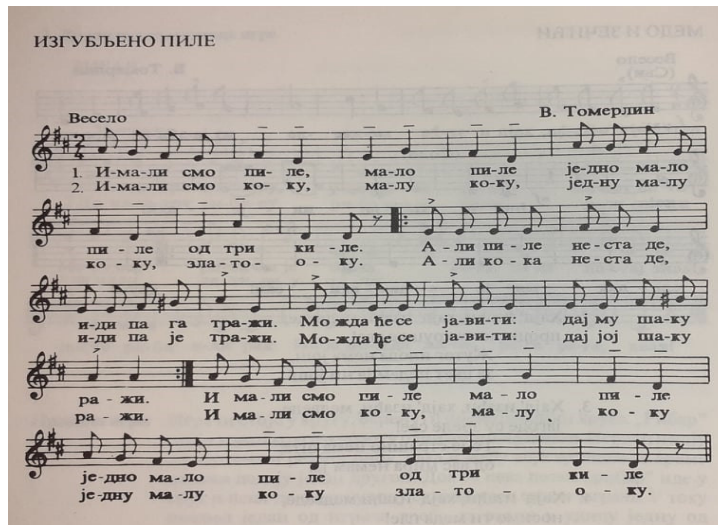
Правила ове игре су следећа: играчи стоје у кругу, окренути према средини круга. „Рибар“ стоји изван круга и држи у руци „штап са удицом“. Играчи имају од картона изрезану рибицу, рака и жабу, које кришом за време певања додају један другом. Док се пева песма, „рибар“ иде у круг и пеца тако што удицу ставља испред играча. У току певања, један од играча треба да окачи о удицу једну од животиња. Кад се песма отпева, рибар треба да погоди шта је упецао. У погађању му помаже један играч који стоји у средини круга и који има три инструмента: штапиће, звечку и тријангл. Звук сваког од инструмената представља једну животињу. По кратком звуку инструмента, након отпеване песме, рибар треба да погоди шта је уловио. Ако погоди, на његово место долази играч који је закачио тај улов на удицу. Игра се наставља. Текст и ноте за ову музичку игру налазе се у наставку рада (слика 2).

Слика 2. „Рибар“

- „Изгубљено пиле“

Правила игре су да играч стоји леђима окренут осталој деци. Остали сакрију „пиле“ (цртеж изрезан од картона). Играч мора да нађе пиле крећући се по радној соби, а у томе му помажу остали играчи певањем песме. Ако се он приближи пилету певање песме треба да буде гласније, ако се удаљи од пилета, певање је тише. Дакле, на основу извођења песме, играч мора да осети где је пиле сакривено. Када пронађе пиле мења улогу са оним играчем код кога се пиле налазило. Пиле се поново сакрива и игра се наставља. Ноте и текст музичке игре „Изгубљено пиле“ налази се у наставку рада (слика 3).

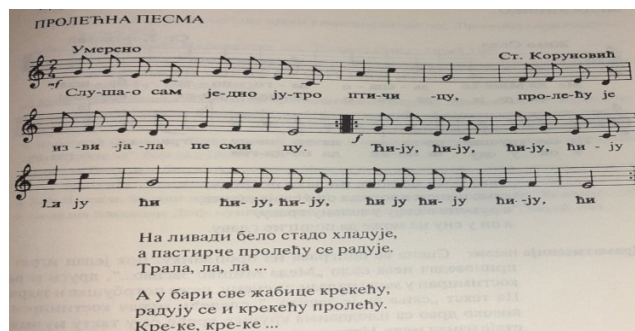

Слика 3. „Изгубљено пиле“

Музичке драматизације су омиљени облик музичких игара. То су сложене игре у којима се комбинује приповедање и певање појединих улога, плес и инструментална музика. Циљ музичких драматизација је развој изражајног говора, лепог певања и усаглашавања покрета уз музику. Музичке драматизације представљају својеврсну игру у којој се драмска радња песме приказује уз певање које може да буде праћено Орфовим инструментима и покретима костимираних лица. Драмски приказ одговарајуће песме може да буде и вид самосталног стваралаштва у коме деца одређују ликове, импровизују покрете, пратњу на дечјим инструментима, односно дају идеје за костиме и декор.

- „Пролећна песма“

На сцени у једном углу су „птичице“, у другом „стадо оваца и пастирче“, а у трећем у бари седе „жабице“. То су у ствари играчи у одговарајућим костимима и амбијенту. На рампи сцене седи дечак који пева соло деоницу „слушао сам...“ односно „на ливади бело стадо“... и на крају „а у бари...“. На текст „слушао сам...“ сви су мирни, нико се на сцени не креће, а затим пошто је соло певач отпевао тај стих „певају ћију, ћију...“ крећу се раширених руку имитирајући лет птица (слика 4). Затим солиста пева другу строфу „на ливади бело стадо...“ стадо се креће у ритму музике, а пастирче се радује имитирајући свирање фруле, сви певају „трала, ла, ла“ ... (Трнавац и сар., 1991).

Слика 4. „Пролећна песма“

- „Оркестар“

Музичка драматизација игре „Оркестар“ подразумева да се играчи поделе на неколико група (три до четири). Свака група изабере инструмент на коме ће да свира, и опонаша свирање на изабраном инструменту. На пример, једна ће група опонашати свирање на виолини, друга на флаути, трећа на харфи итд. Игра се изводи уз музику у одговарајућем темпу. Кад руководиоца игре види да сви сложено

свирају, он објављује да ће свирати, односно ударати у тасове. Руководилац изненада престаје да удара у тасове и почиње, на пример, да свира на виолини. Тада виолинисти треба да ударају у тасове. Мало касније он почиње да свира на флаути, а флаутисти прелазе на тасове (Зајцев,1995).

Основе програма „Године узлета“, које су сада актуелне у предшколским установама, акценат стављају на интегрисаном приступу учења и развоја деце. Овакав приступ се заснива на повезаном искуству онога што дете чини и доживљава у ситуацијама које су му смислене и које повезује смисао, а не кроз издвојене садржаје и појединачне активности везане за појединачне образовне области или аспекте развоја (Године узлета: Основе програма предшколског васпитања и образовања, 2018). Концепција основа програма заснива се на позитивним искуствима праксе предшколског васпитања и образовања у Србији развијане кроз различите пројекте.

Као пример добре праксе у публикацији „Калеидоскоп“, представљен је пројектни приступ учењу предшколске установе „Бамби“ из Лознице под називом „Наш оркестар“. На основу дечијих интересовања започет је овај пројекат. Дете је донело у вртић музички инструмент за који су остала деца показала заинтересованост. Васпитач је заједно са децом започео разговор о музичким инструментима, како они производе звук, од чега се праве, да ли могу они да их направе, шта им је све потребно од материјала... Васпитачице су замоле родитеље деце из групе да заједно са њима учествују у пројекту тако што ће деца од куће доносити предмете који производе звук и слике инструмената како би у вртићу направили „музички зид“. Деца и васпитачи су истраживали висину тона и јачину звука док су шетала по дворишту вртића. Поредили су звуке из природе са звуковима које производе разни предмети. Направили су галерију цртежа „Мој омиљени звук“. Истраживали су како чују звук, помоћу којег органа. Разгледали су енциклопедије и закључили да се у уху налази најмања кост у нашем телу. Затим су правили нацрте за израду музичких инструмената, а потом их израђивали. У томе су им родитељи помагали. Правили су инструменте од различитих материјала- пластичних флашица, кашичица, сламчица, лименки... Након тога, направили су свој оркестар па су заједно са једним татом, који свира гитару, смишљали разне мелодије и певали разне дечје песме. Присуствовали су часу музичког у оближњој школи. Импровизовали су продавницу музичких инструмената... На крају су позвали децу из других група на њихов музички концерт, представили су им свој оркестар и понудили им да пробају њихове инструменте (Крњаја, Павловић Бренеселовић 2017).

Захваљујући „Годинама узлета“ у васпитно-образовни рад унете су иновације. Пројектним планирањем обухваћено је мноштво активности које се прожимају једна кроз другу. Па тако, приликом планирања програма васпитач ће заједно са децом из групе и њиховим родитељима осмислити активности за одређени период и за одређену тему пројекта, на основу интересовања деце. Тако, на пример, музичка игра „Скочи зека хоп, хоп, хоп“ биће употпуњена одласком вртичке групе деце са васпитачем до продавнице кућних љубимаца, где ће деца моћи уживо да виде животињу која се у песми спомиње. Ако неко од деце има код куће зеца, дозвољено је да свог љубимца донесе у вртић како би се деца са њим поиграла и како би научила основне карактеристике ове животиње. Након овога, музичка игра „Скочи зека, хоп, хоп, хоп“ добија сасвим другачију смисао. Деци је много занимљивија и више су за њу заинтересована.

На основу Основа програма дечји вртић и окружење у локалној заједници (школа, центри културе, спорта и рекреације, отворени простори, друге институције локалне средине) постају простори заједничког учешћа деце и одраслих (Године узлета: Основе програма предшколског васпитања и образовања, 2018). Као пример сарадње дечјег вртића са окружењем можемо навести одлазак до железничке станице уз разгледање возова и шина на којима они стоје. Тада ће песму „Ивин воз“ деца ће са лакоћом усвојити, а дечје искуство ће се употпунити. Упознаће се са композицијом воза, отићи до продајног места карата за железнички превоз, разговарати са машиновођом... Васпитачи са родитељима могу организовати возњу деце возом до оближњег места.

Као други пример можемо навести сарадњу са Музичком школом, која је такође од великог значаја. Деца предшколског узраста са својим васпитачем могу посетити ову образовну установу. Тамо ће деца имати прилику да се упознају са изгледом и звуком разних инструмената. Може се организовати

долазак деце која похађају Музичку школу у вртић. Својим хорским наступом или концертом оркестра могу заинтересовати децу за музику.

Приликом игре у дворишту вртића, деца могу од сакупљеног природног материјала да направе разне музичке инструменте: звечке, дрвене штапиће-удараљке, кастањете... А потом, уз помоћ васпитача направити оркестар, осмислити мелодију и речи нове песме. Код деце ће се пробудити машта и жеља за стваралаштвом.

Традиционалне музичке игре, попут „Ужичког кола“, деци ће бити јасније ако васпитач испланира одлазак до неког културно-уметничког друштва или њихову посету вртићу. Упознавање деце са народном ношњом и традицијом нашег народа у великој мери би код деце подстакло заинтересованост за ову област.

Савремене тенденције у музичком образовању

Музички садржаји за децу предшколског узраста су веома разноврсни и могу бити сами по себи сврха. Али, ако се ови садржаји деци представе самостално, без објашњења и корелације са другим областима васпитно-образовног рада, њима се не могу на најбољи могући начин остварити сви циљеви и задаци музичког образовања. Музика није једини начин стицања искуства, већ је она повезана са запажањем ликовних, говорних и кинестетичких појава. Човек појаве које доживљава из свог окружења не доживљава изоловано једну од друге. Он их доживљава као целину. Ово посебно важи за децу. Детету у најмлађем узрасту треба пружити интегрисана искуства како би се код њега развиле како музичке, тако и когнитивне и психомоторне способности у оквиру општег потенцијала. Многи психолози закључили су да није довољно само да се дете креће у ритму музике, да свира или пева, већ треба и да ове садржаје реализује у складу са временом у којем живи. Зато је важно надograђивати класичан приступ у процесу музичког васпитања и образовања (Стошић 2008: 90).

У савременом свету, какав је данас, у дидактици и методици не би требало да се поставља питање да ли је потребно примењивати савремене медије у учењу и настави. Неопходно је запитати се како их осмишљено и оптимално користити у активностима, како ће се њихова примена одразити на методе рада у настави, да ли је њихова примена у функцији остваривања циљева учења и наставе и које дидактичке функције намеравају да се препусте медијима. Када је у питању слушање музике васпитач може да користи сајтове, музичке апликације, као и рачунар, таблет или телефон за стварање листе за слушање музике, која ће бити погодна за децу одређеног узраста, у којима ће композиције бити класификоване, нпр. према теми, стилу, стилу, композитору, жанру, итд. На тај начин ће се лако приступити жељеној композицији. Већина програма и сајтова који пружају могућност за слушање музике су бесплатни, што представља велику предност и олакшицу у планирању активности.

Путем мултимедијалних програма и при истраживању звука, изграђује се средина која је најповољнија за учење и активно експериментисање звуком, чиме се сваком детету омогућава оптимални развој музичких способности уз уважавање његових предзнања, интересовања и брзине учења. Постоји много апликација и програма намењених деци за развој музичког стваралаштва. Најпопуларније су оне које омогућавају појединцима да свирају инструменте. Реч је најчешће о апликацијама за свирање инструмената са диркама, удараљки или жичаних инструмената (Magic piano, Tiny piano, Playing guitar ...). Рачунар или таблет омогућавају приступ овим апликацијама, где долази до индивидуалног рада детета уз могућност да допуне своје музичко учење и знање играјући се, истражујући, компонујући на ширем избору инструмената него што би било могуће у традиционалном учењу. Постоје и многи програми за компоновање музике. Међутим, најкориснији је програм YouTube који нуди другачији доживљај музике и омогућава да се музички садржаји и посматрају (Ивановић, 2019).

Значај музичких игара у предшколском узрасту детета

Вредност игара за децу предшколског узраста огледа се у томе што за време игре дете активира и развија пажњу. Осим тога, игра делује мотивационо и дете се активно укључује у разне активности

које се реализују у сарадњи са одраслима или вршњацима, где деца унапређују разне способности: перцептивне, моторичке, интелектуалне, стваралачке. Кроз игру деца стичу и унапређују социјалне и комуникативне вештине, опажају и разумеју емоционална стања, сопствена и туђа. Игру свакако треба подстицати. Спретност и склад покрета су значајни за општи развој детета (Ивић 2010: 231). Са аспекта музичке педагогије, музичке игре су значајне за развој музичких способности деце. Помоћу њих, код деце се развија осећај за ритам и мелодију, развија се глас, слух, музичко памћење и способност активног слушања. Такође, деца путем музичких активности доживљавају и схватају музичке појмове и законитости.

Закључак

Веома је важно да васпитач прилагоди музичке игре дечијем узрасту. На јасленом узрасту од музичких игара могу се примењивати тапшалице, цупаљке и гегалице. Потом код деце млађег узраста, полако се почиње са увођењем бројалица и дидактичких музичких игара за њихов узраст. Након тога, почиње се играње музичких игара са певањем, уче се брзалице и мање музичке драматизације. Деца на овом узрасту почињу да користе музичке инструменте. Код старије деце и предшколаца уводе се музичке активности са инструменталном музиком и озбиљније музичке драматизације. На овом узрасту деца су заинтересована и за игре у колу, као и плесне импровизације.

Музичке игре треба планирати и организовати у радној соби, у дворишту, на излету... Научно је доказано да дететово излагање музици доводи до убрзаног развоја мозга, посебно у домену усвајања језика и вештина читања. Из тог разлога, музичке игре би требало чешће уврстити у активности деце предшколског узраста. Организованим музичким активностима утиче се на развој музичких способности, а уједно се и подстиче развој свих аспеката личности.

Литература

- „Године узлета”: *основе програма предшколског васпитања и образовања* (2018): Београд: МПНТР, Просветни преглед.
- Зајцев, Д. (1995). *Дечје игре*. Београд: Стевановић.
- Ивић, И. (2010). *Васпитање деце раног узраста*. Београд: Завод за уџбенике.
- Ивановић, М. (2019). *Савремени медији у настави музике – дидактичке специфичности и потенцијали*. У *Зборнику радова 21*. Ужице: Педагошки факултет.
- Копас Вукашиновић, Е. (2009). *Улога игре у развоју деце предшколског и млађег школског узраста*. *Зборник института за педагошка истраживања*, 38, (Б1), 174–189.
- Крњаја, Ж., Павловић Бренеселовић, Д. (2017). *Каледоскоп – Основе диверсификованих програма предшколског васпитања и образовања*. Београд: Институт за педагогију и андрагогију, Филозофски факултет Универзитета у Београду.
- Матић, Р. и сар. (1989). *Игре и активности деце до поласка у школу*. Београд: Нова просвета.
- *Правилник о општим основама предшколског програма* (2006). Службени гласник – Просветни гласник, бр. 1, 14/2006.
- Трнавац, Н. и сар. (1991). *Дидактичке игре*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Стошић, А. (2008). *Могућности примене мултимедијалне технологије у настави музичке културе*. *Иновације у настави*, 21, 88-97.

Tradicionalne muzičke igre i njihova funkcija u vaspitno-obrazovnom radu sa predškolskom decom

**Miomira Radosavljević
Zlatina Ružin Đurčok**

Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov” u Vršcu

Rezime

Muzičko vaspitanje u predškolskim ustanovama podrazumeva muzički razvoj dece, ali, ono bez sumnje podstiče i doprinosi razvoju intelektualnih, moralnih, estetskih, fizičkih, psihičkih, emocionalnih, socijalnih aspekata ličnosti. Muzičkom i sveukupnom razvoju deteta doprinose muzičke igre. Osnovni cilj muzičkih igara je stvaranje i održavanje vedrog raspoloženja, što je značajan preduslov za razvijanje njihovih interesovanja za stvari i pojave iz neposredne okoline i za učestvovanje u aktivnostima koje doprinose fizičkom, socijalnom i intelektualnom razvoju. Muzičke igre pripadaju grupi pokretnih, uglavnom kolektivnih igara. Njihova vrednost, jeste u tome što se deca u ovoj muzičkoj aktivnosti angažuju višestruko. Pokazalo se da deca danas rado prihvataju igre koje su im ponudili roditelji ili predškolska ustanova. One se danas, neizmenjene igraju na prostoru za slobodnu dečju igru.

U radu se razmatra vaspitno-obrazovna vrednost muzičke igre, njen uticaj na razvoj dece predškolskog uzrasta, s posebnim osvrtom na tradicionalne muzičke igre i njihovu funkciju u vaspitno-obrazovnom radu sa predškolskom decom.

Ključne reči: *muzički razvoj, muzičke igre, predškolsko dete, tradicionalne igre*

Uvod

Najstariji vid izražavanja misli i osećanja je pokret. Iz njega je vremenom nastala igra, koja se razvijala i negovala. Igra predstavlja najvažniji deo detinjstva, kao zabava, ali i kao pedagoško sredstvo. Tako su se od primitivnih oblika igre u prirodi i sa predmetima koji su se mogli naći, ili napraviti od prirodnih materijala, kasnije razvile igre sa rekvizitima, koje su se igrale i na otvorenom i u zatvorenom prostoru.

U današnje vreme, iako je većina dečjih igare povezane sa virtuelim svetom, računarima i mobilnim telefonima, ipak su se očuvali neki oblici starih igara, s tim što su se promenila i unapredila pravila igre, kao i rekviziti sa kojima se one igraju. Muzičke igre koje se organizuju po pravilima u vrtiću pomažu integraciji deteta sa vršnjacima. Deca, kojima je prirodna potreba aktivno kretanje, u igri praćenoj muzikom, stiču socijalne veštine. Pripadnost grupi, koja se izgrađuje kroz muzičke igre, razvija se i kroz zajedničko pevanje i sviranje u vaspitnoj grupi.

Tradicionalne muzičke igre predstavljaju nasleđe iz prošlosti koje je uspelo da se održi i u modernom dobu. Važne su jer su deca aktivni stvaraoci i učesnici kulturne baštine. Najčešće su se održale u seoskim sredinama, prenoseći se iz generacije u generaciju gde su imale važnu ulogu u prilagođavanju dece sredini u kojoj žive. (Marjanović, 2002). U igri leži jezgro narodnog izvornog muzičkog stvaralaštva.

Rodonačelnikom srpske etnografije i folkloristike smatra se Vuk Karadžić. On je prvi počeo da prikuplja tradicionalne dečje igre. Vuk Karadžić je u svom *Rječniku* iz 1852. godine zabeležio igre koje su u to vreme bile popularne i igrane su se uglavnom po selima Srbije. Zapisivao je igre koje govore o krajevima iz kojih igre potiču, kako su se igrane i ko ih je igrao. Neke igre su zapisane rečnikom onih koji su ih kazivali, tako da sadrže reči koje se danas ne koriste.

Početak ovog veka svoju veliku zbirku starih igara i njihovom podelom na tri grupe (igre bez sprava, igre sa ma kakvom spravom i igre u kolu ili oru sa pevanjem), ostavio nam je narodni učitelj i pedagog Jovan Miodragović u svojoj knjizi Narodna pedagogija u Srba ili Kako naš narod podiže porod svoj (Sikimić, 2001).

Tradicionalne igre

Tradicionalne igre predstavljaju deo narodne kulture u kojem je utkano bogato iskustvo brojnih generacija. Iako su se tradicionalne dečje igre pre svega razvile iz obredne prakse zajednice u kojima su nastajale, već u prošlom veku one su se izdvojile u zabavu za odrasle i za decu.

Pokazale su se kao veoma značajne u socijalnom razvoju dece i kultivisanju njihovih raznovrsnih sposobnosti, jer bude njihove životne radosti, podstiču i zadovoljavaju potrebe za čulnim, motoričkim i duhovnim zadovoljstvima. One su bitan i značajan deo dečjeg folklor, a deca su u njima aktivni učesnici i graditelji narodne kulture, te je zbog toga razumljivo što u sebi nose njen neizbrisiv pečat. U njima deca koriste svoje raznolike sposobnosti (motoričke, čulne, intelektualne, jezičke), ispoljavaju emocije i zadovoljavaju određene značajne socijalne motive, kao što su: potreba za druženjem, potreba za dostignućem, potreba za ljubavlju i potreba za priznanjem. Njihovi vaspitni sadržaji saobrazni su s nepisanim zakonima patrijarhalne zajednice i prilagođeni su potrebama vaspitanja dece u seoskoj sredini, tako da one predstavljaju jedan od najuspešnijih vaspitnih modaliteta tradicionalnog društva. Njima su prenošeni sadržaji narodne kulture (Zečević, 1983; Kamenov, 1999).

Postoje različiti načini igranja tradicionalnih igara što je uslovljeno pre svega geografskim reljefom na kom ljudi žive, načinom njihovog življenja kao i zanimanjima kojima se bave.

Tradicionalne muzičke igre i njihova funkcija u vaspitno-obrazovnom radu sa predškolskom decom

Istaknuti pedagog Emil Kamenov smatra da se nedostaci i propusti tokom predškolskog perioda deteta kasnije teško mogu nadoknaditi (Kamenov, 1999). Ovakva shvatanja svakako treba imati u vidu kada je u pitanju muzičko vaspitanje i muzički razvoj dece. Veoma je značajno shvatiti da je sa uvođenjem muzike u život deteta potrebno početi što ranije kako bi ono steklo ljubav prema muzici. Muzika ima značajnu ulogu u celokupnom razvoju deteta. Pored toga što pomaže razvoju govora deteta, muzika razvija intelekt i na vrlo lep način obogaćuje detetov život.

Tradicionalne muzičke igre su se razvile iz obreda, prirodnih pojava, godišnjih doba, pojedinih dana u godini, ljudskim poslovima... u sredinama u kojima su nastale. One predstavljaju značajan deo kulturnog nasleđa koji je stvaran vekovima a pomaže detetu da stekne potrebna znanja o svom narodu i njegovoj kulturi.

Među muzičkim igrama razlikuju se igre koje se izvode po određenim pravilima, slobodne dečje igre u kojima deca stvaraju pokrete uz muziku i igre u kojima deca spontano imitiraju zvukom i pokretima razne pojave i životinje.

Muzičke igre su vrsta igara u kojima je nosilac svih radnji u igri muzika. Ovo su veoma omiljene igre, kojima se u porodičnom vaspitanju oduvek pridavala velika pažnja i koje su imale izuzetnu vaspitnu funkciju. Veliki je broj tradicionalnih narodnih igara ove vrste, koje nalaze svoju primenu u predškolskim ustanovama.

One bi trebalo da budu sastavni deo muzičkih aktivnosti u vrtiću, da budu raznovrsne, dobro zamišljene, organizovane, vođene i praćene, kako bi muzički, ali i sveukupni razvoj deteta tekao kontinuirano i u pravom smeru. Prilikom izbora tradicionalnih muzičkih igara vaspitač treba da se rukovodi muzičkim mogućnostima dece, njihovim interesovanjima i veštinom u izvođenju pokreta. Posebno je važno da se u izboru igre vodi računa o interesovanju dece, da igra deci bude zanimljiva kako bi na taj način prenosili svoju kulturnu baštinu na mlađa pokolenja (Vukomanović, Komnenić, 1981; Ilić, Janković, 1986).

Osnovna podela muzičkih igara:

- Igre sa pevanjem
- Igre uz instrumentalnu pratnju
- Ritmičke igre

Detalnija podela:

- Igre sa pevanjem
- Igre uz instrumentalnu pratnju
- Narodna kola i plesovi
- Stvaralačke igre (plesne improvizacije)
- Igre iz oblasti teorije muzike
- Muzičke dramatizacije

- **Igre sa pevanjem**

-

Igre sa pevanjem su najpopularniji i najčešći oblik tradicionalnih muzičkih igara. To su igre u kojima pesma postaje prateća melodija od onog trenutka kad se dete kreće, pljeska rukama ili svira na udaraljka, uživajući u skladu melodije, ritma i svog pokreta (Vukomanović, Komnenić, 1981).

Igre u koloni doprinose razvoju orijentacije u prostoru, kordinacije pokreta i boljoj saradnji među decom. U igrama gde se deca kreću u krug podstičemo decu da pravilno uočavaju promene u ritmu na taj način što menjaju brzinu kretanja, pokazuju osećaj za orijentaciju u prostoru i kordinaciju pokreta.

Primeri za ovu grupu igara su „Mi smo deca vesela“, „Ide majka kolom, dvorom“, „Berem, berem, grožđe“, „Ja posejah lubenice“, „Ja posejah lan“, „Ide mačka oko tebe“, „Kolariću, paniću“, „Ringe, ringe, raja“, „I okolo se lata“.

- **Igre uz instrumentalnu pratnju**

U ove igre spadaju narodna kola i plesovi. One su složeniji vid igara. Mogu biti sa tematskim sadržajem ili bez njega. One imaju mnogo duži tok prenošenja, rada, usvajanja. Muzika može biti uživo izvođena ili puštena sa nekog uređaja. Ove igre karakteriše stalno ponavljanje ritmičkih figura. Deca moraju da se pridržavaju pravila igre a pokreti su već unapred određeni. Bogatstvo i lepota ovih igara ogleda se u različitim tipovima i stilovima koji su se u svakom pojedinom kraju razvili pod specifičnim istorijskim, kulturnim, ekonomskim, geografskim i drugim uslovima toga kraja.

Primeri za tradicionalne muzičke igre uz instrumentalnu pratnju su: „Bojarka“, „Zaječarka“, „Kraljevo kolo“, „Užičko kolo“, „Stara vlačna“ i dr.

- **Ritmičke igre-brojalice i tapšalice**

Brojalice ili razbrajalice su stare govorne igre, uglavnom sastavljene od besmislenih reči koje se dobro rimuju i izgovaraju ujednačenim i prijatnim ritmom. Njima se uglavnom određuje igrač koji treba da započne neku igru ili da u njoj dobije glavnu ulogu. Neke brojalice imaju sve odlike celovite igre. Posebnu vrednost imaju brojalice koje su, po zastupljenosti nekih glasova, dobra vežba za artikulaciju tih glasova (Jović, Đorđević, 2002).

Primeri za brojalice su „Eci peci pec“, „Elem delem“, „Okoš, bokoš“, „Zimi, zimi, zom“, „Enci, benci, na kamenci“, „Par-nepar“, „Puca šerif iz pištolja“.

Tapšalice spadaju u igre koje se igraju u paru. Veoma su popularne među decom. Deci su interesantne po tekstu koji se peva ili izgovara, ali i po pokretima koji se izvode uz nju. Najčešće ih igraju devojčice predškolskog uzrasta. Za razliku od brojalica, dečje izgovaranje tapšalica vrlo često prelazi u pevušenje ili pevanje njihovih sadržaja. Glavni i osnovni deo igre su pokretiruku oba igrača. Pored ruku u nekim

tapšalicama su zastupljeni i pokreti nekih drugih delova-pokreti nogu, okretanje glave, dodirivanje delova lica,...

Primeri tapšalica su: „Tašun tašun tanana“, „Taši taši tanana“, „A du, du deci“, „Son, makaron“, „Olimpi-jade“.

- **Plesne improvizacije**

Plesne improvizacije su stvaralačke ili kreativne igre u kojima deca sama stvaraju pokrete uz muziku.

- **Muzičke dramatizacije**

Muzičke dramatizacije su oblici muzičkih igara koje se izvode uz koreografiju, dramatizaciju teksta. U njima deca prikazuju neku radnju, govore o godišnjim dobima, životinjama. Muzičke dramatizacije su omiljen oblik muzičkih igara. To su složene igre u kojima se kombinuje pripovedanje i pevanje pojedinih uloga, ples i instrumentalna muzika. Cilj im je razvoj izražajnog govora, lepog pevanja i usaglašavanja pokreta uz muziku.

Primeri igre sa ulogama: „Jelečkinje barjačkinje“, „Pošto seko mleko“ (Vuk Karadžić je istu igru sa nazivom „Lončić“ zapisao u Sremu. Razlikuje se samo po početnom tekstu: [...] „Pošto vino vinovo“), „Care, care, govedare“.

Zaključak

Predškolski period je jedan od najosetljivijih perioda razvoja ličnosti deteta. To je, pre svega, najburniji period biološkog razvoja u kome su brojni uticaji iz okruženja. Za detetov muzički i svestrani razvoj prva muzička iskustva deca stižu u krugu porodice i u predškolskim ustanovama. Ona su od neprocenjivog značaja za dete. Veoma je važno što ranije poraditi na njihovom negovanju i usavršavanju. Razvijanje muzičkih sposobnosti (sluha, osećaja za ritam, melodiju, jačinu i boju), delotvorno utiče na celokupno formiranje ličnosti. Izvodeći muzičke igre, dete se angažuje slušno, glasom, pokretom i emotivno i zbog toga ova aktivnost ima posebne psihološke, vaspitne i muzičko-estetske vrednosti (Gluvić 1980).

Tradicionalne muzičke igre prenošene generacijama, sačuvane su do današnjih dana kao jedno od značajnih sredstava vaspitanja i obrazovanja predškolske dece. Nesumnjiva vrednost velikog broja starih tradicionalnih muzičkih igara učinila je da one i danas traju i da su prisutne među decom svih uzrasta i svih sredina.

U ovom radu istakli smo valiki uticaj muzičkih igara na celokupan razvoj dece predškolskog uzrasta. Zbog svega navedenog, možemo zaključiti da muzičke tradicionalne igre i njihova primena u radu sa predškolskom decom, doprinose ne samo muzičkom razvoju dece već i razvijanju interesovanja i pažnje za kulturno nasleđe a posebnu ulogu imaju u uspostavljanju kontakta na relaciji vaspitač dete i u međusobnom odnosu dece.

Literatura

- Đorđević, R. T. (1907). *Srpske narodne igre*. Beograd: Srpski etnografski zbornik, knj. 9.
- Gluvić, T. (1980). *Muzika i dete*. Knjaževac: Nota.
- Ilić, B., Janković, R. (1986). *Hajd u kolo: narodne igre Srbije*. Beograd: Nova prosveta.
- Jablanov, N. (2009). *Zaigravimo veselo: Narodne igre sa pevanjem*. Beograd: Kreativni centar.
- Kamenov, E. (1999). *Predškolska pedagogija: knjiga prva*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Марјановић, В. (2002). Традиционалне дечје игре у Војводини од друге половине до краја века (Међуетнички односи у традиционалним дечјим играма Војводине). *Кодови словенских култура*, 7, 147–170.
- Sikimić LJ. (2001). *Dečije igre nekad i sad*. Beograd: Kreativni centar.
- Jović, V., Đorđević M. (2002). *Dete, muzika i pokret*. Niš: Prosveta.
- Vukomanović, N., Komnenić, O. (1981). *Muzičke igre*. Gornji Milanovac: Dečije novine.
- Zečević, S. (1983). *Srpske narodne igre – poreklo i razvoj*. Beograd: „Vuk Karadžić“ i Etnografski muzej

Дете и музика

Јелена Танасковић
Драгана Галијаш
Наталија Тадић

Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Палов“ у Вршцу

Резиме

Дете које је активно на пољу музике развија пажњу, самоконтролу, меморију, визуелну и моторну координацију. Играњем и кретањем у ритму музике деца развијају своју моторику, а певањем уз мелодију вежбају своје вокалне способности. Ритам углавном налазе у игри. Музичка активност подстиче дете на покрет и реаговање гласом. Дете своје емоције лакше испољава музиком и уз њу развија самопоуздање. Музичке игре важан су облик музичких активности које позитивно утичу на развој музичких способности предшколске деце. Кроз музичке игре и песме дете се лакше уклапа у заједницу, развија тимски дух, осећа припадност, лакше разуме себе и друге. Музиком подстичемо дете да на свој начин учествује у игри и учењу зато што тиме постаје активни учесник сопственог развоја.

Кључне речи: Музика, игра, дете, ритам, певање, дечји развој

Увод

Предшколско доба је доба у којем се дете убрзано и динамично развија. У овом узрасту дете је спремно да реагује на различите утицаје. Дечји ум је отворен и спреман да прима различите утицаје. Уколико се деци пружа квалитетан и разноврсан садржај, утицај на дечји развој ће бити значајнији. Интересовање за слушање музике дете такође исказује пажљивим слушањем, испољавањем радосног расположења

Дете музику доживљава свим чулима, примарно је аудитивно опажање, али присутно је и кинестетичко, као и визуелно. Квалитетни надражаји чине доживљај музичког дела интензивнијим. Дете музику може слушати активно, где ће његова сва пажња бити усмерена на њу, и пасивно где ће музика бити у позадини.

Наразвој свих ставова будућег појединца значајан утицај има окружење у коме дете одраста. Психолози и музички педагози упућују на изузетан значај раног музичког васпитања деце, позивајући се на истраживања која указују да „музички развој почиње рођењем па чак и раније, у пренаталном периоду“ (Радош, 1996: 237). „Као изразито важан период за музички развој, сматра се такозвани период музичког брбљања, рано детињство“ (Андре, 2009, према: Чинч, 2021). Деца узраста од треће до шесте године изузетно брзо развијају своје музичке способности, самим тим прво савладавају и разумеју музичке карактеристике своје културе.

Значај музичког васпитања у раном узрасту

„Новија истраживања показују да музички развој почиње још у пренаталном периоду (пре рођења), тј. да фетус реагује на звук, акцелерацијом фреквенције срца још од шестог месеца мајчине трудноће“ (Чинч, према: Верњи, Ајзенберг). Да је музика присутна и без коришћења речи, учавачамо када посматрамо децу која још нису проговорила. На ово нам указују истраживања на којима се показало да

деца којима се пушта музика док су још у стомаку, након рођења брже напредују, имају бољу моторику и бољу координацију. Мала деца се њишу, поскакују или плескају у ритму музике коју слушају. Многи малишани вртићког узраста певуше неке само њима познате мелодије док се играју. Играњем и кретањем у ритму музике деца развијају своју моторику, а певањем уз мелодију вежбају своје вокалне способности.

На узрасту од 6 до 12 месеци развој се одвија веома динамично, јер дете у овом узрасту изводи разноврсне активности: седи, пузи, преврће се, устаје и хода уз придржавање, пажљивије слуша, осмехује се, гуче, имитира покретом и гласом оно што види и чује, изговара прве слоге и речи, додирује и хвата предмете и игра се са њима, показује знаке радости (Шаин и сар, 2006). Уочено је да пажњу детета у овом узрасту више привлачи певање васпитача него слушање инструменталне музике. Пожељно је да музику која се слуша прати извођење једноставне игре. На пример: на одређеној удаљености од детета започињемо певање или свирање на неком од дечјих музичких инструмената, а затим се лагано приближавамо креветићу у коме се налази дете. Заустављамо се када дете окрене главу у правцу извора звука. Након краћег свирања на инструменту, допуштамо детету да се њиме поигра (Манастериотти, 1981). Циљ је да музичка активност подстакне дете на покрет и реаговање гласом. У раду са децом овог узраста пожељно је користити звечке различитих облика, величине, боје итд. Дете тада развија способност за опажање и уочавање. Пред крај прве године деца активније реагују на музику. И даље, основне музичке активности су слушање музике и извођење музичких игара. Деца препознају омиљене песме које изводи васпитач, радују им се уз гукање и певушење. Извођење музичких игара показало се значајно за развој музичких способности, као и за развој говора, ал и подстиче ведро и весело расположење код деце. Песмице и музичке игре, васпитач треба понављати чешће, како би се деца након одређеног периода и сама укључила у њихово извођење.

Током друге године видан напредак настаје развојем говора. Под утицајем говора и кретања, дете сазрева у психо-физичком и емоционалном погледу. Развијају се памћење, машта, концентрација, мишљење, као и естетска осећања. Интересовање за музику дете испољава гукањем, певушењем, али и интензивнијим покретима. Управо у овом периоду најчешће реагује покретом, па и музички доживљај манифестује најчешће кроз покрет. При крају друге године појављује се и певање, као нова музичка активност детета (Манастериотти, 1981). У овом периоду дете исказује своје емоције кроз радост или смирену концентрацију. Интересовање за слушање музике дете такође исказује пажљивим слушањем, испољавањем радосног расположења, нарочито кад слуша песмице које говоре о животињама, луткама, цвећу и сл. Да би дете са пажњом слушало музику, потребно је изабрати правилне и квалитетне композиције и правилно их изводити. Пажњу на овом узрасту привлаче им композиције разних плесова, нарочито народних, као и композиције у чијем се извођењу користе разне лутке, играчке – омиљене животиње, или ликови из цртаних филмова. Карактеристични покрети које деца изводе током друге године уз музику су љуљање лево-десно у седећем или стојећем положају, цупкање у месту при стајању, свирање на ритмичким инструментима, подизање руку увис и махање њима, окретање око себе. Специфично је за овај период да дете уз музику почиње ходати у кругу. „Тиме је постигнут важан напредак у развијању покрета уз музику, јер дијете од сад уводи простор у реализацију музике покретима“ (Манастериотти; 1981: 32). Посебну пажњу поклањамо развијању покрета руку и ногу, чиме подстичемо дечје стваралачке способности. „За развијање осећаја за ритам у раном детињству, веома је користан ритмизован говор који се изводи уз покрете, или уз ритмичке инструменте“ (Павловић, Цицовић Сарајлић, 2015: 294). Ритмизован говор ће допринети и развоју говора деце. „Настаје када сваки слог речи изговарамо одсечно и разговетно, тако да се јасно осети дужина слога“ (Павловић, Цицовић Сарајлић, 2015: 294). Веома корисни садржаји за овај вид рада су народне бројалице, разбрајалице, и друге говорне народне творевине.

Током друге године код деце се јавља спонтано певушење подстакнуто развојем говора. Манифестује се као непрекидно певушење на неком од неутралних слогова – на или ла. Пред крај друге године, од 18. до 24. месеца, слушање музике и даље представља најважнију музичку активност детета. Још увек је присутно слушање вокалне и инструменталне музике, било у извођењу васпитача или са ЦД-а. „Већ у овом узрасту неопходно је упућивати децу на основна правила културног понашања за време слушања музике: треба да седе мирно и да не сметају другима док слушају музику, као и оне ко свира на инструменту“ (Павловић, Цицковић Сарајлић, 2015, стр. 295).

Током треће године децу све више интересује слушање музике. Иако су дечји глас и моторика далеко развијенији у односу на претходни период, деца не показују претерано потребу за певањем и реаговањем покретом, већ управо имају потребу да мирно слушају музику. „Истраживања показују да деца у трећој години слабије реагују покретом на музику, у односу на претходни период, али су зато покрети које изводе ритмички усклађенији са музиком“ (Манастериотти, 1981: 86). У овом узрасту их припремамо да са променом темпа, динамике или карактера, мењају и усклађују своје покрете. Током треће године изводе се и мале музичке драматизације, у којима деца имају одређене улоге. У музичком развоју трогодишњег детета певање има изузетан значај. Током треће године деца певају чешће, за разлику од двогодишње деце. У овом периоду деца чешће певуше песме које су сами осмислили. Овакве песме немају логичан завршетак, а дете их пева све док је то њему забавно. Певање је најсложенија музичка активност за трогодишње дете. Зато се овој активности посвећује посебна пажња у раду.

Значај музичког васпитања у предшколском узрасту

У предшколском периоду, дечије развојне фазе су отворене за утицаје из њихове средине. „Телесни, емоционални и интелектуални развој детета врло тесно је повезан са деловањем музике“ (Судзиловски, Терзић, 2010: 324). „Дете које је активно на пољу музике развија пажњу, самоконтролу, меморију, визуелну и моторну координацију, као и експресивност у изразу, односно комбинација искустава која се стичу преко музичких активности има позитивно дејство на развој когниције“ (Радос, 2010: 324).

Деца узраста од 4 године, на музику реагују активније плесом и учењем речи песмица. Деца овог узраста изводе песме које су разноврсне, занимљиве, оригиналне творевине или комбинације познатих песама. Понављање речи песама, сматра се погодним за развијање меморије. У овом периоду деца покушавају да створе ритам тапкањем или ударањем у неке предмете и објекте.

Деца већ са пет година могу да песму изведу ритмички и мелодијски делимично тачно, са грешкама у интонацији. Примарну улогу има богата мелодија, а сада већ и развијање способности одржавања ритма. Дете овог узраста већ може препознати различите врсте музике: радосне, веселе, тужне, спокојне, па и брзе и лагане. Сада је већ упознато са инструментима на којима се изводи нека мелодија, усваја текстове песмица и има способност да повеже саму мелодију са текстом. Глас детета постаје пискав, интонација је стабилнија, али дете тражи подршку одраслих. Песмице најчешће певају из забаве и не обраћају посебну пажњу на садржај песме. У овом периоду, деца уче велики број песмица у забавишту, код куће, са својим вршњацима, у игри итд. Ритам углавном налазе у игри, а риме могу истраживати путем набрајања речи и реченица (слатка- патка, девет-кревет).

Глас детета узраста од шест година, почиње да се шири и постаје чвршћи, дете постаје самосталније у певању и не тражи сталну подршку одраслог. У предшколском добу карактеристичан је однос детета

према инструменталној музици, јер је склоно бучној и дисонантној музици. Због тога развијају љубав према инструментима, нарочито ударалкама (Којов-Буквић, 1989).

Развој музичких способности на различитим аспектима развоја

Истраживачи који се баве тиме колико музика може да утиче на развој одређених способности, заинтересовани су за разне аспекте утицаја музике на когнитивне способности. То најчешће бивају: просторно-временска интелигенција, моторна координација, концентрација, меморија, вербалне и квалитативне способности (Оверу, 1998). Концентрацију деца развијају самим слушањем музике, јер оно захтева пажњу. „Певањем долази до емоционалног пражњења и смањења психичке напетости, а то треба да буде један од задатака почетне музичке наставе“ (Васиљевић 1997: 226).

На *когнитивни развој* музика утиче својим комплексним структурама које се понављају, повезују и развијају моторни систем мозга, чуло вида и слуха, координацију, концентрацију и меморију. Деца су по рођењу осетљива на музику и могу да је упамте и повежу са развојем неке вештине. Беба се може сетити наученог покрета, ако се понавља музика која је пуштана приликом учења. Долази се до закључка да музика може бити сигнал за подсећање. Мозак музику обрађује у свим његовим областима, истраживања показују да деца садржаје лакше памте, задржавају и репродукују уколико слушају музику док уче.

Теорије когнитивног развоја истичу да на реализацију дечијег музичког стваралаштва утичу: мотивација, облици и методе рада, индивидуализација наставе, праћење напретка, повратна информација (анализа радова), музичке способности ученика и њихова предзнања и музичка искуства.

Говор дете упознаје кроз прве успаванке, песмице, њихања у ритму музике. Склопове које формирају звукови и ритам, препознавање самогласника, дељење речи на слоге, који могу бити предиспозиција за почетно читање, дете развија учећи ритмичке песмице, користећи инструменте и играјући музичке игре.

Дете своје *емоције* лакше испољава музиком и уз њу развија самопоуздање. Музика може помоћи повученом и стидљивом детету да се кроз њу изрази.

Музика може подстицати *дружељубивост* и развија *социјалне вештине* деце. Кроз музичке игре и песме дете се лакше уклапа у заједницу, развија тимски дух, осећа припадност, лакше разуме себе и друге. Музичке активности подстичу развој веома важне социјалне и емоционалне вештине – емпатије. Музика доприноси развоју пријатне атмосфере за рад у групи. Само учествовање у музичким активностима, од психолошког значаја је за:

- развијање осећаја припадности;
- смањење осећаја усамљености;
- подстицање самопоуздања и веровања у сопствене могућности.

Битно је да музиком подстичемо дете да на свој начин учествује у игри и учењу зато што тиме постаје активни учесник сопственог развоја. Музиком дете на лакши начин изражава своје унутрашње емоције, као и да уз њену помоћ лакше развија самопоуздање. Као један вид нејезичког изражавања, музика је у стању да пренесе комплексност емоција, и на тај начин - посебно стидљивом или плашљивом детету, коме је тешко да комуницира говором, помогне да се изрази.

Закључак

Веома је значајно схватити да је са увођењем музике у животу детета потребно почети што раније, како би оно научило да воли и цени класичну музику. Према појединим истраживањима, фетус може чути звукове већ у двадесетој недељи старости.

На општи физички и интелектуални развој детета може се утицати разним средствима попут: певања, музичких игара, бројалица, покрета уз певање, итд. Породични утицај је од великог значаја, када се дете излаже музици и код куће, и на тај начин се унапређују његове музичке способности. Осим тога, заједничким слушањем долази до зближавања родитеља са децом, и на тај начин, осим целокупног развоја детета, пружа се прилика родитељима за квалитетно провођење времена са својом децом.

Као и у свим областима, тако и у музичким активностима, од великог значаја је сарадња са породицом. Васпитач треба да буде упознат са породичним условима у којима дете одраста, али и родитељи са садржајем и облицима рада у вртићу, како би се могли укључити у рад са децом.

Одређена музика не мора увек резултирати искључиво развијањем менталних способности, она децу покреће, увесељава и опушта. Она улепшава и обогаћује живот деце и људи који о њима брину.

Иако се музичко стваралаштво јавља код деце веома рано, највећи утицај се види између четврте и пете године, јер је тада дете већ овладало основном техником певања и покретима које може да комбинује са песмом.

Примењивање музичких задатака успешно подстичу дечије стваралаштво.

Дечије стваралаштво се може подстицати уз помоћ музичких задатака. Неки од тих задатака су неговање лепог и изражајног певања, складно извиђење музичких игара и слушање квалитетне композиције.

Програмски задаци доприносе да дете слободније и одлучније делује у стваралачким задацима. Музичке игре важан су облик музичких активности које позитивно утичу на развој музичких способности предшколске деце. Веома су значајне јер се у васпитно-образовним установама могу приманјивати са децом од најранијег узраста, и пре тога, од рођења, до укључивања у програм припреме за школу, укључијући припремни предшколски програм.

Литература

- Благојевић, И. (1997). *Јединство музике и покрета у спортивима естетског карактера са посебним освртом на ритмичко-спортску гимнастику*. Ниш
- Васињевић, З. (1999). *Теорија ритма са гледишта музике писмености*, Београд: Завод за уџбеник.
- Воглар, М. (1997). *Како музику приближити деци*. Београд: Завод за уџбеник.
- Ђурковић-Пантелић, М. (1998). *Улога песме у развоју деце предшколског узраста*. Београд.
- Ивић, И., Дамјановић, К., Касагић, Ђ., Лаловић, В, Матић, Е., Марковић, М., Томовић, Т. (1994). *Васпитање деце раног узраста*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Којов-Буквић, И. (1989): *Методика наставе музичког васпитања за другу годину студија предшколске академије*. Друго издање. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Manasteriotti, V. (1981): *Prvi susreti djeteta s muzikom*. Zagreb: Školska knjiga.
- Радош, К. (1996). *Психологија музике*. Београд: Завод за уџбенике.

- Радош, К. (2010). *Психологија музике*, Београд: Завод за уџбенике.
- Судзиловски, Д., Терзић, Е. (2010). *Музика у развојним етапама деце предшколског узраста*. Зборник радова 12 (стр. 203-210). Ужице: Учитељски факултет.
- Чинч, Е. (2021). *Узлети уз музику*, Вршац.
- Шаин, М., Марковић, М., Ковачевић, И, Даневски, Д., Пађан, М. (2006). *Корак по корак 1, Васпитање деце до три године*. Београд: Креативни центар.

Модели развоја осећаја за ритам код деце предшколског узраста**Павићевић Катарина****Немчев Душанка****Пролић Маја**

Висока школа струковних студија за васпитаче “ Михаило Павлов ” - Вршац

Резиме

Кад кажемо “музика” мислимо на различите компоненте које чине музику. Једна од најближих компоненти, деци предшколског узраста, је ритам. Под ритмом у музици подразумевамо ток низа тонова, звукова који се смењују различитом наглашеношћу и трајањем.

У наредном тексту биће речи о ритму и његовог значају код деце предшколског узраста. Ритам се јавља у свим сегментима живота. У природи, игри, свакодневним рутинским радњама које обављамо, обично не примећујући да нас ритам окружује. Пошто је игра основна делатност предшколског узраста, логично је да осећај за ритам развијамо кроз игру.

Васпитачи према узрасту деце одређују “тежину” садржаја и кроз различите активности као што су бројалице, цупаљке, ташунаљке, покретне игре, уз помоћ гласа, тела, Орфовог инструментарија или импровизованих инструмената, развијају већ постојеће, по рођењу добијене ритмичке способности. Развијајући ритам, развијамо основу за музичке игре и даљи напредак у развоју осећаја за музику уопште.

Кључне речи: ритам, развој осећаја за ритам, игра.

Увод

Реч ритам потиче од грчке речи *rhythmus* и у музици представља низ тонова или звукова и пауза који имају различито трајање и јачину. Доказано је да дете још у мајчином стомаку реагује на музику и да се рађа поседујући одређене музичке способности. У току прве године живота новорођенче испољава способност препознавања високих и ниских тонова, у стању је да препозна одакле звук долази, производи различите звукове, реагује покретима тела на музику, пред крај прве године препознаје песмице, почиње да ствара свој ритам плескајући ручицама и покретима тела у складу са развијеношћу моторике тј. координације различитих делова тела, што нам указује и на корелацију развоја моторике и музичких способности. Како се дете развија и расте, све више жели да задовољи своју потребу за покретом и музиком и то је један од начина да нам покаже своје тренутно емоционално стање.

Ритмичке способности се испољавају кроз осећај за: метрику - смену наглашених и ненаглашених тонова, осећај за темпо - брзина којом се изводи нека композиција и осећај за ритмичку линију - која представља однос трајања тонова и пауза.

Дакле, пошто је ритам најближи деци, на родитељима и нама, васпитачима, је да им помогнемо да га препознају, развијају и усавшавају. То је најлакше урадити кроз игру, комбиновањем добро одабраних модела и садржаја, заједничким певањем и плесом. Најчешће ове елементе синтетизоване, проналазимо у бројалицама, те их стога васпитачи најрадије и највише користе.

Значај развоја осећаја за ритам кроз бројалице

Деца на предшколском узрасту и пре него што се развије говор, испољавају наклоност ка бројалицама, разбрајалицама, ташунаљкама, цупаљкама. Ова врста говорног и музичког стваралаштва је интересантна деци и лако је памте. Бројалице су кратке дечје песмице које служе за разбрајање и за развој ритма код деце.

Бројалице углавном имају текстове који се врло лако уче, речи се римују и прате задату ритмичку линију. На овај начин, док деца уче текст бројалице, утичемо на развој говора и помажемо им у превазилажењу говорних потешкоћа. Међутим, често се дешава да бројалица има текст који је потпуни *нонсенс*, тј. бесмислене су. Овакав текст, који није баш најјаснији, деца по правилу много брже усвајају.

Ова чињеница вероватно је повезана са потребом деце да самостално смишљају и изводе песмице у којима речи немају логичан редослед и могу се понављати неколико пута узастопно. Интерпретацију својих текстова деца прате и одређеном кореографијом. Та дечја способност нам даје прилику да их усмеримо и помогнемо у развоју ритма. Осим што бројалицама развијамо и негујемо осећај за ритам и музику, слушну перцепцију, код деце развијамо и осећај за лепо, добре емоције, моћ памћења, говор, машту, моторичку спремност, спонтаност у игри, социјализујемо их и развијамо одређену дозу такмичарског духа. Деца која нису имала прилику да развијају ритам на овакав начин, врло често у неким каснијим периодима свог живота могу испољити неспремност за активности као што је вожња бицикла, трчање, прескакање, па и читања или писања.

Карл Орф

У раду на развијању ритма код предшколске деце посебан значај има Орфов инструментаријум који користимо у обради бројалица.

Карл Орф, рођен је у Немачкој. Једном приликом, још као мали, на поклон је добио инструмент ксилофон, који потиче из југоисточне Азије и како се касније испоставило баш тај ксилофон одредио је животни пут Орфа. Ксилофон припада групи инструмената које зовемо удараљке са одређеном висином тона. Чине га дрвене плочице, а резонантне цеви су без поклопца, отворене са обе стране. Тонове се производе ударањем дрвеним палицама по плочицама. Ксилофон производи продоран и оштар звук.

Овај дар, мотивише Орфа да се упозна са многим другим инструментима овог типа, а касније почиње да се бави педагошким и истраживачким радом. Његов рад односи се на развој музике и покрета код деце, користећи инструменте које је сам прилагодио њиховом узрасту и способностима. Основу његовог рада чинио је развој ритма, па је чак развио и сопствени начин рада који и данас користимо у раду са децом. Орфов инструментаријум који данас користимо чине разни народни и класични инструменти које делимо на:

- ✓ - ритмичке или инструменте са неодређеном висином тона - штапићи, звечка, триангл, чинели, прапорци, даире, кастањете, мали и велики бубањ;
- ✓ - мелодијски или инструменти са одређеном висином тона - металофон, ксилофон, блок флауте, звончићи.

Обрада бројалица

Постоји више начина за обраду бројалица:

- ✓ - обрада текста бројалице тако што се текст изговара уз задати покрет,
- ✓ - ритмичко корачање уз изговор текста или

- ✓ - изговарање текста на неодређеном тону уз помоћ ударалки, које могу бити исте за сву децу или пак различите, тако што се деца поделе на групе и свакој групи да другачији инструмент.

На самом почетку бројалице користимо за успостављање редоследа у активностима (тада имају васпитни карактер) како би се деца упознала са њима, а онда прелазимо на циљано и методичко усвајање да бисмо децу увели у основе музике.

Бројалице су углавном записане у дводелном, троделном или четвороделном такту и представљене са или без аранжмана за Орфов инструментаријум. Увек почињемо обрадом бројалица у дводелном такту, прихватљивије су и можемо их објаснити на врло једноставан начин корачајући. У предшколском узрасту при обради бројалица користимо методе демонстрације и имитације, а деци ћемо најлакше представити ритам уз помоћ сликовитих нота, означавајући их малим и великим симболима.

ПЛИВА ПАТКА ПРЕКО САВЕ

ТРЧИ, ТРЧИ ЗЕКА

2
4 ПЛИ - ВА ПАТ - КА ПРЕ - КО СА - ВЕ

НО - СИ ПИС - МО НА - ВРХ ГЛА - ВЕ

У ТОМ ПИС - МУ ПИ - ШЕ

НЕ ВО - ЛИМ ТЕ ВИ - ШЕ.

2
4 tr - ði, tr - ði ze - ka, ri - je pi - o ma - ka,

ze - ka ku - gus je - ðe, na tra - vu on se - ðe,

Koi - nja - ðe je spo - ra, ho - ða' ta - ko mo - ra,

ne - ma o - na bi - ga, vo - li da - se i - ga,

Након што деци представимо текст бројалице и појаснимо непознате речи прелазимо на обраду бројалице која се одвија кроз више фаза:

- ✓ - **стимулација ритмичког пулса** која подразумева прво изговарање текста бројалице стимулишући децу на прецизно изговарање задатих ритмичких образаца уз равномерно тапшање или куцање јединице бројања, односно четвртине;

- ✓ -стимулација прецизног извођења ритмичких односа и трајања се односи на интерпретацију праћену одговарајућим корачањем, тапшањем или куцањем различитих ритмичких односа и трајања;

- ✓ - поштујући принцип поступности полако усложњавамо захтеве и прелазимо на извођење бројалице уз аранжман за удараљке, односно на **прецизно груписање удара**, разликовање наглашених и ненаглашених делова, тезе и арзе;

- ✓ - ако су деца усвојила претходно прелазимо на **промену темпа и способност адаптације према темпу.**

Пратећи извођење сваког детета, процењујемо и према његовим способностима одређујемо и задатак који ћемо му понудити. С обзиром да бројалица има карактер игре са правилима, њом подстичемо и дечју музичку креативност и слободу покрета.

Закључак

На крају можемо закључити ритам је све што нас окружује и из свега претходног видимо колико је важан ритам у животу човека и колико је битно стимулирати га и континуирано развијати. Нема сумње да је развој ритма од базичног значаја за целокупан, а посебно музички развој. Битно је нагласити да је врло важан одабир модела, начина и метода за развој ритма као и њихова прилагођеност узрасту. Ако добро одаберемо претходно наведено добићемо јако мотивационо средство које ће изазвати много радости и осмеха, а при том неприметно развити осећај за ритам и изазвати мноштво благодети за дете.

Литература

- Чинч, Е, (2021). *Узлети уз музику*. Висока школа струковних студија за васпитаче “Миленко Павлов”.Вршац.
- Вукомановић, Н. и Комненић, О. (1981). *Музичке игре*. Горњи Милановац:Дечје новине.
- Каменов, Е. (1997).*Модел основа програма васпитно-образовног рада са децом предшколског узраста*. Нови Сад:Одсек за педагогију Филозофског факултета у Новом Саду, Републичка заједница виших школа за образовање васпитача.
- Лекић,Ђ. (1955). *Методика наставе певања у основној школи*. Београд:Народна књига.
- Манестериоти, В. (1980). *Музички одгој на почетном ступњу*. Загреб:Школска књига.
- Плавша,Д. (1961). *Моје дете и музика*. Београд:Народна књига.
- Ракијаш,Б. (1961). *Музички одгој дјетета*. Загреб:Школска књига.
- Стефановић,Д.Б. (1958). *Методика музичког васпитања предшколске деце*. Београд:Нолит.
- Плавша,Д. (1961). *Моје дете и музика*. Београд:Народна књига.
- http://pspasojevic.blogspot.com/2011/04/blog-post_2318.html
- <https://muzickaradionicabimbam.com/2018/10/17/igre-za-razvoj-ritma/>
- <https://nadarenadeca.com/tajni-kod-muzikalnosti/>
- <https://muzikaliste.wordpress.com/2017/10/31/muzicki-talenat-kod-dece/>

Орфов инструментаријум и његова примена у раду са децом предшколског узраста

**Славица Мајорфи
Снежана Стефановић**

Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов“, Вршац

Резиме

Дете које је усвојило многе садржаје (бројалице, песмице, приче) и које је научило да се тим садржајима слободно служи, да их примењује за различите потребе и ситуације, да их мења, обрће, крати, продужава, наново употребљава са новим почетком или завршетком, сложене и комбиноване у новим целинама, за нове потребе – јесте дете чија се способност стварања развија и расте. Дете које поседује одважност да само покуша створити нов садржај – из прва једноставан, мален, али само његов – јесте КРЕАТИВНО ДЕТЕ (Ракијаш, Б. 1971.).

У нашем раду говорићемо о Карлу Орфу који је и сам као велики креативац и педагог разумео значај развијања дечје креативности. Његов рад и велики допринос и данас има велики утицај у раду са децом. Орфов инструментаријум има широку примену у раду са децом прешколског узраста, јер је њима прилагођен и лак за употребу. У раду осврнућемо се и на поделу инструмената у инструментаријуму (мелодијски инструменти и ритмички инструменти), као и на његову примену у раду са децом предшколског узраста.

Кључне речи: музичко образовање, Карл Орф, Орфов инструментаријум, деца предшколског узраста.

Увод

Претпоставља се да је музика стара колико и човек. Музика је била саставни део свакодневног живота. Песма је била повезана са игром, често уз маскирање, украшавање тела и праћена покретом. Онда је човек открио да уз певање може да пљеска рукама, лупа ногама. Тако је поред гласа тело постало друго средство. Убрзо су почели да користе и предмете из околине: шкољке, камење, шупље дрво, кости и лук. Тако настају први представници – претече група инструмената: удараљке, дувачки и жичани.

Музика снажно делује на емоције деце. Она је омиљена и најбоље прихваћена уметничка област код деце и прати њихов развој. Музика доприноси развоју свестраности личности. Она естетски, умно, морално и физички припрема дете за живот. У животу деце музика је првенствено покретач позитивних емоција. Оптимистично расположење се буди уз помоћ ведре и живахне музике, а нежна ствара осећај смирености и топлине. Музика прати живот детета још од пренаталног периода, утиче на њихов развој и уз њу лакше спознају себе. Пластичност предшколског узраста пружа нам широк спектар могућности уз адекватну употребу музике у дидактичке сврхе да утичемо на развој музичких способности код деце. Активно музицирање деце је најбољи пут ка развијању музикалности, љубави према музици и ослобађању напетости у животу детета.

Дечјим инструментима требало би поклонити посебну пажњу, јер код деце изазивају велико интересовање. Поред тога незаменљива су средства којима се деца уводе у сферу музике. Тиме се помаже развитак њихових стваралачких способности. Деца по слуху препознају мелодије, уочавају ритам, покушавају да га изведу и импровизују.

Велики значај у музичком васпитању има Карл Орф. Базирајући се на могућности деце предшколског узраста увео је у музичко-васпитно-образовни рад посебан инструментаријум који одговара могућностима овог узраста.

Карл Орф и његов утицај у раду са децом предшколског узраста

Карл Орф (нем. Carl Orff, 1895–1982), немачки композитор познат посебно по својим операма и драмским делима, али и по својим иновацијама у музичком образовању. Поред компоновања бавио се и дириговањем, као и педагошким радом, нарочито са децом, за коју је развио и сопствени систем едукације. Овај систем базирао се на развијању осећаја за ритам, групном раду у ком су деца вежбала на удараљкама специјално прилагођених њима.

Орф је 1924., заједно са својом женом Дороти Гунтер у Минхену основао школу за музику, плес и гимнастику. За њу је написао пуно композиција названих „Школски радови“. Ови радови објављени су 1949. године као књига под насловом „Музика за децу“, где се налази велики број дечјих и народних песама. Карл је прилагодио изванредан број класичних и народних инструмената дечјем узрасту. Према његовом имену овај музички инструментаријум и носи име „Орфов инструментаријум“. Заједничка особина ових инструмената јесте да се са њима веома лако рукује. Инструментаријум је састављен од ритмичких и мелодијских инструмената који су заправо поједностављени инструменти симфонијског оркестра, тако да деца предшколског узраста могу за веома кратко време, без великих потешкоћа, успешно да их савладају и да с љубављу музицирају на њима. Циљ педагошког концепта Карла Орфа је пробудити код детета интерес и љубав према музици. Карл је сматрао да је важно да деца самостално стварају своју музику уз помоћ инструмената. Орфов музички инструментаријум зато и данас представља обавезно средство у раду са децом у предшколским установама (Чинч, 2010.).

Подела инструмената у Орфовом инструментаријуму

Подела Орфовог инструментаријума је као и код класичних инструмената према звуку, на инструменте са одређеном и неодређеном висином тона.

- **Мелодијски инструменти**

Мелодијски инструменти су инструменти са одређеном висином тона. На њима се може изводити мелодија, односно тонови различити по висини. Мелодијски инструменти у Орфовом инструментаријуму су:

1. **Блок флаута** (фрулица) је један од најстаријих дувачких инструмената који је због свој једноставности одувек налазио велику практичну примену. Карактерише је мек, нежан и племенита боја тона. Има све већу примену у дечјем музицирању као и у откривању дечјих талената.
2. **Звончићи** спадају у групу ударачких инструмената са плочицама и одређеном висином тона. Звук који звончићи дају је врло металан, светао, због чега су погодни за дечје саставе, јер одговарају карактеру многих дечјих песама.
3. **Металофон** је инструмент сличан звончићима. Резликује се по легури металних плочица и боја тона је веома слична.
4. **Ксилофон** је ударачки инструмент. Његове плочице су дрвене. Тон се добија ударањем палица које су углавном дрвене. Звук ксилофона је доста кратак, сув, али светао и продоран.
5. **Тимпани** су једини ударачки инструмент чији тон може да се штимује на довољно развојне висине. Највећи део инструмента чини полулоптаст издужени метални kotaо, преко кога је разапета телећа или магарећа кожа. Његова улога у оркестру је најчешће на наглашавању ритма. Тон се добија ударом палица о опну, које на врху имају лоптасту главу од филца или фланела. Има заобљену и тамну боју, чији одзвук може да траје и до 5 секунди.

- **Ритмички инструменти**

Ритмички инструменти су инструменти са неодређеном висином тона. На њима се може изводити само ритам, без промене тонских висина. Ритмички инструменти су много приступачнији за млађи узраст или за децу са мањим музичким искуством и способностима. Због своје једноставности и лаке

примене ритмички инструменти су најбитнији инструменти Орфовог инструментаријума на предшколском узрасту. Ритмички инструменти у Орфовом инструментаријуму су:

1. **Штапићи (клавеси)** су направљени од тврдог дрвета, у облику издуженог ваљка дужине од 14 до 18 cm. Користе се увек у пару. У свакој руци држи се по један, а ударом један о други добија се пријатан и мек звук. Најчешће се у композицијама користе код наглашавања појединих делова композиције, као и у брзим сменама осмина. Штапићи се могу направити од дршке старе метле, или било ког тврдог дрвета. Треба исећи два комада дужине до 20 центиметара, при том водећи рачуна да нема напрлина. Крајеве штапова треба заоблити помоћу турпије или шмиргле. Штапиће можемо направити и од пластичних цеви, али ће они имати мало другачији звук.
2. **Звечка (маракас)** јесте инструмент који се саастоји од једне мање шупље посуде различитог облика (крушкастог, лоптастог, ваљкастог...) испуњене зрневљем (пиринчем, сувим грашком...). Трешењем инструмента добија се уједначен звук – тремоло, који се користи за дужа нотна трајања или заједнички завршетак на крају песме. Кратак звук може се добити енергичним, одсечним покретом руке. Звечке могу бити веома разноврсне по облику. Могу се направити од слепљених, украшених, пластичних чаша као и флашица различитих величина и облика у које се ставља мала количина зрневља. Најлепши звук дају пиринч и суви грашак. Првобитно су биле прављене од мале тикве различитих величина, чауре од мака са сасушеним семењем, док се данас израђују од дрвета, пластичне масе или танког лима.
3. **Триангл** је челична шипка савијена у троугао са једним отвореним углом. Држи се обешен о палац леве руке. Звук се добија ударом металне палице која треба да се налази између палца и кажипрста десне руке. Има светао, изразито металан и дуготрајан звук који се може прекинути додиром инструмента слободном руком. Због карактеристичног звука одговарају му ритмови са дужим нотним вредностима у умереном темпу или прошарани паузама. Брзим кретањем палице у горњем углу инструмента добија се тремоло извођен брзим кретањем палице у горњем углу лево-десно. Триангл можемо направити од челичне шипке коју савијамо у троугао са једним отвореним углом. За један угао можемо везати најлонски конач, дебљу гумицу или тању траку, како би триангл могао да виси слободно о кажипрсту леве руке. Од истог материјала треба направити шипку дужине од 15 – 20 центиметара, којом се удара о инструмент. Улога овог инструмента је пре свега колористичка. Са применом тријангла не треба претеривати јер може да изазове непријатн угођај.
4. **Чинели** јесу метални тањира са каишевима за држање. Користе се у пару или појединачно. Ако се користе у пару, у свакој руци се држи по један, а звук се добија ударом једног чинела о други. Звук је јак и продоран. Прекида се прислањањем чинела на груди, или додиром обода инструмента малим прстом. Користе се за постизање посебног звучног ефекта или у композицијама маршевског карактера на јаком тактовом делу. Често се користи у комбинацији са ручним бубњем. Ако се користи једна чинела, држи се у левој руци, окачена на прст да виси, а десном се производи звук ударом филцане палице или дрвеног батића. Звук је тако мање јак. Чинеле можемо направити од поклопаца за тегле и кожне, или неке друге траке коју можемо залепити за унутрашњи део поклопца, како бисмо добили чинеле које можемо чврсто да држимо. Два равна метална поклопца од кухињског посуђа, ударом један од други, такође могу да дочарају звук овог инструмента.
5. **Прапорци (звончићи)** јесу мале округле металне лоптице прорезане по средини, пуњене металним куглицама, које ударајући о стране унутрашњости лоптице ствара висок, прштав звук. У прошлости су коришћени као саставни део коњске опреме или снежних санки, па се углавном и користе у дескриптивно колористичке сврхе. Могу бити причвршћени на платнене или кожне наруквице или појасеве, који се могу стављати око руке, ноге или појаса. Тако су деци слободне руке, па истовремено могу плескати или изводити разне покрете како би добила звук. Такође могу бити причвршћени на дрвени штапић и тада звук добијамо трешењем штапића. Овај угодан звук који прапорци производе можемо користити као музички ефекат у Божићним и Новогодишњим песмама. Прапорци се могу направити од металних затварача, претходно пробушених кроз средину и нанизаних на дебљу жицу. Овако нанизани, трешењем дају звук налик правим прапорцима.

6. **Даире (тамбурин)** се састоји од дрвеног обруча са затегнутом опном од коже или тврде пластике са једне стране. У дрвени обруч уграђени су метални тањирџи. Држи се у левој руци и при удару десне руке прстима или дланом, по опни даире дају звецкајући призвук. Трешењем инструмента у руци ствара се посебан звучни ефекат тремоло, у коме се чује само звецкање. Даире се праве слично бубњу само што у дрвени обруч треба додати неколико пари металних тањирџа. На обруч (од сита или од исеченог рама од дулека) треба направити неколико прореза од једног центиметра ширине, а у прорезе чиодом учврстити по пар металних тањирџа направљених од танког лима или затварача од флаша (претходно „испегланих“). Потом можемо преко рама затегнути опну (тврда пластика или преврнута кожа).
7. **Мали ручни бубањ** се састоји од дрвеног обруча са затегнутом опном од коже или тврде пластике са једне, или са обе стране. Има дубок и пун звук који може бити веома продоран. Звук се производи на више начина: ударом по опни прстима десне руке тј. добовањем, или једном или двома палицама. Погодан је за истицање наглашених тактових делова или извођење сложених ритмова. У односу на удар по средини или по ивици бубњића, звук може бити тамнији или светлији. На бубњу се могу производити и сложенији ритмички мотиви. Ако желимо да направимо бубањ, као обруч можемо искористити металну кутију од нес кафе или кекса са које је скинуто дно, рам од старог сита за сејање брашна тј. ђерђев или кантицу од крема или павлаке. Преко једне стране тог рама можемо затегнути целофан (кад попусти затеже се благим квашењем) концем, гумицом или лепљењем, али најбољи звук даје преврнута кожа. Такође можемо затегнути и дебљи балон. Батиће можемо направити од кинеских штапића за јело. Инструмент је направљен када је украшен, како би био интересантнији детету.
8. **Велики бубањ** највећи је, по звуку најдубљи инструмент, са неодређеном висином тона, у Орфовом инструментаријуму. Састоји се из цилиндра (обода) на коме је, с једне и друге стране, разапета телећа кожа. Тон се добија ударањем палице о мембрану бубња. Палице имају куглу на једном крају која је обложена ваљаном длаком, или плутом. Он се користи за јако наглашене ритмичке пасаже, бучне ефекте. У мањим и инструментима сиромашнијим оркестрима његова употреба је врло ограничена.
9. **Кастањете (шкољке)** су подешене тако да се покретом шаке ритмично ударају једна о другу. На овај начин могу се са лакоћом изводити најразноврснији ритмови. Кликтав, оштар и сув звук обогаћен је призвуком ваздуха сабијеног у шупљину шкољке. Постоји варијанта и овог инструмента када су шкољке закачене за дрвену дршку, а звук се тада добија трешењем дршке.
10. **Гонг** је инструмент који се састоји од веће металне плоче сличне диску, која је окачена о сталак. Звук се добија када се удари батићем, који има кожну главу у средину диска. Звук је веома јак и дуго траје.
11. **Дрвени бубањ** се састоји од једне дрвене кутије која је са једне стране прорезана, а сам отвор служи ако резонатор. Звук се добија ударањем помоћу дрвеног батића или батића који има филцовану или гумену главу (Manasteriotti, 1978.).

Међу инструментима Орфовог инструментаријума налазе се инструменти сасвим једноставни за руковање, као и они мало компликованији. Зајдничка особина свих поменутих дечјих инструмената је да су ипак лаки за руковање и брзо можемо савладати свирање на њима. Због тога су подједнако приступачни деци различитих музичких способности.

Примена Орфовог инструментаријума са децом предшколског узраста

Већ са неколико месеци живота звечка представља извор задовољства код детета. Најмлађа деца су заинтересована за инструменте. Те прве музичке играчке представљају први контакт са ритмом и музиком, па је њихов избор веома важан. Музичке играчке треба да подстакну све оне особине детета које су повезане са осећајем лепог. Музичке играчке су израђене као инструменти на којима се може одсвирати једноставнија композиција.

Данас је тешко замислити да постоји вртић без удараљки. Овоме велику заслугу дајемо Карлу Орфу и његовом инструментаријуму. Њихов назив, нажалост, децу често заведе. Уместо елементарног музицирања којем су намењене, оне постају извор буке коју производе деца немилосрдно лупајући по њима у својим „стваралачким играма“. Због тога требало би сперчити стихијску и несврсисходну употребу удараљки, јер би погодвала развоју негативних особина, недисциплине, анархичности, а штетно би се одразила и на слух и музички укус детета. Зато би требало навикавати децу на израз свирати на (по) удараљкама (Manasteriotti, 1978: 171). Зато је важан утицај васпитача, који је узор деци, који пружа подршку, који прихват грешке и уважава мишљење и жељу сваког детета.

Музичко-педагошки концепт Карла Орфа је приступ којим се пре свега жели подстаћи дететова воља за музику, а не метод који их учи само свирању. Орфов инструментаријум има широку примену у раду са децом предшколског узраста путем разних игара, песама и плесних покрета. Музичким васпитањем деца од нареднијег узраста стичу основна знања о музици, а исто тако она утиче на свеобухватни развој детета. Стичући основна знања о музици, она директно утиче на дечји **развој говора**. Деца предшколског узраста проширују свој речник, најпре учећи разне песмице, бројалице, а уједно учећи термине везане за музику нпр.: певамо, свирамо, ритам, темпо, инструмент, имена инструмената, оркестар, диригент, музичар, музицирање...

У музичким играма уз коришћење Орфовог инструментаријума утичемо и на развој **дечје моторике**. Тако у музичким играма музика одређује карактер покрета, брзину и њихову прецизност. Музика утиче на правилно дисање, држање тела, свирајући инструменте, водећи рачуна о ритму и музици коју прате, развијају координацију покрета око-рука, кординацију покрета руку и ногу. У музици деца потчињавају своје покрете музици и усклађују их према њој.

Музика такође има значајан утицај и на развој **когнитивних способности**. Било да певају, слушају или свирају деца развијају своје когнитивне способности, она памте, препознају мелодију, уочавају ритам, прате ритам, уочавају емоције у композицијама, препознају звук инструмента, повезују звук са изгледом инструмента итд. Уз примену Орфовог инструментаријума утиче се и на **социо-емоционални** развој деце. Деца када свирају имају осећај важности, прихваћености, припадности групи и сарадње. Током музички активности деца развијају самопоуздање, самосталност и самодисциплину.

У раду са децом, као што смо рекли, Орфов инструментаријум има утицај на свеобухватни развој детета, тако је и његова примена веома широка и креативна. Навешћемо само неке од многобројних примера које се у пракси могу применити.

Упознавање са инструментима

- Да би у раду са децом могли квалитетно да користимо Орфов инструментаријум, децу најпре требамо упознати са инструментима. Прво их упознајемо са инструментима који су њима блиски (звечка, бубањ, звончићи...). Деци показујемо инструмент, разговарамо о њиховом изгледу, послушимо звук који производе, коментаришемо какав звук који инструмент има, на шта нас тај звук подсећа, коментаришемо од којих материјала су инструменти направљени, како производе звук...
- Још један начин на који бисмо лакше деци приближили Орфов инструментаријум јесте израда инструмената, нпр. израда звечки од чаша и пиринча, кастањете од металних чепова, буба.... Деца сама или уз помоћ васпитача или родитеља израђују инструменте, украшавају их и заједно користе у музицирању.
- Такође са можемо играти музички лото, тако што иза завесе са инструментом производимо звук, деца га препознају по звуку, проналазе га и понављају звук са инструментом, или проналазе картицу са сликом инструмента и изговарају његово име.

Бројалице

„У почетку беше ритам“ (Hans von Bulow).

- Од најранијег детињства деца имају контакт са ритмом. Слушају ритам говора, нежне речи и успаванке. Дете тапшањем прати ритам песме док му се пева. Путем дечјих игара долази до изражаја ритам. Сваки нараштај пролази кроз фазу бројалица. Бројалице су важне јер имају значајну функцију како у развоју осећаја за ритам, темпа, тако и у развоју говора, багаћењу речника, развоју памћења. Деца са лакоћом усвајају бројалице зато што имају ритам, кратке су и једноставне. Текст некад нема посебан значај, као да је ту тек да попуни простор, одликује се лакоћом изговора слогова (Столић, 2018.). Током учења бројалице, када деца савладају текст и ритам бројалице уместо тапшања или лупкања ногу у извођење уводи се Орфов инструментаријум, са којим су се деца предходно упознала. У договору са децом организујемо избор инструмената, формирамо оркестар, у зависности како од бројалице тако и од дечјег интересовања, оркестар може бити подељен у групе (једна група може свирати штапиће, друга звечке, а трећа тријангл) или као једна целина. Било би пожељно да оне који свирају звечке, посебно триангл, буду мање, због јаке збучности инструмената, како би се међусобно чула. Приликом следећег извођења деца размењују инструменте. У зависности од карактера који се спомињу у бројалицама, прилагођава се и примена инструмената (киша – тријангл, медвед – бубањ, Деда Мраз – прапорци, грмљевина – чинеле...). Неоспорно је да брајалице имају вишеструку улогу у развоју музичких способности.

Музичке дидактичке игре

Музичке дидактичке игре имају задатке, правила и развијају музичке способности. Њима се утиче на слушање, развијање ритма, памћење, певање и свирање. Приликом избора треба водити рачуна о дужини и тексту. Боље је одабрати текст који буди емоције и који им је близак.

- Једна од таквих игара је песма „Сат“. Помоћу ове песме развија се осећај за **ритам**. Васпитач децу упознаје са текстом песме. Разговара са децом шта мисле како куца велики, како мали, а како најмањи сат. Затим звук демонстрирају на инструментима. Кад савладају текст и утврде који звук инструмент одговара „окуцају“ ста, у договору са децом, ради лакшег извођења поделе се у три групе. Велики сат (бубањ) – четвртина, мали сат (тријангл) – осмина, најмањи сат (штапићи) – шеснајстина.

Велики сат куца ТИК-ТАК, ТИК-ТАК

А мали сат куца ТИ-КА, ТА-КА, ТИ-КА, ТА-КА

А најмањи женски сат ТИ-КА-ТА-КА, ТИ-КА-ТА-КА, ТИ-КА-ТА-КА (Ђурђевић, Лукач, 2009).

- Игра за усвајање **динамике** „Имали смо пиле“.

Имали смо пиле, мало пиле,

Имали смо пиле, од по киле.

Али пиле нестаде,

Иди, па га тражи,

Можда ће се јавити,

Дај му шаку ражи.

Игра је слична игри топло хладно, само што дете лутку пиле траже не помоћу речи којом га наводе друга деца, већ динамиком. Када је дете далеко од пилета, остала деца тихо лупкају штапићима (piano) и певају песму, а што је дете ближе пилету деца гласније лупкају штапићима (crescendo) и певају. Када дете пронађе пиле остала деца лукају и певају најгласније (forte).

Закључак

Музички развој детета почиње веома рано, сматра се чак у пренаталном периоду. Сасвим мало дете реагује на глас, умири се и препознаје гласове укућана. Родитељи инстинктивно користе музику да би се дете умирило, на тај начин изражавају своју љубав и ступају у међусобну интеракцију. На даљи

музички развој детета велики утицај имају васпитачи. Основни циљ је формирати навику да се деца баве музиком. Васпитач треба деци да приближи појам музике уз добру организацију музичких активности. Ослушкујући дечја интересовања, сходно томе одговара на њихове потребе, чинећи децу срећном и будући ентузијазам и радост приликом музичких активности.

Орфов инструментаријум нам помаже у раду са децом предшколског узраста јер код њих развија: осећај за ритам, љубав ка музици, меморију, самосталност, креативност, концентрацију, сарадништво, осећај за припадност... Користећи Орфов инструментаријум у раду са децом васпитач утиче на свеобухватни развој, обogaђује социо-емоционална искуства, моторне, когнитивне и говорне способности.

Током нашег радног искуства увиделе смо да је коришћење Орфовог инструментаријума веома важан део за реализацију квалитетних музичких активности, јер се може користити на свим узрастима и тако веома рано почети са утицајем на развој музичких способности и развијање љубави према музици.

Литература:

- Чинч, Е. (2010.). *Основи рада са дечјим музичким саставима*. Вршац: Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Палов“.
- Чинч, Е. (2012.). *Музичка хрестоматија*. Вршац: Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Палов“.
- Столић, Ј. (2018.). *Музичке игре и покрет на предшколском узрасту*. Вршац: Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов“.
- Ђурђев, М., Лукач, В. (2009.). *Приручник за васпитаче: музичко васпитање*. Нови Сад: Stylos art.
- Воглар, М. (1997). *Како музику приближити деци*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Ракијаš, В. (1971.). *Музички одгој дјетета*. Загреб: Školska knjiga.
- Manasteriotti, V. (1978.). *Музички одгој на почетном ступњу*. Загреб: Školska knjiga.

Muzički instrumenti u funkciji razvoja dece predškolskog uzrasta**Ganimeta Zejnula
Alisa Dragojević**

Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov“, Vršac

Rezime

Važan period za muzički razvoj kod dece smatra se period ranog detinjstva. U periodu od treće do šeste godine deca izuzetno brzo razvijaju svoje muzičke sposobnosti. Dečiji muzički razvoj je u uskoj povezanosti sa stepenom opšteg razvoja. U toku muzičkog razvoja, deca razvijaju mentalnu predstavu za razumevanje muzike. Predškolsko doba je period kada kod dece možemo da razvijamo i oblikujemo ljubav prema muzici. Muzika utiče na odrasle i na decu. Veoma je važno da se stvore uslovi za formiranje temelja muzičke kulture dece predškolskog uzrasta. U predškolskom uzrastu veoma je važno da dete sluša muziku i da je uključuje u svaku aktivnost i igru. Dečija želja i potreba da samo proizvodi zvuk pokazuje se u celom predškolskom dobu. Muzičke aktivnosti (slušanje, pevanje, sviranje i doživljavanje) posredno i značajno utiču na sve aspekte razvoja tj. celovitost ličnost deteta. Sviranje muzičkih instrumenata kod dece predškolskog uzrasta utiče na kognitivni razvoj i razvoj kreativnosti. Pomoću muzičkih instrumenata, kao predmeta izdvajaju se različiti muzički zvuci za izvođenje muzičkih dela. Zvuci izvučeni iz muzičkih instrumenata privlače pažnju dece, bude interesovanja, privlače njihovu maštu. Deca su posebno osetljiva na kvalitet zvuka, njegovu boju, ton.

Ključne reči: muzički razvoj, muzika, muzičke sposobnosti, muzički instrumenti, zvuci.

Uvod

Predškolski uzrast je period intenzivnog razvoja muzičkih sposobnosti. Iako dete poseduje muzičke potencijale i aktivan je učesnik u sopstvenom muzičkom razvoju, veoma je važan pravovremeni i stimulativni uticaj sredine. Muzičke aktivnosti u predškolskim ustanovama treba da budu brižljivo planirane i da prate interesovanje i razvoj svakog deteta. Pratiti muzičku aktivnost deteta znači uočiti inicijativu, kako doživljava, peva, igra (pleše), kako se kreativno izražava. U muzičkim aktivnostima kroz igru dete upoznaje svoje mogućnosti, stvara sopstveni način muzičkog izražavanja i reprodukovanja, izražava osećanja, potrebe, interesovanja i kreativne mogućnosti. Muzički razvoj počinje veoma rano. Neki naučnici govore da muzički razvoj počinje pre samog rođenja. Plod živi u vrlo podsticajnoj sredini punoj zvukova, vibracija i pokreta. Tu su zvukovi koji dolaze iz tela majke: rad srca, vazduh koji prolazi kroz pluća, rad creva.

Tokom prvih godina života, veoma je bitno da odrasli kontrolišu zvuke koji dolaze u kontakt sa bebom. Glasovi iz spoljne sredine dospevaju do majčine utrobe: intonacija, naglasak, ritam i melodija dopiru do fetusa bez izobličenja (Činč, 2013). Pre nego što progovore, deca komuniciraju osmehom, mimikom i ritmom. Iako beba ne zna šta joj majka govori, na osnovu ritma i intonacije može da razume šta joj ona poručuje. Muzikom dete lakše izražava emocije. Uz muziku razvija samopouzdanje. Muzika je u stanju da prenese kompleksnost emocija i da posebno stidljivom ili uplašenom detetu pomogne da se izrazi. Dete upoznaje govor putem prvih utisaka koje mu odrasli pružaju uspavankom, pesmom, njihanjem u ritmu muzike. Učeci ritmičke pesmice, koristeći ritmičke instrumente i igrajući muzičke igre, deca uče sklopove koje formiraju zvukove i ritam, lakše prepoznaju samoglasnike i dele reči na slogove. Muzičko vaspitanje na predškolskom uzrastu razvija se putem muzičkih aktivnosti pomoću kojih se realizuju opšti ciljevi, a to su – razvoj slušanja, ritma, muzičke memorije, muzičkog ukusa i muzikalnosti. Muzika podstiče druželjubivost i razvoj socijalnih veština kod dece.

Pomoću pesme i igre dete se lakše uklapa u zajednicu i razvija osećaj kolektivnog duha, razvija viši nivo socijalizacije. Učestvovanje u zajedničkim muzičkim aktivnostima ima psihološko značenje za svu decu: razvija osećanje pripadnosti smanjuje osećanje usamljenosti, podstiče samopoštovanje i poverenje u sopstvene mogućnosti. Lakše razume sebe i druge. Muzika doprinosi stvaranju prijatne vaspitne sredine za igru i rad. Da bi se ciljevi ostvarili treba stvoriti uslove kako bi se deca upoznala sa različitim vrstama muzike. Treba razvijati dečija interesovanja za muziku i stvaranje potrebe za muzikom. Prva muzička iskustva deca stižu u krugu porodice, a dolaskom deteta u predškolsku ustanovu počinje sistematski rad na razvoju i

uspostavljanju temelja specifičnih sposobnosti i svojstava (Đurković Pantelić, 1998). Stoga je razvoj muzičkih sposobnosti potrebno posmatrati i analizirati u okviru adekvatnog muzičkog obrazovanja, koje je zavisno od profesionalne kompetentnosti vaspitača.

Uloga sviranja dečijih muzičkih instrumenata u muzičkom i opštem razvoju dece

Muzički instrumenti su sprave uz pomoć kojih se izvode muzička dela. Sviranje je važan izvor sagledavanja sistema muzičkih izražajnih sredstava, poznavanja muzičkih pojava i zakonitosti. Instrumenti na kojima deca sviraju moraju biti jednostavni za sviranje i pristupačni deci. Podstiče razvoj suptilnosti i emocionalnosti osećanja. Deca otkrivaju svet muzičkim zvucima. Razlikuju lepotu zvuka različitih instrumenata. Dečija muzička memorija se na taj način aktivira i kreira mašta. Sviranje udaraljki na muzičkim instrumentima koji nemaju lestvicu pomaže u razvijanju osećaja za ritam dece. Melodični muzički instrumenti razvijaju sve tri osnovne muzičke sposobnosti: modalni osećaj, muzičke i slušne predstave i osećaj za ritam (Odak, 1956). Da bismo svirali melodiju po sluhu, moramo imati muzičke i slušne ideje o rasporedu zvukova u visini (da li se melodija kreće gore, dole, da li stoji na mestu). Prilikom odabira melodije potrebno je osetiti i gravitaciju prema stabilnim zvukovima (modalni osećaj), razlikovati i reprodukovati emocionalnu obojenost muzike. Pored muzičkih sposobnosti, razvijaju se i voljni kvaliteti, koncentracija i pažnja. Časovi u orkestru daju pozitivne rezultate svoj deci bez izuzetka, bez obzira koliko brzo dete napreduje u svom muzičkom razvoju. Oni su pre svega emocionalno zadovoljavajući. Kolektivno sviranje jedan od vidova komunikacije (Nastasijević, 1962). Orkestar sastavljen od dece ima ulogu da pruži deci zadovoljstvo muziciranja, osnovnog muzičkog vaspitanja ili da ih zainteresuje za profesionalno bavljenje nekim instrumentom. Deca stiču odgovornost za pravilno izvođenje svoje zabave, samodisciplinu, koncentraciju. Uloga orkestra je da ujedinjuje decu, neguje volju, istrajnost u postizanju postavljenog zadatka, pomaže da se savladaju neodlučnost i sumnju u sebe. Sviranje veoma efikasno utiče na razvoj deteta u drugim vrstama muzičkih aktivnosti, a posebno u pevanju. Zbog toga je bavljenje muzikom uključeno u sve programe predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

Teorijske osnove

Smatra se da muzikalnost sadrži niz muzičkih sposobnosti koje omogućavaju da se neko bavi muzikom. Muzikalnost podrazumeva emotivno reagovanje na muziku. Svaka od muzičkih sposobnosti trebalo bi da se razvija kroz određene oblike muzičkih aktivnosti. Važno je da vaspitači budu upoznati sa porodičnim uslovima u kojima dete odrasta, a roditelji bi trebalo da upoznaju ciljeve, sadržaje i načine rada u ustanovi kako bi mogli da se uključe u rad (Kamenov, 1995).

Oblici muzičkih aktivnosti isti su za sve uzrasne grupe. Razlike u psihofizičkom razvoju, razlikuju se po složenosti zadataka i zahtevima za njihovo ostvarivanje. U muzičkom vaspitanju predškolske dece koriste se sledeći oblici aktivnosti: pevanje, slušanje muzike, sviranje na dečijim instrumentima i muzičke igre (Đurković Pantelić, 1998). Muzičke igre predstavljaju igre u kojima je muzička misao pokretač i nosilac svih radnji koje se zbivaju u igri. Primenom muzičkih igara može se pozitivno uticati na razvoj muzičkih sposobnosti, koje će doprineti da pokreti budu u skladu sa muzikom. Kod dece se na taj način razvija motorika, koordinacija pokreta ruku i nogu i vrši se uticaj na držanje tela (Jovanović, 2014).

Odabirom pravilnih muzičkih igara deci se može razviti sposobnost zapažanja, osećaj za kolektivno izvođenje, tolerancija, sposobnost emocionalnog doživljaja putem kvalitetne muzike, utičući pritom na formiranje muzičkog ukusa dece (Stolić, 2018). Muzika utiče na celokupan razvoj dečije ličnosti. Holistički razvoj dece mora biti metodički podržan u skladu sa uzrastom i individualnim mogućnostima, a aktivnosti i složenost zadataka se diferenciraju zavisno od razlika u psihofizičkom razvoju. Predškolsko doba kao doba burnog razvoja i intenzivnog istraživanja, od izuzetnog je značaja u formiranju muzičke ličnosti deteta, kao i njegove kasnije zainteresovanosti za muziku, te je samim tim u interesu kako vaspitača tako i roditelja da detetu u ovom uzrastu pruže što više različitijih načina da se muzički i kreativno izrazi.

Metode podučavanja dece sviranju na dečijim muzičkim instrumentima

Uloga vaspitača je da obrati pažnju na nadarnu decu. Njegov zadatak je da otkrije koje su to aktivnosti koje detetu privlače pažnju. U saradnji sa roditeljima, može se zajedno uticati na dete, podržati njegova inicijativa i zainteresovanost za neku oblast (Činč, 2021). Instrumentalno izvođenje kao muzički razvoj ne može biti uspešan bez adekvatnog razvoja motoričkih komponenti. Glavni pedagoški ciljevi u podučavanju dece sviranju na dečijim muzičkim instrumentima su sledeći:

1. formiranje kod dece potrebe za instrumentalom puštanje muzike;
2. stvaranje uslova za formiranje osećaja emocionalnog zadovoljstva kod dece instrumentalnim sviranjem;
3. razvoj dečjih veština samostalnog instrumental puštanje muzike;
4. stvaranje uslova za otkrivanje individualnosti svakog deteta u procesu instrumentalnog sviranja;
5. pomoć deci da ostvare svoje napore u instrumentalnom izvođenju kao prvi korak ka razumevanju ogromne raznolikosti složenije muzike.

Osnova tehnike elementarnog sviranja sa mladm decom predškolskog uzrasta čini ritmički osećaj (osećaj za tempo, metar, ritam). Glavna pažnja vaspitač treba biti usmerena na razvoj sposobnosti deteta da oseti ujednačeno metričko pulsiranje muzike. Rad na tempo ritmu u procesu instrumentalnog sviranja odvija se u određenom nizu:

- prvo, vaspitač pomaže deci da budu u taktu sa muzikom (zvečka sa zvečkom, lupkanje u tamburu, trese zvonce, označavanje jakog takta u skladu sa tempom muzike);
- sledeća faza je povezana s ovladavanjem veštinama isticanja uz pomoć udaraljki jakih i slabih otkucaja (veštine merenja vremena);
- teža faza je savladavanje ritmičkih obrazaca i njihovo nametanje na ritmičku mrežu bez brojanja, po taktu.

Vaspitač nastoji da deci prenese prve muzičke utiske na zabavan i razigran način. Korisno je upoznati decu sa percepcijom i izražajnim izvođenjem ritmičkih i recitatorskih intonacija glasa, s osećajem njegove intonacijske uspone i pada. U procesu rada na savladavanju ritmičkog obrasca najjednostavnijih melodija može se izvesti u sledećem redosledu (Pejović, 2005):

1. dečija percepcija pesme koju izvodi vaspitač;
2. izražajan izgovor teksta pesme od strane deteta;
3. ritmizacija teksta s naglaskom na jakim taktovima;
4. pevanje pesme uz istovremeno lupanje njenog ritma;
5. izbor muzičkog instrumenta od strane deteta i reprodukcija pesme na instrumentu;
6. ansambl sa vaspitačem (vaspitač izvodi celokupnu teksturu muzičkog dela, dete uz pomoć udaraljki bira jake i slabe taktove ili celi ritmički obrazac pesme itd.).

Orfov instrumentalijum

Orf je uvideo potrebu instrumentima koji bi bili prilagođeni mogućnostima dece. Glavni deo Orfovog instrumentalijuma čine udaraljke. U saradnji sa graditeljem instrumenata K. Mendlerom, nastali su instrumenti koji čine Orfov instrumentalijum (Činč, 2010):

- Blok flauta
- Zvončići
- Metalafon
- Ksilofon
- Timpani
- Veliki bubanj
- Mali bubanj
- Tamburi (daire)
- Triangl
- Praporci

- Kastanjete

Zaključak

Na osnovu rada možemo zaključiti da su muzika i muzičke igre kao oblik muzičkih aktivnosti značajne za razvoj muzičkih sposobnosti predškolske dece. Takođe smo zaključili da muzika utiče na celokupan razvoj ličnosti. Primenom muzičkih igara može se pozitivno uticati na razvoj muzičkih sposobnosti, koje doprinese i da pokreti budu u skladu sa muzikom. Muzički instrumenti su sprave uz pomoć kojih se izvode muzička dela. Sviranje je važan izvor sagledavanja sistema muzičkih izražajnih sredstava, poznavanja muzičkih pojava i zakonitosti. Instrumenti na kojima deca sviraju moraju biti jednostavni za sviranje i pristupačni deci. Uz pomoć muzičkih aktivnosti kroz igru, može se pozitivno uticati na razvoj muzičkih sposobnosti dece predškolskog uzrasta. Predškolsko vaspitanje i obrazovanje predstavlja važan segment u životima dece. U predškolskom uzrastu se postavljaju temelji za dalji psihofizički razvoj. Oni se kasnije nadograđuju i usavršavaju u daljem obrazovanju. Sviranje veoma efikasno utiče na razvoj deteta i u drugim vrstama muzičkih aktivnosti, a posebno u pevanju. Zbog toga je bavljenje muzikom uključeno u sve programe predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

Literatura:

- Đurković Pantelić, M. (1998). *Metodika muzičkog vaspitanja dece predškolskog uzrasta*. Šabac: Viša škola za obrazovanje vaspitča.
- Jovanović, S. (2014). *Karakteristike muzičkih igara i njihove realizacije u radu sa decom predškolskog uzrasta*, odbranjen magistarski rad. Jagodina: Univerzitet u Kragujevcu.
- Kamenov, E. (1995). *Model osnova programa vaspitno-obrazovanog rada sa predškolskom decom*. Novi Sad: Odsek za pedagogiju Filozofskog fakulteta.
- Nastasijević, S. (1962). *Muzički instrumenti*. Beograd: ZIU.
- Odak, K. (1956). *Poznavanje instrumenta*. Zagreb: Muzička naklada.
- Pejović, R. (2005). *Muzički instrumenti srednjovekovne Srbije*. Beograd: Clio.
- Stolić, J. (2018). *Muzičke igre uz pokret na predškolskom uzrastu*. Vršac: Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov”.
- Činč, E. (2010). *Osnovi rada sa dečjim muzičkim sastavima*. Vršac: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača „Mihailo Palov”.
- Činč, E. (2013). *Muzičko vaspitanje sa metodikom*. Vršac: Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov”.
- Činč, E. (2021). *Uzleti uz muziku*. Vršac: Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov”.

Muzičko stvaralaštvo za decu predškolskog uzrasta**Jelena Ivanković
Milica Jovanov**

Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov”, Vršac

Rezime

Dečije stvaralaštvo predstavlja aktivnost koja može dosta da ponudi na polju kreativnosti, a retko je zastupljena na muzičkim aktivnostima. Kroz muzičko stvaralaštvo neophodno je upoznati se sa značajnim muzičkim pedagogima i kompozitorima. U prvom poglavlju prati se niz muzičkih stvaralačkih delatnosti od najstarijih vremena, pa sve do danas. Sam rad vodiće nas kroz ciljeve, zadatke, metode i sredstva rada koji su neophodni u muzičkom vaspitanju za decu predškolskog uzrasta. Ističu se horovi koji su doprineli razvoju muzičkog stvaralaštva kod dece.

Ključne reči: muzičko stvaralaštvo, predškolski uzrast, muzičko vaspitanje, dete.

Uvod

Predmet ovog rada je *muzičko stvaralaštvo za decu predškolskog uzrasta*. Od najstarijeg vremena do danas, ističu se antički filozofi (Platon, Pitagora, Aristotek i Plutarh), kao i crkva, odnosno crkveno pojanje koji se značajno bavi muzičkim stvaralaštvom za decu. Kroz sam rad upoznajemo se sa Mocartom, Betovenom i Žan Žak Rusoom, koji su svojim radom uticali na doprinos muzičkog stvaralaštva u programe muzičkog vaspitanja. Poseban značaj u muzičkom stvaralaštvu ima Karlo Orf. On je u muzičko stvaralaštvo za decu uveo instrumentarijum. *Muzika za decu* (nem. *Music für Kinder*) Karla Orfa imala je za cilj da se za decu izrade udaraljke specijalno prilagođene njihovom uzrastu.

Predstavnici koji su ostavili značajan trag u muzičkom stvaralaštvu za decu u Srbiji su: Stevan Mokranjac, Dragan Laković i Minja Subota, a kada su u pitanju poznati horovi za decu u prve redove svrstavaju se „Kolibri“ i „Zvončići“. Veliki značaj u muzičkom stvaralaštvu imaju ciljevi i zadaci, gde se razvija dečije interesovanje za muziku. Dok slušaju muziku, deca razvijaju osećaj za ritam, pažnju, pevanje i slično. Ciljevi i zadaci muzičkog vaspitanja ostvaruju se kroz raznovrsne metode i igru, jer je igra nešto što je najbliže deci kao njihova najdraža aktivnost.

Usled odabira kompozicije izričito treba paziti da odgovara uzrastu dece. Sam repertoar treba da ima estetsku vrednost. Kada su didaktička sredstva i materijal u pitanju, tehnologija je uznapredovala tako da predškolske ustanove poseduju CD plejere, računare, laptopove, smart televizore i slično.

Muzičko stvaralaštvo od najstarijeg vremena do danas

Postoje dokazi da su ljudi znali da pevaju i stvaraju nalaze se na zidinama, pećinama, grobnicama, skulpturama i slično. Pitagora je spojio muziku i matematiku, tako što je pronašao precizne matematičke odnose između tonova koji se nazivaju intervali. Takođe, on je zaslužan za otkrivanje glavnih konsonaci, oktava, kvarte i kvinte. Filozof Platon je smatrao da vaspitanje značajno utiče na muzički ukus čoveka. Aristotel je verovao da je muzika značajno za moralno vaspitanje, dok je Plutarh tvrdio da je muzika značajna za vaspitanje mladih. Pored grčkih filozofa crkva je takođe pridavala značaj muzici. Prvi oblici vokalnog višeglasja su nastali u školi „Schola cantorum“, a zatim Noterdamskoj školi.

Kompozitor koji je od malih nogu svoj talenat predstavio svetu je Wolfgang Amadeus Mocart. Sa svojih pet godina napisao je prvu kompoziciju. Najpoznatije Mocartove opere su „Figarova ženidba“, „Don Žuan“, „Čarobna frula“ i druge.

Ludvig van Betoven je svoje muzičko stvaralaštvo prikazao u detinjstvu, sa osim godina održao je koncert u Holandiji. Njegove najvažnije simfonije „Eroika“, „Sudbinska“, „IX simfonija“. Njegovo poslednje delo je „Missasolemnis“.

Žan Žak Ruso postao je začetnik uvođenja muzičkog stvaralaštva u programe muzičkog vaspitanja u osnovnim školama.

Kompozitor i muzički pedagog Karlo Orf poznat je po novim metodama u muzičkom vaspitanju. Još kao srednjoškolac objavio je zbirke solo pesama i komponovao prvo opsežno delo za zbor i orkestar. Orf je napisao jedinstveno muzičko – pedagoško delo „Music für Kinder (Muzika za decu) gde je razvijan muzikalni osećaj kod dece kroz pevane i svirane dečije i narodne pesme. Karakteristike pesama bile su jednostavnost, laka savladivost, kao i prisutnost pokreta, plesa i pantomime. Za delo „Music für Kinder“, Orf je zamislio i dao da se izrade specijalni i jednostavni dečiji instrumenti koji imaju za cilj da se kod dece razvijaju muzičke sposobnosti, da se doživi lepota stvaranja muzičkog tona i razvija interesovanje za intenzivnije instrumentalno ispoljavanje. Dečiji instrumenti su prilagođeni uzrastu i laki za upotrebu, na njima deca mogu improvizovati ritmove, pogađati i tražiti po sluhu poznate melodije ili svirati lake i poznate pesmice (Činč, 2013).

Predstavnici stvaralaštva za decu u Srbiji

Stevan Stojanović Mokranjac je bio jedan od najistaknutijih Srpskih kompozitora. Godine 1899. osnovao je prvu školu u Srbiji koja danas nosi naziv „Mokranjac“ i nalazi se u Beogradu. Zajedno sa Stanislavom Beničkim i Kostom Manojlovićem zapisivao je narodne pesme i grupisao prema kraju iz kog potiču. Pored toga napisao je 15 Rukoveti. Komponovao je duhovnu (crkvenu) muziku: *Liturgiju svetog Jovana Zlatoustog, Opelo Akatist Bogorodici, Tebe Boga hvalim i drugo*. Kroz srpski folklor počeo je da primenjuje u svojim kompozicijama i tako je nastalo 15 Mokranjčevih Rukoveti od kojih je najznačajnije 10 Rukoveti. Za sobom je ostavio kompozicije namenjene deci predškolskog uzrasta kao što su: *U Budimu gradu, Pazar živine, Al je lep ovaj svet*. Od 1965. godine u Negotinu se u njegovu čast svakog septembra održava takmičenje u horskom pevanju koje nosi naziv „Mokranjčevi dani“.

Dragan Laković je bio pozorišni, filmski i TV glumac. Njegova najpoznatija emisija bila je *Deco pevajte sa nama* u kojoj je učestvovao i dečiji pevački hor *Kolibri*. Istoimeni hor izveo je mnogobrojne dečije pesme koje su se nalazile na gramofonskim pločama čiji je izdavač bio Dragan Laković. On je uglavnom pevao stihove pesama Dušana Radovića i Ljubivoja Ršumovića kao što su *Vuče vuče bubo lenja, Ivin voz, Najlepša mama na svetu itd*. Minja Subota je napisao mnoge kompozicije zabavne muzike i šansona, a kao vokalni solista snimio je veliki broj ploča iz ove oblasti u Jugoslaviji i Rusiji. Svoju umetničku karijeru kroz stvaralaštvo posvetio je deci. U kompozicijama za decu komponovao je stihove naših najistaknutijih pesnika Ljubivoja Ršumovića, Dragana Lukića i Dobrice Erića. One se pevaju danas u predškolskim ustanovama i školama, a čak su i deo muzičke literature. Radio je kao televizijski autor i kao voditelj mnogih serija za decu poput *Igre bez granica, Dete je čovek važan, Sve igračke sveta*, a najpoznatija je bila *Muzički tobogan* koja je predstavljala veliku popularnost na našem televizijskom programu. Osnovao je festival pesama za decu *Beogradsko proleće*, gde je radio kao voditelj i urednik. Dobitnik je mnogih festivalskih nagrada i društvenih priznanja među kojima su *Zmajeva nagrada, Zmajevih dečijih igara* za stvaralaštvo za decu. Zahvalnica Unicefa za doprinos u korist dece sveta. *Nagradu za životno delo* dodelio mu je časopis za decu *Vitez*.

Hor *Kolibri* osnovan je 1963. godine, osnivač i dirigent bila je Milica Manojlović. Ovaj hor je održao preko stotinu koncerata u zemlji i inostranstvu, učestvovao je u audio-dramama, televizijskim emisijama, serijama i na filmu. Za sobom nosi sedam audio-kaseta, devetnaest singla, četrdeset i dve long-plej gramofonske ploče i četiri audio-CD-a u izdanju PGP-RTB/RTS. Hor *Kolibri* učestvovao je u dečijoj emisiji *Deco pevajte sa nama*.

Dečiji hor *Zvončići* osnovan je 1996. godine sa ciljem da se pomoću dečijih pesama i muzike za najmlađe deca okupe kako bi im se usadila ljubav prema muzici uz druženje i uspostavili temelje horskog pevanja. *Zvončići* su snimili osam albuma sa dečijim pesmama, jedan album sa duhovnom muzikom i jedan sa tamburaškim orkestrom RTV *Vojvodina* i starogradskim pesmama. Neke od poznatih kompozicija koje je izvodio hor *Zvončići: Drugarstvo, Zvončići, Materina maza, Dobrodošlica, Božić bata, Čarobne reči i druge*.

Ciljevi i zadaci muzičkog stvaralaštva

U muzičkom vaspitanju odnos prema muzici utiče na formiranje ličnosti deteta. Muzički razvoj deteta predškolskog uzrasta ispoljava se kroz emocije, opažanja i sluh, razlikovanjem pojedinih zvukova, kao i visine tonova, ritma, boje, tempa i dinamike.

U Opštim osnovama predškolskog programa (Kamenov, 2007) ciljevi muzičkog vaspitanja su:

- Razvijanje sluha, ritma, muzički ukus i slično;
- Sposobnost stvaralačkog izražavanja svojih emocija i misli muzičkim sredstvima, komuniciranja putem zvukova i glasova muzičkih vrsta, intenziteta i boje.

Muzičko stvaralaštvo na predškolskom uzrastu ima zadatak da kroz igru, slušanje i pevanje decu upozna sa osnovama muzičke umetnosti.

Opšti zadaci muzičkog vaspitanja su:

- Upoznavanje dece sa bogatstvom i raznovrsnošću sveta muzike, način doživljavanja i shvatanja stvarnosti oko sebe, bogaćenje i oplemenjivanje života muzičkom umetnošću kao tekovinom ljudske kulture;
- Razvijanje dečijeg interesovanja za muziku i stvaranje kod dece potrebu za svakodnevnim kontaktom za muziku;
- Obezbeđivanje uslova za buđenje mašte i estetskih osećanja, negovanje slušne osetljivosti i muzičkog senzibiliteta kao i stvaranje osnove za razvoj muzičke sposobnosti.

Dečja igra

Igra je osnov razvijanja i ispoljavanja svih dimenzija dobrobiti deteta. Dete kroz igru doživljava svet i prerađuje svoja iskustva, uči i razvija nova saznanja o sebi i svetu. Kada se u dečiju igru ubaci muzički sadržaj koji odgovara uzrastu, ona će biti zanimljivija.

Dete svojim učešćem sa vršnjacima i odraslima uči kroz igru, što se jednim imenom kaže – delanje deteta. Dete u igri mašta i istražuje, zamišlja i gradi sopstveno okruženje. Kroz igru deca aktiviraju sve svoje potencijale, ona je za decu i više od aktivnosti. Ona je spontana, dogovorena i dobrovoljna, sama vodi do svog cilja.

Dete u igri (Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja – Godine uzleta, 2018):

- Gradi identitet i odnose;
- Istražuje i (re)konstruiše značenje;
- Stvara simbole;
- Uživa i raduje se.

Podrška vaspitača u igri (Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja: Godine uzleta, 2018):

- Otvorena igra – deca sama osmišljavaju igru i njena pravila, a vaspitač se fokusira na pripremanje materijala, omogućava da budu dostupni deci, uređuje sredinu, prati igru, reakcije i ideje dece.
- Proširena igra – vaspitač se igra zajedno sa decom i podržava je ulazeći u jednu od uloga;
- Vođena igra – vaspitač pokreće igru, podstiče je i usmerava. On se u toj igri prethodno dogovara sa decom, preuzima različite uloge kako bi podstakao učešće u njoj.

Igra je jedna od najzastupljenijih aktivnosti kod dece u vrtiću, utiče na sve aspekte razvoja kod deteta.

Vrste muzičkih igara:

- Stvaralačke muzičke igre;
- Didaktičke muzičke igre;
- Igre sa muzičkom podlogom;

Didaktički sredstva i materijali muzičkog vaspitanja

Didaktička sredstva u aktivnostima muzičke kulture imaju posebnu ulogu u ostvarivanju plana aktivnosti i sadržaja istih. U didaktička sredstva spadaju muzički žanrovi i kompozicija. U muzičkom vaspitanju najčešće su primenjivani pesma i slušanje. Pored razvoja emocionalnih, kognitivnih, psihomotornih komponenti dečije psihe, ova dva didaktička sredstva doprinose oblasti opšte kulture.

Prilikom odabira repertoara koji će se obrađivati neophodno je obratiti pažnju na određene faktore, poput uzrasta deteta, prethodno stečenog znanja, cilja koji želimo postići. Pored navedenih faktora, važan aspekt u biranju kompozicije predstavlja zainteresovanost same dece. Decu predškolskog uzrasta treba podsticati da prate određene elemente muzičkog jezika (melodiju, ritam, literarni tekst, različite boje, instrumente itd).

Kreativnost vaspitača ima značajnu ulogu u korišćenju didaktičkog materijala u aktivnostima muzičkog vaspitanja. U didaktičke materijale spada sve ono što dodirimo možemo da osetimo. Na primer: muzički instrumenti i zbirke dečijih pesama. Postoje grafički materijali (plakate/panoi, crteži, fotografije itd), prirodni ili tehnički materijali. Izradom plakata deca mogu dokumentovati muzičke aktivnosti. Teško je realizovati aktivnost iz muzičkog vaspitanja ako se aktivno ne koriste sve vrste didaktičkog materijala. Razvoj i napredak tehnologije utiče na rad vaspitača u vaspitno-obrazovnom radu tako što se muzički sadržaji odvijaju pomoću audio i video snimaka (Činč, 2013; Činč, Stolić, 2015).

Zaljučak

Predškolski uzrast je doba kada se za dete može mnogo učiniti, a još više propustiti. To je period kada svako dete na svojstven način može pokazati darovitost za muziku. Dodatnu podršku treba pružiti deci kada se kod njih na vreme otkrije talenat za muziku. Muzičko vaspitanje u mnogome doprinosi intelektualnom, emocionalnom, kognitivnom i psihičkom razvoju deteta. Značaj muzike na razvoj muzičkih sklonosti utiče na izbor dela muzičkog stvaralaštva za decu predškolskog uzrasta. Neophodno je da vaspitač bude upoznat sa muzičkim stvaralaštvom za decu kako bi na adekvatan način mogao da približi deci muzičku kulturu.

Činjenica je da vaspitač najbolje poznaje decu sa kojim radi, predstavlja olakšicu prilikom odabira kompozicije, jer od njegovog izbora zavisi da li će se kod dece razviti muzički ukus. Kroz razne muzičke igre dete može da upozna, ovlada, mašta, kreira i stvara različite oblike muzičkog izražavanja (glasom, pokretom, instrumentom). Upotrebom sopstvenog glasa i ritmom dete upoznaje sopstvene muzičke sposobnosti. Muzičko vaspitanje pruža deci inspiraciju, razvija im maštu i kreativnost, opušta ih i stvara osećaj radosti i zadovoljstva.

Literatura:

- Kamenov, E. (2007). *Opšte osnove predškolskog programa: model B*. Novi Sad: Dragon.
- *Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja: Godine uzleta* (2018) - Sl. glasnik RS br.88/17, 27/18 i dr.
- Činč, E. (2013). *Muzičko vaspitanje sa metodikom: priručnik*. Vršac: Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov“.
- Činč, E., Stolić, J. (2015). *Organizovanje i rad sa dečjim muzičkim sastavima*. Vršac: Istraživačko edukativni centar, Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov“.
- <https://srednjeskole.edukacija.rs/biografije-poznatih-licnosti/stevan-stojanovic-mokranjac>, posećeno 02.05.2022.
- <https://sinemanija.com/dragan-lakovic-biografija-heroja-naseg-detinjstva/>, posećeno 02.05.2022.
- <http://www.minjasubota.com/biografija.html>, posećeno 02.05.2022.
- <http://mp.rts.rs/ansambli/hor-kolibri/>, posećeno 02.05.2022.
- <http://www.zvoncici.co.rs/>, posećeno 02.05.2022.

Провера музичких способности код деце предшколског узраста – карактеристике и потешкоће

**Мирјана Малуцков
Сузана Диклић
Сања Ђукић**

Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов“ у Вршцу

Резиме

Музика као универзални језик човечанства мора почивати на сигурним темељима као и све остало у свету. Зато је важно да се код деце рано открију склоности ка музици, да се обезбеди повољно окружење и поставе добре основе на којима ће младо биће развити своју урођену способност ка музичкој уметности.

Музика је интимно везана за све догађаје у животу човека. Људи различито реагују на њу, али према њој нико није равнодушан, зато што покрива велику скалу емоција. Што се раније јави у животу детета, то ће дуже и значајније трајати у животу одраслог човека. Зато дете треба да расте уз музику.

Већина музичких својстава, ако не и сва, резултат су наслеђених предиспозиција које се активирају и у потпуности остварују тек у оквиру одређених повољних срединских услова. Важно је знати која својства, у ком степену и на који начин обликују генетски фактори, а која средински чиниоци. Можемо рећи да предиспозиције одређују границе до којих неко може стићи, а да ли ће он досегнути ту границу, зависи од васпитања и његове активности, односно од услова средине у којој живи.

Кључне речи: *дете, музика, музичке способности, породица*

Увод

Музика је, можда, најраширенији вид човековог духовног и стваралачког изражавања, према којој ниједна, па ни она најпримитивнија цивилизација није остала равнодушна. Музика се развијала прилагођавајући се историјским, друштвеним, економским, политичким и другим приликама.

Било је много покушаја да се нађе дефиниција која би обухватала целокупан тај феномен. Сматрали су је уметношћу божанског порекла, дефинисали је као знаност и уметност, „инкарнација емоција“, „покретљива игра тонова“. Музичка уметност се схвата као једна врста човекове делатности, која може да задовољи разноврсне људске потребе. Те потребе се задовољавају естетским доживљајем изазване уметничким делом. То је могуће, с обзиром на то, да је овај естетски догађај врло сложен феномен, који поред свог основног атрибута – уметнички лепог и перцептивног, садржи и низ других емоционалних, когнитивних и мисаоних компонената.

На бази спољашње форме (мелодија, ритам), човек доживљава представу, која је увек праћена емоцијом. Песма, игра, једном речју, музика помагала је да се организује колективни рад код примитивних народа чинећи им напор лакшим. Музика још има ту функцију – олакшава и разрешава човекове напоре, помаже његовом уравнотежавању са својом средином. Она често, уноси равнотежу у унутрашње силе у човеку. То спада у биолошку функцију музике, као уметности која се изражава тоновима.

Можемо закључити, да музика не само да улепшава живот, што јој је примаран циљ, већ га и регулише, критички допуњује, мења и проширује његове могућности. У музици човек тражи радост, снагу и утеху; помоћу ње изражава своје осећаје и расположења: од боли до туге, преко наде и стрепње до весеља и тријумфа. Управо због тога, што је музика тако чврсто повезана са човеком, што га прати кроз цео живот, она остаје као друштвена појава а као уметност јединствена. Није без основа **Бетовен** рекао: „Музика – откривење више од све мудрости и филозофије, оплемењује и усрећује човека и развија у њему љубав, не само према лепом, него и према заједници“.

Чињеница је да се музиком потенцирају одређена психичка стања и буде емоционална расположења, која могу позитивно утицати на човекову личност у целини. Музичка делатност, дакле, поред свог основног, естетског циља, да делује изазовно и да буди, пре свега, естетске емоције, има и низ других циљева, као што су образовни, васпитни, идеолошки, комуникативни, терапијски и др.

Музика и предшколско дете

Музичке активности на предшколском узрасту су много теже испреплетане са другим видовима дететовог искуства, него у било којем другом периоду његовог развоја. Музика је не само извор музичког развоја, већ је и средство стваралачког испољавања детета, у сазнајном, емоционалном, социјалном, психомоторном развоју. Стога, музика уткана у дневне активности као њихов интегрални део, прожимајући комплетан живот детета у предшколској установи, треба да буде у служби најважнијих развојних и педагошких циљева, а да истовремено за дете представља извор задовољства, уживања и естетски доживљај.

Основни циљ није и не сме бити само развијање музичких или неких појединих потенцијала детета, већ развој интегрисаних, многобројних и сложених дететових потенцијала. Стицање, увид у степен и квалитет сваког детета, музичке климе у његовој породици, уз упознавање нивоа његовог општег и когнитивног развоја, склопа његових особина личности, да би му се, потом, пружила најпогоднија музичка искуства – треба бити један од основних задатака у музичком васпитању и образовању предшколског детета.

Развој детета је процес који подразумева редослед, сукцесију одређених нивоа, ступњева, кроз које дете пролази од рођења до периода релативне зрелости. Развојна теорија проучава облике понашања који се код јединки појављују као последица њихове интеракције са средином. Она разматра прогресивне промене до којих долази у тој интеракцији и интеграцији генетских чинилаца и фактора учења, чиме се добијају увиди у развојне фазе дететовог когнитивног, асективног и психомоторног развоја. Такви видови имају значајно дејство на планирање и ревидирање рада са децом.

Дечији развој уопште, па и музички, јесте сукцесија стадијума који се појављују по константном редоследу развоја у оквиру појединих узрасних распона. Али то не значи да не треба круто уважавати узрасне норме и самим тим процењивати могућности детета, већ „поћи у сусрет“ развојним и музичким потребама детета, провоцирајући, а потом подстичући њихова интересовања до оптималног нивоа, планирањем одговарајућих музичких активности.

Музичка искуства треба да почну што је пре могуће, већ од тренутка рођења, а изгледа и раније, кад и живот сам. (Матић и Мирковић, 1986).

Постоје разне студије о проучавању пренаталних реакција фетуса на музичке садржаје, као нпр. професора музичког васпитања Доналда Шелтера, на Истман музичкој школи Универзитета у Рочестеру, Њујорк. А о томе је шездесетих година прошлог века говорио и чувени јапански педагог за виолину Сузуки – сугеришући трудницама интензивно излагање музици и свирање на инструментима, што нерођеном детету може значајно да користи у каснијем развоју. Осетљивост новорођенчета на ритам настаје као резултат претходног излагања ритмичкој стимулацији у виду ритмичких откуцаја срца мајке, која се сматрају значајним елементом пренаталне акустичне средине.

Улога породице у музичком развоју детета

Најснажнији утицај на формирање доживљајног реаговања на музику, као уосталом и на општи развој детета има породица. У њој дете стиче основна знања, искуства и доживљаје. Навика на слушање одређене врсте музике која се стекне у породици релативно је стабилна.

Често смо сведоци да родитељи веома ретко показују значајнију бригу неговања и развијању музичке склоности и предиспозиција своје деце. Иако деца врло рано, већ у другој години живота, показују склоност према спонтаном певању, па и меморисању слушаних песама и инструменталних мелодија, родитељи најчешће томе не придају важност.

Велики број деце нема у родитељском дому повољне услове за активирање својих музичких предиспозиција и њихово развијање, па оне отупљују и тако многа деца, кад дођу у школу из таквих породица, показују мању развијеност музичких предиспозиција (слух, ритам, музичко памћење), као и мању заинтересованост за песму, музику, игру и слушање музике.

Међутим, постоје и деца која долазе у вртић из распеване и музички активне породице, у којој се радо пева и слуша музика и где родитељи и чланови породице настоје да се дете бави музиком. Деца из таквих породица имају знатно развијеније музичке предиспозиције, с одређеним фондом већ познатих и научених песама, игара, па и с познавањем и неког музичког инструмента. У овом случају васпитач ће морати индивидуалним поступком бар делимично да задовољи музичке захтеве такве деце.

Од тога која де музика слуша у породици и какав јој се значај придаје зависи ће и њена доживљајна вредност за дете.

Улога породице је нарочито важна у периоду између треће и четврте године, јер је дете у том периоду у директном контакту са члановима породице. Оно учи да пева песмице и прихвата одређене музичке активности. Песме научене у вртићу, деца предшколског узраста певају са родитељима код куће. Неки психолози истичу да је посебно важно када мајка пева детету и са дететом, затим заједничко певање и свирање у породици, као и музичко образовање родитеља.

Први сусрет предшколског детета са музиком

Приликом првог уласка у објекат предшколске установе, дете треба да поздрави музика која допире из ходника и радних соба. Већ тада запажа се реакција детета на музику (или она потпуно изостаје). Слушање музике се користи као терапеутско дејство да умири и ублажи прву сусрет са новом околином. Одвајање од родитеља, дома и нови режим активности у вртићу ствара код деце несигурност и страх, а пријатном, пажљиво одабраном музиком ствара се код деце осећај поверења и пријатељства.

Који су то примери првог сусрета са музичким активностима у вртићу; васпитачи песмом поздрављају децу, бројалицама врше одабир дежурног у трпезарији или вође у неким музичким играма, у паузама између две активности деца се опуштају или певају познату песму...

Кроз све наведене облике рада види се да музика окружује дете током целог дана. Уз њу се лепше спава, лакше буди из сна, брже учи и боље памти.

Деца уче кроз игру, а музика је у свим сегментима врхунски облик игре. Она оплемењује и квалитетно богати ментални и психички развој детета.

Музичке способности и њихова идентификација

Музичке способности, њихова идентификација и развијање су предмет многих истраживања и полемике. Често се дешава да се приликом провере музичких способности деце, нека од њих прогласе неталентованим због непостојања довољно добро развијене музичке меморије или се од детета тражи да отпева интервале ниже или више од његових реалних гласовних могућности на том узрасту.

Васпитач мора поседовати одређени ниво компетентности да би могао да развија и идентификује музичке способности код деце. Развој музичких способности треба да буде подупиран и смислено вођен од стране одраслих. Постоје појмови који су уско везани за идентификацију и сам процес развијања као што су:

- музичка осетљивост,
- музичка перцепција,
- музичка представа,
- музичка меморија,
- музичка машта,
- музичка мисао.

Музичка осетљивост је генетски предодређена и огледа се у способности деце да изразе задовољство и интересовање за неко музичко дело.

Музичка перцепција представља наставак музичке осетљивости и она се формира на најранијем узрасту кроз активно бављење музиком. То је способност да се музички опус увиди као спој мелодије, ритма, хармоније.

Музичка представа се односи на способност да се музичке слике, представе понове.

Музичка меморија се манифестује кроз понављање научених звучних целина и меморисање делова или целих музичких дела.

Музичка машта представља психички процес путем којег се стварају нове музичке слике.

Музичка мисао или музички начин размишљања укључује постојање свих наведених појмова (музичких слика, музичке меморије и сензибилности) и развија се кроз активно бављење музиком, али и кроз развијање унутрушњег слуха, а то подразумева потпуни доживљај музичког садржаја без потребе његове активне интерпретације.

Основни елементи музичке способности су ритам и слух. Ритам је кључан, јер се он не развија, већ представља наш основни потенцијал. Дете га има или нема. Високо мотивисана деца могу да

контролишу интелигенцијом, али после другог или трећег разреда када композиције постају захтевније то постаје све напорније и мање могуће.

Слух можемо да поделимо на унутрашњи (оно што чујемо) и спољашњи (оно што репродукујемо). Слух се развија за разлику од ритма, па га је теже оценити када су деца мала. Постоје деца која не воле да певају и која нису развила репродуктивни слух, али сјајно препознају мелодију и одлично осећају ритам. Самим тим што нису умела да отпевају задату мелодију, таква деца су често завршавала са препоруком да се не баве музиком. У музичке способности у ширем смислу можемо сврстати и моторику, као и друге физичке предиспозиције.

Музичке и опште способности се стално допуњују у процесу музичког образовања. Деца са бољом концентрацијом и развијенијим мишељењем и закључивањем, као и она са добром меморијом у великој су предности у односу на децу која то немају. Разлог томе је једноставан – да би дете свирало потребно је да контролише готово све центре у мозгу – од тога да прати нотни текст, потом да на основу виђеног активира и крупну и ситну моторику, затим да слухом проверава тачност изведеног, а у исто време и да унапред осмишљава музику која долази.

Први знак постојања музичке способности јесте способност деце да коректно отпевају мелодијски фрагмент одговарајуће дужине. (Чинч, 2021: 30). Следећа фаза је прецизно интонирање мелодије и ритма што је сигуран знак постојања музичких способности које треба даље развијати и подупирати. Већи степен музичке способности јесте када дете успешно понавља задате промене у динамици, темпу.

Провера ритма се спроводи слушањем кратких ритмичких образаца са циљем да их деца понове. Куцањем о површину стола или плескањем, деца понављају исти ритам који задаје васпитач, музички педагог. На овај начин се проверава ритмички слух.

Увид у мелодијски слух, тј. у способност вокалног репродуковања се проверава тако што деца понаособ отпевају песму коју желе. Али увек постоји опасност да се због лоше одабране песме, неодговарајуће интонације, збуњености и неразвијеног мелодијског слуха дете представи у слабом светлу. Треба имати у виду да неуспело певање није увек одраз „немузикалности“. Некој деци ће бити потребно више времена да се интонативно стабилизују, али ће зато у осталим сегментима (слушање, опажање, свирање) бити успешна.

Такмичарски однос, увредљиви тонови, дискриминација и упоређивање дечијих извођења је апсолутно неприхватљиво и непожељно. Дете треба да се бави музиком само ако оно жели без притисака родитеља и околине.

Када кажемо да је неко музички талентован, могли бисмо рећи да он поседује: **музикалност** (интелигенцију, меморију, интелектуалну способност, упорност, машту), **волитивне и карактерне компоненте** (снажну вољу, радне навике, самоконтролу, пажњу), **афективну компоненту и темперамент** (емотивност, флексибилност).

На васпитачу је велика одговорност јер је он међу првима који може да идентификује и развија музичке способности код деце. Иако постоји проблем стручности код васпитача и наставника, они су дужни да учине све што је потребно како би се гласовне способности, музички слух, осећај за ритам,

музичка меморија и креативност деце развила у најбољој мери, нарочито кроз стимулисање њихове жеље за учествовањем у музичким активностима.

Потешкоће у музичком развоју

Музиком могу и треба да се баве и она деца која имају основне музичке предиспозиције, а не само талентована деца. Надареност није гаранција успеха. Оно што може гарантовати успех је комбинација музичких и општих способности, као и утицај унутршње и спољашње мотивације, али и подршка родитеља.

Потешкоће у музичком развоју се најчешће испољавају у недовољно развијеном музичком слуху, као и у музичкој меморији. Често се сматра да су таква деца не музикална, што је погрешна процена. Истраживања су показала да је сваки човек у одређеној мери музикалан и да су ретке појаве потпуног недостатка музикалности. Понекад недостатак адекватног музичког образовања, музичке инструменталне или вокалне праксе може покрити постојање музичких способности, да их је тешко идентификовати, а таква деца се прогласе не музикална. Некада услед недовољне музичке стимулације у окружењу у којем је живело, дете нема развијену музичку меморију и значи се као не музикално. Све те потешкоће могу се успешно решавати уз потребну подршку и стимулацију од стране васпитача и родитеља.

Дете које има потешкоће у музичком развоју не треба никако изоловати, већ такву децу морамо укључити у колективно извођење које за њих има подстицајно дејство и велику улогу у подизању самопоуздања и развијања способности што прецизнијег понављања музичких фрагмената.

Закључак

Свака врста провере и откривања је конструктивна ако се полази од аспекта да тражи и налази позитивно и да је са добрим намерама. Свако дете је индивидуа за себе, а у свету музике се огледају разни доживљаји исте. Улога васпитача није да одмери дететове музичке способности већ да их наслути и развије. Богатство које пружа музика нема границе, радост и осећај стварања вредан је свега. Зато дете треба упутити да само тражи свој максимум и ужива у томе.

Литература

- Manasteriotti, V. (1982). *Музички одгој на почетном ступњу*, Загреб: Школска књига
- Матић, Е., Мирковић, К. (1986). *Музика и предшколско дете*, Београд: Завод за унапређивање васпитача и образовање града Београда
- Мирковић-Радош, К. (1983). *Психологија музичких способности*, Београд
- Мирковић-Радош, К. (1996). *Психологија музике*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства
- Плавша, Д. (1989). *Музичко-педагошке дилеме и теме*, Нови Сад: Академија уметности
- Радичева, Д. (1997). *Увод у методику наставе солфеђа*, Нови Сад
- Чинч, Е. (2021). *Узлети уз музику*, Вршац: Висока школа струковних студија за образовање васпитача *Михаило Пало*

Породица као фактор развијања вокалних способности код деце предшколског узраста

**Дејана Бркић
Јелена Обрадовић**

Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов”, Вршац

Резиме

Утицаји којима се остварује вокални развој детета налазе се свуда у његовом окружењу. Поред предшколске установе, ту је и породична средина, вршњачка група, медији, аудио-визуелна и техничка средства која су све распрострањенија данас. Како вокални развој детета почиње по рођењу а наставља се током предшколског периода, потребно је удруженим снагама деловати на ову музичку способност, јер, постоји период детињства када се могу развити урођене предиспозиције, али, без адекватних утицаја, може доћи и до кочења природног развоја. Дете има потребу да пева од најранијег детињства, а како највећи део времена проводи у породичном окружењу, чињенично је стање да ће чланови породице имати најснажнији утицај на развој вокалних способности. Са намером и претпостављајући да је наведена тврдња тачна, овим радом ћемо покушати да укажемо на значај и улогу породице у подстицању развоја вокалних способности предшколске деце.

Кључне речи: деца предшколског узраста, певање, породица, вокални развој, музички развој.

Увод

Почев од рођења, дете почиње да стиче искуства везана за вокалне способности чланова породице, слушајући њихов глас. Оно брзо почиње да ствара у глави утиске о музици коју слуша док мајка или бака певају, односно, музици насталој од њиховог гласа, и оној која се изводи на инструментима. Може се рећи да је једна од првих особина коју дете примећује глас људи који га окружују, и постепено учи да препознаје боју гласа оних који му се најчешће обраћају. Врло брзо, оно почиње да развија способност разликовања интонације и боје гласа, уочава нежност, топлину, љутњу или критику, дакле, препознаје и повезује емоцију и музику. На овај начин, упознајући се са гласом мајке, или неког другог члана породице, дете се учи и карактеру музике, јер су глас и музика најуже повезани. Смисао овом искуству даје родитељ, који најчешће и није свесан да то чини, јер кроз испољавање неких својих емоција или расположења према детету, он богати његово искуство везано за глас, а тиме и за појам музике. Може се закључити да је породица примарни нуклеус у ком дете почиње да упознаје музику и њене карактеристике, а на овај начин, сталним контактом са музичким подстицајима, било свесним, било несвесним, почињу да се развијају и музичке диспозиције везане за његове личне музичке компетенције. Једна од њих је и способност певања, која се јавља врло рано, а сматра се да је узраст од три године оптимално време за активно подстицање развоја вокалних способности, као и идентификовања вокалних талената које даље треба неговати.

Иако се највећи број песама учи у вртићу, породица једнако као вртић има задатак да ствара услове за развој вокалних способности кроз заједничке активности као што је певање и други облици додира са музиком. Па ипак, треба нагласити да када је у питању музички талентовано дете, утицај породице, било позитиван, било недовољан или неадекватан, не мора да буде пресудан.

Вокалне способности предшколске деце

Дечји глас је специфичан у односу на све друге инструменте којима се изражава музика. Он је осетљив, нежан, а у исто време моћан и снажан. Карактеристике гласа зависе од структуре гласовног апарата и

грудног коша, наслеђа, начина исхране, обичаја, васпитања, активности и окружења (Стаменковић-Николић, 1950: 82). Такође, нема сваки узраст једнаке претпостављење особине гласа, па музички стимуланси којима се подстиче певање треба да буду прилагођени узрасту деце према мелодији, ритму, тексту који мора да буде разумљив и темама и садржајима који су деци блиски и занимљиви. Такође, треба водити рачуну о распону гласа сваког узраста, и не инсистирати на певању песама чији опсег тонова превазилази дечје способности на одређеном узрасту. Треба обратити пажњу и на припрему за певање која обухвата вежбе дисања, вокализу (вокалне вежбе упевавања) и мотивацију. Уз адекватну припрему и подстицаје, као и вежбу, дете од шест година моћи ће да развије опсег од једне октаве приликом певања (с1 до с2). Код најмлађег узраста, овај опсег неће прелазити три до четири тона распона од е1 до а1. Поступним радом и приступом, распон гласа деце се временом повећава и оно све више развија своје вокалне способности.

Поред распона гласа, вокалне способности на предшколском узрасту обухватају и способност тачног певања почетног тона песме (интонација), дикцију, изражајност, акцентовање одређеног слога у песми (акцентуација), фразирање, темпо и динамику. Има аутора који наводе и што правилнију емисију вокала, развијање амбитуса гласа, развијање прецизне интонације, развијање вештине коришћења разних поступака у вокалном извођењу итд. (Чинч, 2021). Такође, овај аутор наводи да су вежбе импостације гласа важан фактор развоја вокалних способности деце, јер се овим вежбама кроз одређене кратке музичке фрагменте подупире превазилажење мелодијско - интонативних, ритмичких или метричких потешкоћа. У игри, а кроз вежбе импостације гласа, дете ће развијати своје способности и градити прецизност у музичком извођењу.

Међутим, иако говоримо о вокалним способностима деце, није довољно само певушити са њима, већ се одрасла особа мора посветити и развијању свих претходно споменутих вокалних способности које треба развијати на предшколском узрасту.

Примера ради, музикалност родитеља игра важну улогу, јер немузикалан родитељ неће моћи на правилан начин да подстиче вокални развој детета. Исто тако, породица у којој не постоји свест о значају музике за развој деце неће давати адекватне подстицаје у породичној средини. Такође, уколико преуранимо или невешто проценимо дете, можемо негативно утицати на његов музички развој (Богуновић, 2008: 209). Иако се навод везује за васпитаче, ми га можемо поистоветити са улогом родитеља. Он каже да су у почетним фазама, када се гради интересовање за музику, важне личне особине родитеља: љубазан, весео, усмерен на учење и развој детета, док у фази развоја када посвећеност деце за домен расте, његова улога постаје важна у достизању вештина и компетенција. У овом наводу лежи главна улога породице у смислу развоја вокалних способности деце (Исто).

Утицај породице на развој вокалних способности

У породици се преплићу разни биолошки, социјални, емоционални, економски, психолошки и други фактори који доприносе развоју деце. У породици се дете први пут сусреће са појмом уметности и формира прве утиске о музици који ће се касније развијати кроз активности у вртићу, међу вршњацима и индивидуално, у породичном окружењу.

На узрасту од 3-6 година остварује се најефикаснији утицај породичне музичке стимулације на дечји развој (Радош-Мирковић, 1983, према: Клеменовић и Андре, 2008: 300). Слушајући родитеље док певају, и певајући са њима, дете започиње свој музички развој и прве доживљаје музике. Кроз песму, родитељи деци преносе како позитивну емоцију према музици, тако и морална и естетска начела. Песма васпитава у духу љубави, толеранције, узајамног поштовања, упознаје нас са културом свог и других народа, негује позитиван и ведар однос према окружењу и ствара трајне вредности (Јеремић и Сакач, 2015).

Од тога како породица врши своје утицаје, зависиће и испољавање вокалних способности деце. На пример, уколико су индивидуалне предиспозиције детета такве да постоје предуслови за развијање музичких способности, уз адекватне наследне факторе, повољна породична средина у смислу

позитивне музичке оријентације родитеља резултираће појавом и развојем музичких способности деце. Многи аутори се слажу са тврдњом да се музичке способности под повољним срединским условима јављају знатно раније од других. Музикалност је у ствари условљеност међусобног дејства наслеђа и повољних срединских макро и микро фактора (Лелеа, 2008: 17). Са овим ставом се слажу и други аутори који кажу да је спој генетских фактора и подстицање од стране окружења неопходан услов за музички успех детета (али не и гаранција) (Чинч, 2021).

Породична средина у којој се посвећује пажња музици као значајном фактору развоја деце треба да буде таква да је богата стимулансима као што је слушање музике, певање са дететом, навођење детета да самостално певаши, гледање и слушање музичких емисија, игре са децом које обухватају представе и мини концерте, одлазак са дететом на музичке догађаје и друго. На овај начин развија се вокална вештина детета, али и његово спонтано музичко изражавање као и музичка креативност. Ослобађањем детета од страха од јавног наступа, као и стида приликом певушења, родитељ утиче на дететово самопоуздање у музицирању, чиме се активно подстиче и вокални развој. Родитељска љубав развија висок ниво самопоуздања код детета, а он битно утиче на развој музичких способности. Похвала током певања, подстицање на певање и учестало заједничко певање код куће са или без инструменталне пратње учиниће да дете брже развије способност прецизног певања почетног тона, да са више слободе покушава да досегне одређене висине тонова, да увежба ритам који прати неку мелодију или се не стида ако је заборавило текст песме. Грађењем самопоуздања код деце кроз подстицање и хваљење њихових вокалних способности родитељ ће омогућити да дете развија неке вокалне способности које су можда и испред његових узрасних могућности. Музичке способности се на првом месту развијају у породици, а настављају се кроз утицај свих других фактора из окружења.

У породици која активно подстиче вокалне способности детета, музика је позадински саставни део живота, родитељи певају са децом, играју музичке игре, слушају музику путем техничких уређаја, купују музичке играчке, као и играчке у облику музичких инструмената наводећи дете да повеже игру са произвођењем звука и развијајући код њега жељу да научи да свира неки инструмент, често снимају музичке записе са дететом, хвале његове музичке наступе, нуде му богатство музичких жанрова учећи га на разноврсност и градећи његов естетски укус, и сами свирају неки инструмент и радо уводе дете у свет музике свирајући са њим. На овај начин, родитељи граде музички стимулативну климу у којој ће се дете радо „играти“ музике у свакој прилици, и неће имати страх нити осећање стида уколико његова „музика“ не личи на ону коју репродукују родитељи. Оно ће трудом, методом покушаја и грешака, временом постићи циљеве и показати жељу да научи и сазна више, што ће музички оријентисан родитељ препознати као тренутак у коме детету треба понудити музичко забавиште (без наметања личних афинитета детету, већ поштујући његов избор), почетно учење свирања инструмента, упис на дечји хор или слично.

Топла емотивна атмосфера у којој родитељи емитују осећање љубави, прихватања, бриге и показују да су дететове потребе и интересовања важни, представљају срединске породичне услове у оквиру којих је музика и песма саставни део свакодневнице, забаве, игре, успављивања, што подстиче дететов музички развој. Певањем са родитељима дете учи од њега и тиме активно учествује у изградњи међусобних односа, на првом месту емотивних и естетских. У породици дете стиче позитиван однос према певању што се касније одражава и на његов целокупан однос према музици.

Однос породице према музици и културним садржајима, средствима масовне културе подстиче и когнитивни развој деце, што је тесно повезано са развојем музичких диспозиција. Сматра се да дете које од првих дана живи окружено песмом и музиком боље напредује у интелектуалном смислу, боља му је координација покрета, концентрација, памћење и осетљивост за разумевање и доживљавање музике (Gembris, 1998 према: Јеремић и Сакач, 2015). Развој вокалних способности остварује се и кроз само слушање музике, а касније кроз заједничко певање и свирање, као и кроз подршку коју родитељи пружају деци за бављење музиком, док карактеристике породичних односа и понашање родитеља према деци представљају примарни фактор. Слушајући музику у кругу породице, дете развија способност запажања, почиње да разликује висину, јачину, дужину и боју тонова. Временом оно почиње да запажа и промене у ритму, различитост мелодијских тонова и расположења – карактер музичког дела (Лелеа, 2008).

Узраст детета игра важну улогу када је реч о породичним утицајима на развој вокалних способности. Што је дете млађе, то оно брже развија своје диспозиције под утицајем родитеља, а са узрастом, ови утицаји се смањују. Важно је да од најранијег доба породица код детета развије позитивну мотивацију и интересовање за упознавање музике, а с обзиром да је певање један од најважнијих облика музичког изражавања, оно ће временом развијати и љубав према њему, а самим тим и способности. Породице у којима се негује позитиван однос према свим жанровима музике, и које у дечјем присуству избегавају музику која је у категорији шунда и кича, у већој мери обогаћују дечији музички укус. Слушање музике је основ усвајања и развијања вокалних способности, али је добро да дете нема превише додира са музиком која негативно утиче на његов естетски укус. У том смислу, препорука је дете предшколског узраста буде окружено дечјом музиком домаћих и страних аутора, као и класичном музиком како би се упознавало са лепотом овог музичког жанра.

Постоје различити типови породичних утицаја, па се може рећи да не врше исте утицаје породице које су музички оријентисане или образоване, и оне у којима родитељи имају само свој лични музички укус и ништа даље од тога. Дете развија вокалне способности под садејством генетике и музички повољне средине у породици. Повољно породично окружење је породица у којој неки од чланова активно свира неки инструмент, води дете на музичке активности, музички је образован, често слуша разне жанрове музике укључујући и озбиљну. У оваквој породици деце има веће шансе да буде музикално, са акцентом на вокалним способностима. Интересовање детета за музику се буди срединским условима, па ће дете у условима у којима има могућности да упозна смисао музике, стиче знања и учи музику као саставни део живота, брже развијати вокалне способности од детета које није окружено оваквим подстицајима. Међутим, треба нагласити да постоје бројни познати музичари који су одрасли у скромним, потпуно немусикалним породицама, а развили су своје способности изнад просека (Паганини, Јон Сибелиус, Камил Сен Санс, Вивалди, Гуидо де Арцо), а од савременијих имена Луис Армстронг, Каунт Бејки, нису имали ни породичну подршку, али ни материјалну, па су ипак, развили невероватне музичке способности) (Чинч, 2008).

Уколико не дође до ране појаве музикалности код детета не мора нужно да значи да постоји одсуство музичких способности. Напротив, важно је стимулисати дете, па ће исходи бити позитивни. Повољна породична средина омогућује услове за музички развој детета, јер, као таква она подстиче развој природних потенцијала и може да буде одлучујући фактор у испољавању ових диспозиција.

Сматра се да је свако дете музикално и да има интересовање да песмом изрази оно што осећа, а да је улога одраслих да ову потребу задовоље богатом понудом стимуланса којима ће се вокалне способности развити до максимума. Песма омогућава долажење до нових знања, и буди нова интересовања, машту и дечја питања, па је као таква, средство и развоја деце у свим областима а не само музичком. Понајвише, песма може да буде подстицај музичке креативности и ову способност код предшколске деце треба неговати почев од првих дана живота. Позитиван и свестран став породице према музици изградиће код детета позитивне ставове према музици које ће она носити кроз цео живот (Богунувић, 2008).

Породица, вокалне способности и музички укус предшколске деце

У формирању музичког укуса породица има најважнију улогу. Ако родитељи желе да код деце изграде добар музички укус, они морају да крену од себе, а даље се утицаји шире кроз групу вршњака, предшколску установу, школу и читав живот.

Када дете слуша музику и када је њом окружено, оно развија своје вокалне способности тако што почиње да разуме и осећа оно што чује, а потом и препознаје оно што је њему блиску и што му прија по сензибилитету. Током најранијих дана детињства дете није свесно да ли је нешто што чује око себе лепо или има одређени степен квалитета па је самим тим важно каквом ћемо га музиком, односно, каквим утицајима окруживати.

Поласком у васпитно-образовне институције, а посебно се истиче школа, деца бивају окружена разним шундом што може негативно да се одрази на њихов музички укус. Зато на свима лежи одговорност за музички развој деце и за оно што промовишемо у њиховом окружењу као лепо. Наравно, не гради се музички укус само у породици већ и вртић сноси одговорност и мора да води рачуна о томе какву музику и на који начин пласира деци. Друштво је такође одговорно, јер, данас смо више него икада окружени недостатком културних стратегија у области музике па је деци доступно много више онога што се може жанровски назвати кич и шунд, од онога што има васпитне и образовне, па самим тим и естетске потенцијале. Породица пружа прве и најважније утицаје на развој музичких способности и укуса деце, али је касније дете подложно бројним другим утицајима на које се мора утицати како не би дошло до развоја погрешних одабира већ на предшколском узрасту (Клеменовић и Андре, 2008; Лелеа, 2008).

Код деце се музички укус гради дуго и са много стрпљења. Када им се понуди нешто што има васпитни значај, и сматра се лепим, потребно је са њима разговарати о томе, објаснити зашто је важно да се одређена врста музике слуша или пева, шта она добро доноси детету. Упорним понављањем оваквих поступака, временом, дете ће почети да усваја препоруке родитеља и да гради естетски обликован музички укус. Међутим, није нужно деци нудити само класичну музику да би се изградиле позитивни ставови према лепом. Деца могу и треба да слушају и дечју (васпитно-образовно конципирану) музику, култне стране и домаће групе чија је музика одраз „култног“, музику народне традиције, класичну музику, музику из познатих дечјих цртаних филмова итд. Када породица деци нуди стално шаролик и богат репертоар овакве музике, она активно утиче на развој музичког укуса, а уз укључивање заједничког певања, музичких игара или плеса, деца ће развијати и своје вокалне способности. Дете треба да научи да ужива и у духовном смислу у музици али и да схвата суштину лепоте, гради свест о складу овакве музике и др. Нуђењем оваквог репертоара деци, она ће формирати способности критичког мишљења, сваралачко понашање и правилну перцепцију појма „лепо“ (Клеменовић и Андре, 2008; Јерemiћ и Сакач, 2015).

Обогатити децу духовно значи нудити им упознавање са делима великих и познатих музичара и уметника. У 21. веку, нажалост, ретке су породице које имају овакав однос према музици и развоју музичких способности деце, па готово да нема куће у којој се не гледају ријалити програми, кич музичка такмичења у којима је квалитет саме музике сведен на минимум. Истичу се вредности песама које немају ни мелодијску, ни традиционалну ни моралну вредност, док су извођачи који постају деци идоли морално посрнуле младе девојке које покушавају да се докопају мрвица славе путем копирања такозваних великих звезда турбо фолка. Оваквом понудом код деце развијамо оно што се у каснијем животу може назвати неукусом, односно, градиме личности који не препознају лепоту праве уметности, док се њихове вокалне способности развијају у складу са оним што слушају, што не значи да се оне неће развити, већ да бити усклађене са типом музике којом су била окружена, без естетских карактеристика. Музика која окружује децу од рођења игра важну улогу у грађењу личности, па ако их окружимо шундом, не можемо очекивати да ће израсти у квалитетне, креативне и способне особе. Напротив, деца из оваквих породица ће истицати оне естетске и моралне вредности са којима су расла, она неће волети одлазак у позироште или на концерт класичне музике, неће умети да препознају лепоту у делима озбиљних уметника музичке класике, чиме им се чини трајна штета (Јерemiћ и Сакач, 2015; Чинч, 2021).

Да би се избегли овакви утицаји, потребно је нудити деци пробране музичке садржаје, како са телевизије, тако и са компјутера или телефона, цд плејера и слично, не остављати им слободно време за самостално бирање неквалитетних музичких садржаја, већ треба вршити селекцију у бирању онога што ће деци бити доступно за гледање и слушање. Исто тако, треба неговати активну и редовну сарадњу са предшколским установама и усвајати развојне савете васпитача како у другим, тако и у области музичког развоја. Партнерски однос васпитача и родитеља ће допринети пуном развоју дечјих способности и решавање проблема у области естетског васпитања, уколико се они јаве. Не очекује се да свако дете постане познати певач, или велики уметник, али знање које стекне током предшколског периода створиће услове за развој правилно формиране личности која ће доприносити и културном статусу друштва у ком живи. Сматра се да је један од најважнијих задатака естетског

васпитања којим се гради и однос према музици да дете научи да види духовну страну уметности, лепоту, топлину, племенитост чиме ће развити и лепо у самом себи (Кнежевић и Сакач, 2012).

Закључак

Не постоји дете које не воли да пева. Певање је за децу једна од најдражих активности јер кроз песму она могу неометано да показују своје емоције. Одрасли треба да нађу начин да открију деци лепоту музике, и помогну им да науче како да музику изводе или је стварају на најбољи начин. Ставарање музике потпомаже дечју музичку креативност, а креативност је основ индивидуалности и посебности која је једна од најтраженијих особина 21. века.

Песма је основ љубави према музици и естетског укуса везаног за њу. Неговање и развијање вокалних способности код предшколске деце даће позитивне утицаје и на интелектуални, социјални, емоционални или моторни развој. Песма развија говор, подстиче интелектуалне способности, и важан је фактор целовитог развоја деце. Ово је довољан разлог да се развоју вокалних способности посвети пажња. Уједно, увежбавањем вокалних способности код деце се развија самодисциплина, упорност и савладавање потешкоћа, јер није једноставно на овом узрасту савладати технике правилног певања.

У породичним условима потребно је са децом што чешће слушати музику и окружити их и дечјом, и забавном и класичном музиком. Кроз редовно и активно слушање, јавиће се почеци певања, чиме ће почети развој вокалних способности. Певање са децом, свирање на дечјим и правим инструментима, посете концертима и музичким дешавањима благотворно дечују на развој вокалних способности. Породице које посвећују пажњу заједничким музичким активностима са децом могу да очекују да ће се дечје вокалне способности брже и тачније развијати, него оне породице у којима је појам музике занемарен, или стереотипан у смислу понуде жанрова који нису примерени овом узрасту. Изузетно је важно ограничити деци могућности активног уживања у музичким садржајима који спадају у категорију кича и шунда и поред тога што је данас понуда овакве музике огромна, јер се додиром са таквим музичким садржајима дете учи глорификовању некавалитетне музике, чиме се погрешно утиче не само на његов естетски укус већ и на грађење личности уопште.

Поред свега што је до сада наведено, родитељи треба редовно да организују са децом музичке игре са покретима, јер овакав вид забаве доприноси развијању топле и забавне породичне атмосфере, а уједно, подстичу децу на распевавање и ширење опсега тонова којима располажу. На овај начин деца се уче и правилном извођењу неких музичких облика, и ритмичности кроз повезивање покрета са одређеним тоновима.

На основу свега о чему је било речи, може да се закључи да је развој вокалних способности у многеме повезан са подстицајима који долазе из породице, али да није породица једини фактор који одређује степен музикалности детета. Уколико код њега постоји урођени таленат, оно ће га развити без обзира на стимулансе који долазе из породице. Али, шанса да се пропусти драгоцен период развоја вокалних способности постоји, па је ипак важно да се родитељи позабаве и овом способношћу нудећи детету од самог рођења обиље подстицаја.

Литература

- Богуновић, Б. (2008). *Музички таленат и успешност*. Београд: Факултет музичке уметности, Институт за педагошка истраживања. Преузето са: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=aBep9E4AAAAJ&citation_for_view=aBep9E4AAAAJ:u-x6o8ySG0sC
- Јеремиић, Б. и Сакач, М. (2015). Подршка породице и вртића у подстицању и развијању музичког талента предшколске деце. *Педагошка стварност* 61 (1), 106–121.

- Клеменовић, Ј. и Андре, Л. (2008). Подршка породици у вођењу музички даровите деце предшколског узраста. У: *Зборник 14: Породица као фактор подстицања даровитости*. Вршац: Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов“.
- Кнежевић, М. и Сакач, М. (2012). Проучавање даровитости у контексту породичне генетике и окружења. У: *Зборник 18: Методолошки проблеми истраживања даровитости*. Вршац: Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов“.
- Лелеа, Ј. (2008). Улога и подршка родитеља у идентификацији и развоју музички даровите деце. У: *Зборник 14: Породица као фактор подстицања даровитости*. Вршац: Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов“.
- Стаменковић Николић, Ј. (1950). *Соло певање*. Београд: Издавачко предузеће Србије.
- Чинч, Е. (2008). Породица и подстицање музичке даровитости у историјском и друштвеном контексту – осврт на биографије славних личности. У: *Зборник 14: Породица као фактор подстицања даровитости*. Вршац: Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов“.
- Чинч, Е. (2021). *Узлети уз музику*. Вршац: Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов“.

Развијање музичких способности код деце предшколског узраста**Данијела Живков****Нина Божиновска**

Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов“ у Вршцу

Резиме

Музика представља један део свестраног развоја. Допринос музике је видљив у сваком развоју личности детета. Адекватном употребом музике, утиче се на развој музичких способности кључних за аматерско или професионално бављење музиком. Познато је да степен развоја одређених музичких способности зависи од наследних особина, стимулативне средине, као и ужег и ширег музичког окружења. На самом почетку рада, описан је значај музике као важан сегмент у животу човека. Затим, кроз рад се дефинишу музичке способности, наводи њихова подела и с обзиром да се музичке способности развијају кроз одређене облике активности, у раду су описане музичке игре које могу допринети њиховом развоју.

Кључне речи: музичко васпитање и образовање, музичке способности, предшколски узраст, развој, музичке игре.

Увод

С обзиром на чињеницу да је предшколско васпитање и образовање усмерено ка целовитом развоју деце, музика је једно од значајних средстава за испуњење тог циља. (Андре, 2009, према: Столић, 2018)

Музика помаже у стварању атмосфере за пријатну комуникацију између саме деце и за комуникацију деце са одраслим особама. У току игре или одређених активности, музика оплемењује све што дете ради, испуњава га задовољством и буди његову креативност у раду (Павловић и Јовановић, 2020). Дете са таквим изазваним емоцијама постаје спремно за усвајање нових знања и развија свест о естетским вредностима.

Улога предшколске установе и васпитача је да обезбеди подстицајну средину за развој музичких способности код деце. Постоје разни креативни садржаји који се могу креирати када је реч о деци предшколског узраста. Треба искористити сваку прилику за слушање пријатне музике током активности са децом. На пример, док деца цртају, музика у позадини значајно може утицати на њихову креативност јер делује на децу као подстицај. Поред пријатног гласа, васпитач треба да користи и музичке инструменте у раду са децом. Инструменти не морају бити скупи, штавише, могу бити и импровизовани од стране деце, што ће додатно утицати на њихов развој. „Нису увек потребни посебни материјални и финансијски напори да би се креативно осмислио и спровео одређени садржај, да би се деца и родитељи као и шира друштвена средина активно уплела у остваривање циља“ (Чинч, 2013: 94).

Музика је културна универзалија и сви људи поседују потенцијал за развој музичких способности и компетенције. Музичке способности се константно развијају и мењају, а истраживачи се генерално слажу да генетски фактори и фактори околине доприносе широј реализацији музичких способности. Осим развоја музичких способности, о којима ће се говорити у раду, важно је напоменути да музика утиче и на усвајање почетних математичких појмова, сазнавање света око себе и развој говора, нарочито када су у питању тешке речи које ће деца лакше усвојити помоћу бројалица, дечјих песмица,

музичких игара и сл. Односно, музика делује на целокупан развој детета и формира подстицајну средину јер се она најчешће везује за расположење и задовољство.

У музичким активностима и игри, дете упознаје своје музичке могућности, ствара сопствене начине музичког изражавања и репродуковања. Већ од најранијег детињства, слушајући мајку како прича или пева, дете ће покушати да исто понови и већ тако постепено развијати свој говор. Оног тренутка када деца проходају уз музику, оно ће лакше усавршити координацију покрета и развити осећај за ритам. Слушањем, певањем и играњем уз њима драге песмице развија се и способност слушања, али и меморисања. Због тога је стимулација музичким садржајима, од најранијег периода, од изузетне важности за будући развој детета (Павловић и Јовановић, 2020).

Музичке способности

Појам „способност“ се може дефинисати као диспозиција организма за успешно вршење одређене активности. Када је реч о музичким способностима, оне се могу одредити као скуп способности које омогућају примање, односно доживљавање музичких дела, али и њихово самостално произвођење или пак репродуковање (Андре, 2009, према: Столић, 2018). Дефиницију музичких способности, као и музикалности, можемо пронаћи у радовима и других аутора. На пример, руски музички психолог и писац Борис Михаилович Темплов, сматра да музикалност садржи низ музичких способности које омогућавају да се неко бави музиком, док Кусовац (2012, према: Столић, 2018) запажа да музикалност обухвата следеће способности:

- развијен музички слух,
- изграђен осећај за музички ритам,
- способност слушања, опажања и доживљавања музике,
- развијену музичку меморију,
- способност репродуковања ритмичког и мелодијског садржаја (вокално, инструментално и вокално-инструментално),
- развијене музичке стваралачке способности,
- могућност изражавања кроз покрет, плес, музичку игру и сл.

Музичка способност је свеукупност наследног и научног, резултанта капацитета, тј. урођених диспозиција удружених са дејством сазревања, неформалних раних музичких искустава стечених под дејством средине и формалног учења музике (Радош, 2010). Свака јединка долази на свет са одређеним диспозицијама за бављење музиком и условно речено „музичким искуством“. Већ у мајчиној утроби, бебе ослушкују откуцаје срца, глас, звукове из спољашње средине и у складу са тим и музику. Поред „музичког искуства“ не смемо заборавити на урођене способности (Столић, 2018).

Међутим, сви истраживачи су сагласни у томе да су музичке способности изузетно сложене менталне функције, као и да су за њихов развој, уз значајан удео генетских чинилаца, пресудне године најранијег детињства (као „критички период“), тј. садејство наследне основе, подстицајног породичног окружења и властите делатности појединца у том периоду. Радош (2010), наводи да најновији емпиријски налази потврђују да интелектуалне способности значајно доприносе раном музичком развоју деце. Но, често се налази на случајевима веома интелигентних, а немусикалних особа, оних који не поседују музичке способности. Треба имати у виду да и изузетно висока интелигенција не може да компензује релативно низак ниво музикалности што значи да то није довољан услов музичке успешности, поготово у почетним фазама учења. Веома интересантан податак говори о томе да су забележени и појединачни случајеви изузетних музичких способности ментално недовољно развијене деце који су изазвали пажњу истраживача. Такви случајеви сугерисали су да је музичка способност *условно независна и урођена неуролошка диспозиција*, слично као и способност ходања или овладавања говором (Радош, 2010).

Основни појмови који су уско везани за идентификацију и процес развијања музичких способности (Чинч, 2021: 28):

- *Музичка осетљивост (сензибилност)* је генетска предиспозиција и огледа се у способности деце да осете и изразе задовољство и интересовање према одређеном музичком опусу.
- *Музичка перцепција* представља *логичан наставак* музичке сензибилности и она се формира ако је сензибилност већ присутна, нарочито кроз активно бављење музиком још на најранијем узрасту. Музичка перцепција представља способност да се музички опус увиди не само као целина већ и као спој различитих елемената музичког језика (мелодије, ритма, хармоније).
- *Музичка представа* представља способност да се музичке представе, слике, репродукују, тј. понове. То уједно представља доживљај музике кроз личну призму и схватање, стварање личних оквира за доживљај музичких сазвучја.
- *Музичка меморија* се манифестује кроз способност понављања научених звучних целина и развија се кроз систематску музичку активност меморисања фрагмената или целих музичких дела.
- *Музичка машта* представља психички процес путем којег се стварају нове музичке слике, полазећи од већ постојећих и научених, а њивој развој могућ је кроз специфичне активности.
- *Музичка мисао* или музички начин *размишљања* укључује постојање музичких слика – представе, музичке меморије и сензибилности и развија се кроз активно бављење музиком али и кроз развијање такозваног *унутрашњег слуха*, тј. способности потпуног доживљаја музичког садржаја без потребе његове активне интерпретације.

Ритмичке способности – испитивање Зенатијеве (1976, према: Радош, 2010):

Ритмичке способности у музичком контексту, испитују се углавном перцептивно, а не на нивоу извођења: најчешће се захтева уочавање да ли су ритмички склопови исти или различити и ако су различити, где се у оквиру склопа догађа промена. На узрасту деце од 4 године и 8 месеци, А. Зенати је установила да преко 70% деце од 4 и 5 година је у стању да уочи разлику између правилних и неправилних ритмичких склопова, тј. између правилних и варираних.

Говорећи о дијагностиковању музичких способности, не можемо да се не осврнемо да су испитивања која музичари спроводе, резултат искустава стицаних током веома дугог периода и у њима се налазе вредне идеје за развијање психолошких мерних инструмената у овој области (Радош-Мирковић, 1983).

Музичке игре у функцији развијања музичких способности

Игра је основ развијања и испољавања свих димензија добробити детета. Игра је увек више од активности, она је начин на који дете приступа активности и представља учење, рад и облик одрастања (*Године узлета: основе програма предшколског васпитања и образовања*, 2019). Игра се, у предшколском детињству, сматра за водећу активност и то не толико због тога што дете највећи део свог времена проводи играјући се, већ што је усмерена на задовољавање актуелних потреба детета које се развија. Игре у којима доминира музика и покрет, називају се музичке игре.

Музичке игре припадају групи покретних, углавном колективних игара и на тај начин помажу интеграцији детета са вршњацима. Њихова вредност јесте у томе што се она у овој музичкој активности ангажују вишеструко, доприносе свестраном развоју личности. Поједини аутори издвајају музичке игре као једно од најуспешнијих средстава развоја музичких способности код предшколске деце, „музичким играма настаје способност запажања и доживљавања музике, а тиме се полажу темељи елементарном музичком укусу“ (Манастериоти, 1975, према: Столић, 2018). Најспонтанији начин на који дете изражава своје музичке способности, осећање за ритам, за доживљавање мелодије и текста, у чије извођење уноси креативност јесте свакако музичка игра (Ивановић 1981, према: Суциловски, Ивановић, 2015). Осим на развој музичких способности, музичком игром посебно утичемо на развој моторичких и говорних способности. Музичка игра, односно игра са музичким садржајем, представља једну од најчешће коришћених метода у музичком васпитању. Поред музичке игре, користе се следеће методе: метода вежби, метода демонстрације, вербална метода (објашњавања), метода разговора (дијалога, конверзације) и откривачка метода (Чинч, 2013).

Узимајући у обзир разноврсна мишљења аутора који су придавали значај и важност музичким играма, одабране су следећу групе музичких игара (Ђурковић-Пантелић, 1998, према: Столић, 2018):

- прву групу чине прве игре уз покрете и музику, са којима се деца први пут сусрећу када их родитељи изводе са њима, а касније и васпитачи,
- другу групу чине бројалице, које деци служе за пребројавање у игри,
- трећу групу чине игре са певањем,
- четврту групу чине игре уз инструменталну музику, путем којих се деца упознају са мноштвом композиција различитих музичких епоха и стилова,
- пету групу чине народне игре, путем којих деца имају прилику да се упознају са културном баштином своје земље и других земаља,
- шесту групу чине специјално осмишљене музичке дидактичке игре, које имају стална правила, а притом имају и одређени дидактички циљ (нпр. препознавање боје тона разних извора звука, препознавање боје гласа певача и слично).

„Музичке игре које ауторка Ђурковић-Пантелић није поменула, а веома су значајне за развој музичких способности предшколске деце, јесу игре дечјим инструментима које подразумевају: игре уз познате песме, бројалице и композиције" (Столић, 2015: 31).

Једну од класификација дао је и Василе Василе у својој књизи *Методика музичког васпитања* (Чинч, 2013):

- прву групу сачињавају музичке игре које помажу развоју музичких способности (мелодијске игре, ритмичке игре, игре којима се развија способност разликовања динамичких нијанси, темпа, боје тонова итд.)
- у другу групу музичких игара спадају игре које стимулишу социјализацију код деце и групни рад
- трећу групу сачињавају музичке игре које развијају креативност и машту (такозвани музички ребуси, музичке загонетке и друге врсте музичких игара).

Примери музичких игара, односно песме и композиције које би се могле користити у току музичких активности и које могу допринети развоју музичких способности: *Иде деда*, Драган Лукић; *Иде мали патак*, Гвидо Тартаља; *Под оном гором зеленом*, народна песма; *Зеко плеше*, Сташа Јелић; *Мали музичари*, Данијела Василијевић итд. (Суциловски и Ивановић, 2015). Употребом свих облика музичких активности кроз игру, може се позитивно утицати на развој музичких способности деце предшколског узраста.

У књизи „Музика и предшколско дете" Емилија Матић (1986) износи искуства из непосредног рада са децом. Она показује да је за читав предшколски узраст, посебно за прве музичке доживљаје, подеснија музика јасне мелодијско-ритмичке грађе, мирнијих хармонијских склопова (Нешић, 2003). Полазећи од тога да дете од првих дана слуша људски глас и да му глас познате особе улива сигурност, сматра да је вокална музика детету ближа, препознатљивија, пре свега због тога што говор и музика имају ритам као заједничку основу. Због тога се сматра да у организовању музичких активности са децом у вртићима, предност треба дати вокалној музици у непосредном живом извођењу, али никако не треба одлагати ни коришћење инструменталне музике (Нешић, 2003). Задатак васпитача је да изврши правилан одабир музичког материјала и одржава пријатну атмосферу у групи и задовољити потреба за игром. Уколико одабрана игра нема смисао и васпитно-образовну сврху, музичке способности ће се тешко развијати. Поред развијања музичких способности, неопходно је утицати и на развој других позитивних компоненти личности.

Предшколске установе остварују свој утицај на дете преко активности које се у њима одвијају, преко опште атмосфере у групи, личности васпитача и њиховог начина опхођења према деци. Веома је важно да када је у питању предшколски узраст, васпитач буде упознат са начинима на које дете на различитим узрастима опажа музику, као и да увек има у виду да дете не може да се учи као одрасла особа, него на себи својствен начин.

Међутим, доводи се у питање колико се музичке игре примењују у васпитно-образовном раду, а самим тим и колико васпитачи увиђају значај музичких игара за развој музичких способности. Овим питањем се бавила Ј. Столић (2015) у свом истраживању у којем је један од задатака био испитивање мишљења васпитача о важности облика музичких активности које позитивно утичу на развој музичких способности код деце предшколског узраста. Васпитачи су одређивали поредак важности облика музичких активности тако што су на линији испред понуђених одговора уписивали један број од 1 до 5 (почевши од броја 1 као најзначајнијег облика музичких активности). Васпитачима су понуђени следећи облици музичких активности: 1. извођење бројалица, 2. певање песама, 3. слушање музике, 4. музичке игре, 5. свирање на инструментима Орфовог инструментаријума (Столић, 2015).

У истраживању се претпостављало да ће се васпитачи изјаснити да у свом васпитно-образовном раду највише примењују музичке игре. Али, резултати су били неочекивани јер су показали да на првом месту, као најзначајнији облик музичких активности, јесу певање песама, на другом слушање музике, на трећем извођење бројалица, на четвртм музичке игре и на петом свирање на инструментима Орфовог инструментаријума. На основу ових података, можемо закључити да су музичке игре веома ниско вредноване. Заправо, може се закључити да су музичке игре као облик музичких активности значајне за развој музичких способности предшколске деце, али да по мишљењу васпитача не представљају најзначајнији облик музичких активности.

Ј. Столић такође наводи и могућа два разлога због чега долази до изостављања музичких игара: први разлог може бити изостављање музичких игара у званичном програму васпитно-образовног рада, што би подразумевало изостављање и њихове примене, а други разлог може бити повезан са недовољним познавањем врсте музичких игара од стране васпитача, што би могло да се надокнади организовањем стручних семинара о музичким играма које ће похађати и на тај начин стицати стручне компетенције из поменуте области (Столић, 2015).

Закључак

Значај музике и благодети које она доноси са собом присутни су кроз целокупну човекову историју и стога треба тежити развијању музичких способности почев од најранијих узраста. Када је реч о неговању ове уметности у предшколским установама, веома је важно да у њима постоји кадар мотивисаних и компетентних васпитача који могу адекватно пренети своја знања и вештине на децу и развити код њих музичке способности. Изазови који могу стајати на том путу односе се и на индивидуалне разлике код деце која могу са мање или више успеха усвајати и репродуковати музички садржај. Међутим, такве разлике не треба да делују обесхрабрујуће, већ подстицајно на васпитача приликом осмишљавања различитих активности и игара из овог домена. Потребно је пронаћи златну средину и истовремено даровиту децу подстицати ка напретку, и једнако осталу децу укључити у исте, одржавати кохезивност васпитне групе и радити на подстицању њихове креативности. Додатни разлог због кога је потребно укључити сву децу, јесте и то што развијање музичких способности, осим што утиче на различите видове музичког развоја, посредно утиче и на општи развој. Музичким развојем утиче се на когнитивне способности, креативне потенцијале, вербални, социјални, естетски, емоционални, чак и здравствени развој.

Литература

- Нешић, В. (2003). *Музика, човек и друштво: социјално-психолошки приступ*. Ниш: Филозофски факултет: Просвета: Студентски информативно издавачки центар.
- „Године узлета”: *основе програма предшколског васпитања и образовања*– Сл. гласник РС бр.88/17, 27/18 и др.
- Павловић, Г. и Јовановић, Ј. (2020). Допринос музике свестраном развоју личности детета предшколског узраста. У: *Међународна конференција: Савремени изазови у дидактици и образовању, зборник радова* (стр. 64–71). Вршац: Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов”.
- Радош, К. (2010). *Психологија музике*. Београд: Завод за уџбенике.

- Радош-Мирковић К. (1983). *Психологија музичких способности*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Столић, Ј. (2015). Развијање музичких способности предшколске деце кроз одређене облике музичких активности. *Истраживања у педагогији*. 2 (5). 31–44.
- Столић, Ј. (2018). *Музичке игре уз покрет*. Вршац: Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов”.
- Суџиловски, Д. и Ивановић, М. (2015). Музичка игра у активностима у вртићу. У: *Зборник радова Учитељског факултета* (стр. 157–168). Ужице: Учитељски факултет.
- Чинч, Е. (2013). Компетенције васпитача и могући узроци погрешних методолошких приступа идентификацији музичких дарова деце. У: *Зборник радова са 18. међународног научног скупа: Методолошки проблем истраживања даровитости* (стр. 89–95). Вршац: Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов”.
- Чинч, Е. (2013). *Музичко васпитање са методиком*. Вршац: Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов”.
- Чинч, Е. (2021). *Узлети уз музику*. Вршац: Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов”.

Дигитална писменост васпитача¹**Зденка Тадић**

Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов“ Вршац

Резиме

Дигитална писменост (или дигитална компетенција) представља једну од осам кључних компетенција за целоживотно учење и развој у данашњем глобалном, информационом, дигитализованом друштву. Реч је о компетенцији која омогућава стицање других кључних компетенција али представља нужан предуслов за лични (социјални, професионални, културни) развој сваког појединца. Термини дигитална писменост и дигитална компетенција представља комбинацију функционалног знања, вештина и ставова неопходних сваком појединцу за лични развој и активно учешће у друштву.

Право на стицање вештина дигиталне писмености сматра се једним од основних права данашње деце и младих.

Кључне речи: дигитална писменост, дигитална компетенција

Увод

„Немојте лимитирати децу само на оно што сте ви научили, јер деца су рођена у другом времену.“

Рабиндранат Тагор

„Индустрија и технологија какве познајемо - засноване на механици, тј. на машинама контролисаним од стране човека или као помоћ човеку у мануелном раду крајем 20. века доживљавају битне промене настанком и убрзаним развојем информациононих технологија. Истовремено, као најзначајнија појава, на почетку новог миленијума биће упамћен интернет и његов утицај на велике друштвене промене. У сфери образовања као веома битном елементу савременог друштва догађају се значајне промене.“ (Пртљага и Братина, 2020.)

Живимо у времену у којем су нам, захваљујући развијеним информационо-комуникационим технологијама у васпитању и образовању, милиони информација, података и научних достигнућа доступни једним кликом дугмета на нашем рачунару. Никада раније свет није имао овакве могућности учења, прикупљања, сортирања и анализирања безбројних информација.

Захваљујући интернету, добили смо невероватну свеопшту цивилизацијску енциклопедију о којој су још пре свега неколико деценија могли да сањају само најмаштовитији писци научне фантастике. Повезаност човечанства путем размене информација и друштвених мрежа је дошла тако нагло и брзо да наука још увек није успела реално да сагледа како је до ове дигиталне револуције дошло и колике, заправо, невероватне предности и користи она доноси, с једне, али и какве могуће евентуалне проблеме може изазвати у будућности, с друге стране. Ера интернета, омогућила је милијардама људи да буду у међусобном контакту. Убеђени смо да будућност човечанства не може бити заснована искључиво на размени дигиталних информација, већ и у живом контакту човека са човеком јер,

¹ Рад је настао у оквиру активности на пројекту FUNED - (For Unique New Education Design - RORS434), финансираног средствима из програма Interreg – IPA CBC Румунија – Србија.

једино у непосредној размени знања и искуства, наша цивилизација може напредовати у пуном смислу те речи.

Паралелу са актуелном изреком, да оно што не постоји на интернету заправо не постоји ни у животу, налазимо у одвајкада утврђеној и општеприхваћеној сентенци да се све оно што није записано временом губи и нестаје или се, преношењем путем усменог казивања, престало мења.

Карактеристике дигиталног доба

Данашњи свет у коме живимо постао је дигиталан. Дигитална технологија променила је и убрзано мења („развијени“) свет. Сви аспекти савременог живота, почев од касе у самопослузи до контроле нуклеарног оружја, налазе се „у власти“ дигиталних уређаја. Дигитална технологија мења детињство милионима деце широм света.

Број корисника интернета, укључујући децу и младе, повећава се из дана у дан. Претходне реченице „преплавиле“ су популарну, али и научну литературу 21. века. Живети у дигиталном добу, исказано бројевима, изгледа овако:

- Средином 2018. године, приступ интернету имало је **55%** светског становништва и **85%** становништва Европе.²
- Србија је **41.** земља у Европи са **72%** оних који имају приступ интернету.
- Међу корисницима интернета, на глобалном нивоу, налази се трећина оних који су млађи од **18 година**.
- Facebook, један од најпознатијих веб-сајтова за социјално умрежавање, броји **око 2,5 милијарде** активних корисника (међу којима су и деца млађа од 13 година, упркос прописаном узрасном ограничењу).
- У току само једног дана, најпознатији веб-претраживач Google бележи **преко 5 милијарди претрага**.
- You Tube, једна од најпознатијих веб-платформи за дељење видео-садржаја, бележи дневно **око 6 милијарди** прегледаних видеа.³

Тренд све већег коришћења нових технологија у свим сегментима живота људи није заобишао ни сферу образовања. Промене су изазвале потребу за прилагођавање материјала који се користи у настави, кроз које ће се едуковати садашњи и будући нараштаји имајући у виду да се будућност заснива управо на примени информационо-комуникационе технологије (ИКТ).

Е-учење (E-learning) можемо дефинисати као употребу ИКТ (CD, DVD и интернета) у извођењу образовног процеса.

Интеракција између наставника и ученика се обавља уз помоћ технологије којом се преноси наставни садржај. Неке од предности електронског учења су:

- Боље памћење садржаја - путем електронских начина учења памти се више од половине материјала дуже време;
- Локација и време нису битни, с обзиром да је дистрибуција података могућа било кад, и приступање истим је могуће са било које локације;
- Могућност надокнаде градива у случају да је ученик био одсутан са наставе;
- Брзо прилагођавање ученика на овакав вид учења.

² <https://www.internetworldstats.com/stats4.htm>

³ <https://www.internetlivestats.com/>

Постоје и одређени недостаци због непостојања интеракције лице у лице, да ученици лако одустају од наставка учења, као и потребе за поседовањем дигиталних вештина, које су неопходне за укључивање у процес електронског учења.

За генерације које су окружене дигиталним уређајима и интернетом од најранијег детињства, тзв. дигиталне урођенике (Prensky 2001.), тврдња да живимо у дигиталном добу не доводи се у питање. Неоспорно је да већина данашње деце дигиталну технологију прихвата са великим интересовањем и усхићењем па би се могло рећи да је један од главних изазова родитељства у дигиталном добу „одвојити“ децу од дигиталних уређаја.

Дигитална писменост

Живот у дигиталном добу изискује поседовање низа сложених вештина (нпр. решавање проблема, критичко мишљење, креативност, тимски рад, итд.), укључујући и вештине за безбедно и конструктивно коришћење дигиталне технологије у различитим животним ситуацијама. У стручној литератури за означавање ових вештина најчешће се користе термини дигитална писменост и дигитална компетенција, али и неки други појмови сродног значења (ИКТ писменост, информатичка писменост, медијска писменост, информациона писменост итд.).

Савремено значење термина писменост сложеније је у односу на традиционално схватање писмености, као вештине читања, писања и рачунања.

У данашње време бити писмен значи поседовати функционална знања и користити их за решавање различитих проблема у свакодневном животу. Термини писменост и компетенција често се користе као синоними.

Компетенција представља комбинацију знања, вештина и ставова неопходних сваком појединцу за лични развој и активно учешће у друштву. Развој нових технологија условио је, осим проширења значења термина писменост, и појаву нових врста писмености, међу којима је и дигитална.

Током последње деценије, у многим стратешким документима истиче се значај дигиталне писмености у модерном друштву. Она представља једну од осам кључних компетенција за целоживотно учење и активно учешће у друштву.

У већини европских земаља дигитална компетенција је саставни део обавезног наставног плана и програма (Велика Британија је увела информатичко образовање почев од 5. године), а у неким земљама (нпр. Естонија, Норвешка) њено процењивање део је обавезне евалуације на крају периода обавезног образовања.

На крају првог разреда од ученика се очекује да: правилно укључи рачунар, покрене програм за цртање, користи одговарајуће алатке овог програма, сачува свој цртеж и искључи рачунар; користи интернет за учење и проналажење информација уз помоћ наставника; правилно седи при раду за рачунаром; зна да наведе могуће последице на здравље услед неправилног коришћења дигиталних уређаја (Службени гласник РС - Просветни гласник, број 10/2017 од 14/12/2017).

У *Стратегији развоја образовања у Србији до 2020. године* наглашава се значај развоја дигиталне компетенције за развој система образовања, и друштва у целини. Стицање дигиталне компетенције у оквиру система обавезног образовања прописано је и најновијим *Законом о основама система образовања и васпитања Републике Србије*.⁴ Као први ниво у систему образовања и васпитања, предшколско васпитање и образовање представља основ за континуиран развој дигиталне компетенције.

⁴ https://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/09/ZOSOV_Sl_gl_88_17.pdf

Од школске 2017/18. године дигитална писменост једна је од три главне тематске области у оквиру обавезног предмета Информатика и рачунарство који се постепено уводи као обавезан у другом циклусу основног образовања и васпитања, најпре за ученике петог разреда, од школске 2018/19. године, за ученике шестог разреда, док ће у наредне две године постати обавезан предмет у свим разредима од 5. до 8.

Шта је дигитална писменост

Постоји више различитих дефиниција дигиталне писмености. За све њих заједничко је то да, **осим техничких знања и вештина**, укључују и **сложеније когнитивне вештине** (решавање проблема у дигиталном окружењу, критичко промишљање, креативност, сарадња, етичко и безбедно коришћење технологије, итд.).

Најобухватнији теоријски оквир дигиталне писмености и тренутно најшире прихваћен (барем када је реч о Европи), настао интеграцијом више теоријских оквира, развијен је од стране Европске комисије 2012. године (Ferrari, 2013), а након тога је два пута ревидиран (2016. и 2017. године).

Према ревидираном оквиру, дигитална писменост представља: скуп знања, вештина и ставова неопходних приликом коришћења дигиталне технологије за обављање различитих послова, решавање проблема, комуницирање, управљање информацијама, сарадњу, креирање и дељење садржаја и конструисање знања; на ефикасан, ефективан начин, критички, креативно, аутономно, флексибилно, етички и рефлексивно; на послу, у слободно време, за учествовање у друштву, учење, дружење (Vuorekari et al., 2016).

Дигитална писменост дефинисана је преко **5 домена**: информације и подаци, комуникација и колаборација, креирање дигиталних садржаја, безбедност и решавање проблема и **21 компетенције** (слика 1). Компетенције дигиталне писмености у оквиру наведених домена операционализоване су преко **индикатора** који су описани на три нивоа постигнућа (основни, средњи и напредни) у првој ревидираној верзији, односно на осам нивоа, у последњој верзији теоријског оквира.⁵

На доњој слици приказани су домени дигиталне писмености и компетенције у оквиру појединих домена.

ИНФОРМАЦИЈЕ И ПОДАЦИ	<ul style="list-style-type: none"> • Прегледање, претраживање и селекција информација у дигиталном формату • Процењивање информација • Организовање, чување и поновно коришћење информација
КОМУНИКАЦИЈА И КОЛАБОРАЦИЈА	<ul style="list-style-type: none"> • Интеракција путем дигиталне технологије • Дељење података и информација • Друштвени ангажман путем дигиталне технологије • Колаборација (сарадња) у дигиталном окружењу • Правила понашања на интернету • Управљање дигиталним идентитетом

⁵ https://www.unicef.org/serbia/media/10366/file/Deca_u_digitalnom_dobu.pdf

КРЕИРАЊЕ ДИГИТАЛНИХ САДРЖАЈА	<ul style="list-style-type: none"> • Развој дигиталних садржаја • Интегрисање дигиталних садржаја • Ауторска права и лиценце • Програмирање
БЕЗБЕДНОСТ	<ul style="list-style-type: none"> • Заштита дигиталних уређаја • Заштита личних података и приватности • Заштита здравља и благостања • Заштита животне средине
РЕШАВАЊЕ ПРОБЛЕМА	<ul style="list-style-type: none"> • Решавање техничких проблема • Препознавање потреба и сопствених одговора • Креативно коришћење дигиталне технологије • Препознавање властитих ограничења

Слика 1. Домени и компетенције дигиталне писмености (Vuorekari et al., 2016)

Дигиталне вештине одраслих нису на оптималном нивоу развоја, чак ни у развијеним европским земљама у којима је дигитална технологија постала широко доступна грађанима много раније него код нас. Према подацима Европске комисије, 45% одраслих грађана Европе не поседује одговарајуће дигиталне вештине. Често сопствене дигиталне вештине процењују као недовољно развијене, чак их потцењују у односу на дигиталне вештине своје деце/ученика, на шта указују и резултати истраживања.⁶

Да би адекватно посредовали у дететовом коришћењу дигиталне технологије и били у стању да омогуће највећу добит за дете, а то је безбедно и конструктивно коришћење дигиталних уређаја и интернета, од одраслих (родитеља, старатеља, васпитача, учитеља, наставника) се очекује да поседују одговарајуће вештине дигиталне писмености.

Дигитална писменост запослених у образовању

У Европи су покренуте бројне иницијативе за развој и подршку дигиталних компетенција запослених у образовању.

Стратешки кораци Републике Србије који имају за циљ већу употребу ИКТ-а везани су за 2012. годину у доношење Стратегије развоја образовања у Србији до 2020. године, од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја. Наредне предузете мере односе се на „смернице за унапређивање улоге информационо-комуникационих технологија у образовању“, које је Национални просветни савет усвојио 2013. године. Следеће године Европска комисија упутила је позив Србији да се прикључи у формирању радних група за 6 области које укључују образовање одраслих, модернизацију високог образовања, развој школа (са фокусом на образовање наставника и рано напуштање образовног система), средње стручно образовање и обука, трансферзалне вештине (са фокусом на информационо-комуникационе технологије и предузетничко учење), као и дигитално и онлајн учење.

Три године касније, Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије је објавило „оквир дигиталних компетенција - Наставник за дигитално доба“, у складу са Стратегијом развоја образовања у Србији до 2020. године и већ наведеним смерницама. У октобру 2019. године на основу измена и допуна Закона о основама система образовања и васпитања формиран је Центар за образовну технологију. Циљ овог центра је промоција употребе дигиталних технологија у настави како би се допринело бољим резултатима ученика. Пилот пројектом „две хиљаде дигиталних учioniца“ покренутим школске 2018./2019. године планирано је унапређење дигиталних вештина

⁶ https://www.unicef.org/serbia/media/10366/file/Deca_u_digitalnom_dobu.pdf

наставника како би се укључили дигитални материјали и уџбеници у наставни процес, који би самим тим резултирали развојем вештина ученика. Школе које су укључене у претходно наведени пројекат регистроване су на е-учионици. Е-учионица је платформа која садржи дигиталне уџбенике (са материјалима као што су филмови, симулације, анимације, интерактивне вежбе, слике, корисни линкови, итд.), тестове (вежбе и домаћи задаци) и статистику (која је намењена наставницима за праћење напретка ученика и одељења). Резултати истраживања показују да дигитални уџбеник доводи до побољшања квалитета наставе и учења, као и унапређења достигнућа ученика.⁷

У Србији је 2017. године, на основу раније описаног теоријског оквира дигиталне компетенције, израђен *Оквир дигиталних компетенција за наставнике*, са циљем да подржи наставнике у процесу интеграције дигиталних садржаја у свакодневну наставну праксу (МПНТР, 2017).

Према недавно усвојеним *Стандардима компетенција за професију васпитача и његовог професионалног развоја*, дигитална компетенција представља једну од кључних компетенција васпитача за унапређење његове професионалне праксе.

Од свих који се баве подучавањем деце у оквиру система предшколског васпитања и образовања очекује се да:

- поседују знања о употреби дигиталне технологије;
- примењују и интегришу технологију у непосредном васпитно-образовном раду;
- користе предности, контролишу потенцијалне опасности дигиталних технологија и код деце и родитеља развијају свест и навике за њихову адекватну употребу;
- користе дигиталне технологије у планирању активности и конципирању потребних материјала, у посматрању, вредновању и документовању;
- раде у различитим базама података (за евиденцију података: о деци, родитељима, евалуацији);
- примењују дигиталне технологије за размену информација са породицом, колегама, сарадницима, локалном заједницом и осталим заинтересованим лицима и институцијама;
- користе дигиталне технологије за стручно усавршавање;
- негују културу употребе дигиталних технологија у функцији развијања програма (МПНТР, 2018а).

У циљу побољшања и развоја дигиталне писмености и компетенција у Републици Србији од 2020. године организују се међународне конференције „Дигитално образовање“. Конференција је покренута са циљем да подржи запослене из сектора образовања у савладавању изазова насталих са појавом пандемије *Sogona* вируса. Такође је имала за циљ да се окупе актери из региона и шире, како би уз размену искустава, знања, идеја, смерница, заједно радили на унапређењу квалитета образовно-васпитног процеса. Конференција је трајала три дана и тада је била прилика да се размене примери добре праксе међу колегама, а такође и да се чују и представници надлежних институција. Она је део регионалне иницијативе Дигитално образовање за западни Балкан, који је подржао Балкански фонд за демократију у Србији.

Закључак

Употребом дигиталне технологије постигнуто је унапређење дигиталних способности наставног особља као и самог наставног процеса. На основу спроведених мера постигнуте су промене које обухватају увођење информатике и рачунарства као обавезног предмета, раст броја ИТ одељења, повећање опремања школа уз увођење електронског дневника за родитеље и ученике.

Када научимо да решавамо комплексне проблеме као и оне отворене које имају више различитих решења, када научимо да кодирамо, размишљамо као програмери и стварамо уз помоћ дигиталне технологије ми заправо откривамо читав један нови свет могућности који као да чека да га изнова и изнова откривамо.

⁷ <http://inees.vps.ns.ac.rs/wp-content/uploads/2020/03/TREND2020-ZBORNIK-RADOVA.pdf>

Ако научимо да мислимо и радимо, што приближније као компјутерски научници и програмери то је као да смо стекли чаробну моћ да стварамо нове светове, изуме, приче, игре... А граница стварања је углавном само наша машта. Ако на овај начин схватимо дигиталну технологију и програмирање, онда ћемо се сви сложити да су предшколци са својом маштом и креативношћу најпозванији да их откривају. Можда ће неке изненадити да васпитачи, у оквиру развоја логичко математичког мишљења деце већ практикују бројне игре и активности које подстичу предшколци већ раде кроз бројне свакодневне задатке, игре и активности. Потребно је само схватити, осветлити и нагласити концепте размишљања које развијамо код деце организујући ове игре као и разлоге због којих им развој тих концепата може помоћи у њиховом припремању за будућност која их очекује.

Литература

- Ferrari, A., (2013). DIGCOMP: A Framework for Developing and Understanding Digital Competence in Europe. Доступно на: <file:///C:/Users/Ivana/Downloads/lb-na-26035-enn.pdf>
- <http://edtech.center/sr/konferencija-digitalno-obrazovanje/>
- <http://horizonti.vsovsu.rs/javascr/ZBORNIK%20RADOVA%20-%20HORIZONTI%2010%20ELEKTRONSKA%20VERZIJA.pdf>
- <https://www.paragraf.rs/glasila/prosvetni-glasnik/sluzbeni-glasnik-rs-prosvetni-glasnik-10-2017.html>
- https://zuov.gov.rs/wp-content/uploads/2019/08/2019_ODK_Nastavnik-za-digitalno-doba.pdf
- Prensky, M. (2001). *Digital natives, Digital Immigrants*. Howard House Wagon Lane Bingley: MCB University Press. Доступно на: <https://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives.%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf>
- Vuorekari, R., (2016). DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens. Доступно на: file:///C:/Users/Ivana/Downloads/jrc101254_digcomp%202.0%20the%20digital%20competence%20framework%20for%20citizens.%20update%20phase%201.pdf
- Ивановић, Ђ., & Антонијевић, М. (2020). Е-учење стање и перспективе у Републици Србији. XXVI Скуп ТРЕНДОВИ РАЗВОЈА: "ИНОВАЦИЈЕ У МОДЕРНОМ ОБРАЗОВАЊУ", Копаоник, 16 - 19. 02. 2020. УНС, Факултет техничких наука. Доступно на: <http://inees.vps.ns.ac.rs/wp-content/uploads/2020/03/TREND2020-ZBORNIK-RADOVA.pdf>
- Кузмановић, Д., Златаровић, В., Анђелковић, Н., Цицварић-Жунић, Ј., (2019). *Деца у дигиталном добу*. Ужице: Ужички центар за права детета. Доступно на: https://www.unicef.org/serbia/media/10366/file/Deca_u_digitalnom_dobu.pdf
- Пртљага, П., & Братина, Т. (2020). *Примена информационо-комуникационих технологија у васпитно-образовном раду*. Вршац: Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Палов”. Доступно на: http://research.rs/Publications/Primena_IKT.pdf

Дувачки инструменти на предшколском узрасту – могућности примене у раду

**Наташа Ивановић
Александра Атанасијевић Арачки
Валентина Ефтимов**

Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов”, Вршац

Резиме

Музика има огроман значај на развој детета. Многи научници су се бавили утицајем музике на развој детета, а резултати до којих су дошли су невероватни. Још у трудноћи се може почети са пуштањем музике око 17. недеље јер сви звукови из спољне средине, као и из тела мајке, допиру до фетуса без изобличења. По рођењу, пре него што проговоре деца комуницирају осмехом, ритмом и музиком. Пошто дете не зна шта му се говори, оно на основу интонације и ритма разуме шта му се поручује.

Музика се обрађује у свим областима мозга и стимулише области које не могу бити доступне преко других модалитета. Истраживања су показала да деца која слушају музику лакше памте, задржавају и репродукују садржаје од оне деца која уче у тишини. Дете упознаје говор путем првих утисака које му одрасли пружају песмом, успаванком, њихањем у ритму музике и музиком. Учећи песмице, имитирајући музичке игре, користећи музичке инструменте деца уче склопове које формирају ритам и звукови. Лакше препознају самогласнике и деле речи на слоге и од великог су значаја за оспособљавање за читање. Уколико дете редовно слуша музику лакше и раније развије и сложеније језичке структуре.

Музиком дете лакше разуме себе и друге. Музичке активности имају психолошко значење за сву децу. Дете развија осећање припадности, смањује осећање усамљености и подстиче самопоштовање и поверење у сопствене могућности. Одабрана композиција мора да има уметничку вредност, да је примерена дечијем схватању и да при слушању буде заступљен принцип поступности. У овом раду су обрађене теме које говоре о дечијим инструментима, дечијим интересовањима и о дувачким инструментима који се користе у практичном раду са децом.

Кључне речи: *дете, музички инструменти, развој.*

Увод

Музика има велике благодети за децу. Излагање деце музици, посебно класичној има утицај на развој перцептивних вештина, и касније утиче на језичке способности, на фину моторику и доживљај простора. Музичирање у групи са другом децом је одличан начин да се код деце развије осећај припадности, да се превазиђе стидљивост и повученост јер се кроз невербалну комуникацију приближавају другој деци и интегришу се у заједницу. Музика уноси у живот детета топлину и радост, али је њен удео исто тако важан и за физички и психички развој.

Треба стварати атмосферу за квалитетан музички доживљај слушањем инструменталних и вокалних композиција, приближити деци музичке инструменте и супростављати се сваком музичком кичу. Најважнији аспект употребе музике за развој детета је чињеница да је то искуство које треба да детету пружи континуирану и фокусирану пажњу одраслих. Грађење односа детета према музици може у великој мери да побољша перцепцију себе и околине која га окружује али само ако обезбеђује позитивно искуство. Ефекти интеракције са музиком у детињству се протежу кроз цео живот и зато је вредно времена и труда. Веома је важно водити рачуна о сваком детету појединачно и поштовати његов индивидуални темпо препознавања и усвајања музичких инструмената и у раду применити принципе поступности и систематичности.

Карактеристике музичког развоја

Важан период за музички развој сматра се такозвани период музичког брбљања, рано детињство. Од треће до шесте године, деца изузетно брзо развијају музичке способности, манифестујући своје потенцијале да уче и разумеју најпре музичке карактеристике своје културе.

У току примарног музичког развоја, деца развијају менталну представу за разумевање музике. Е. Гордон објашњава овај период поређењем са примером кабловске телевизије у којој су слике доступне свим каналима, али је потребан телевизор (пријемник) како би се оне визуелно оствариле (Деспић, 1979; Manasteriotti, 1981).

Музички потенцијал је на овом узрасту веома осетљив, подложен је како позитивним тако и негативним утицајима. Неоспорно је да се свако дете рађа са одређеним потенцијалом, али је исто тако веома важан тзв. активни дијалог са музичким појавама, тј. одговарајуће позитивно окружење/простор које ће пратити потребе детета и на њих адекватно одговорати. Време када ће се појавити неки вид музичког реаговања као и темпо његовог развоја. Ту су још и средина у којој дете живи и расте, васпитач и педагог.

Када говоримо о видовима музичког развоја, обично се односимо на начине на које дете реагује на музику у одређеном периоду општег развоја. Тако ћемо обратити пажњу на развој музичког опажања, когнитивни музички развој, афективни музички развој, развој вокалног разумевања, као и на моторне компоненте музичког развоја. Фокус је праћењу развојних етапа у погледу развоја психофичких и музичких способности и на основу сазнања шта се може од детета очекивати, тј. које су његове способности и могућности у одређеном развојном периоду и онда се могу и планирати постицајне музичке активности (Чинч, 2021).

Музика, звук и тон

Музика се може дефинисати као уметност која се служи тоновима као средством изражавања. Постоји разлика између појмова звук и тон.

Звук представља све оно што можемо разабрати слухом. Он настаје треперењем неког тела, материје, ваздушног стуба, у одређеној средини и под одређеним условима. Прасак, ударац дланом о длан или, чак, жубор реке, представљају појаве које се могу дефинисати као звуци. Дужина треперења звука је битна приликом писања аранжмана.

Тон. Звук који има одређену висину, јачину, трајање и боју постаје тон. Без ових четири карактеристика не може постојати ниједан тон. Висину тона одређује број трептаја које тело изврши у одређеном временском интервалу. Број трептаја који се изврши у једној секунди зове се фреквенција. Што је број трептаја већи, то је већа фреквенција и уједно и висина тона (преузето са: [https://upoznaj muziku.com](https://upoznajmuziku.com))

Најинтересантија карактеристика тонова јесте боја. Иако ју је тешко дефинисати, можемо рећи да боја представља ону карактеристику музичког тона захваљујући којој можемо звучно разликовати два инструмента или два људска гласа. Захваљујући боји, можемо препознати глас који нам се јавља преко телефона иако не видимо особу са којом разговарамо. Боја тона се у суштини може објаснити физичким параметрима (Matović i Vetnić, 2020).

Подела дувачких инструмената по материјалу

У дрвене спадају: флаута пикола, флаута, обоа, енглески рог, бас-кларинет, кларинет, фагот и контрафагот. У лимене спадају: хорна, труба, тромбон.

Произвођење тона на дрвеним инструментима:

- На *флаутама* тон се производи дувањем у мали кружни улазни отвор;
- на *обоама* тон се производи дувањем у двоструки језичак;

- на *енглеском рогу* тон се производи такође дувањем у двоструки језичак;
- на *кларинетима* се тон производи дувањем у кљунасти усник са једноструким језичком;
- на *фаготима* се тон производи дувањем у двоструки језичак.

На лименим инструментима тон се производи дувањем у метални чашичасти усник.

Музика и деца

У раду са децом се разматра развој музичких могућности и способности деце. Музичко стваралаштво као и схватање музике и доживљавање музике драстично се разликује у предшколском и школском узрасту. Предшколско доба је доба бурног развоја, и од изузетног је значаја у формирању музичке личности детета, као и његове касније заинтересованости за музику. Зато васпитачи, као и родитељи, у овом узрасту треба да омогуће да дете доживи што више различитих начина да се музички и креативно изрази (Чинч, 2021).

Дувачки инструменти у раном узрасту имају предности јер позитивно утичу на координацију и независност леве и десне шаке. Такође, може се свирати и ходати, што је веома важно, јер деца још увек имају велику потребу за кретањем. Свирање дувачких инструмената пружа важно учење о дисању, артикулацији, устима, језику, телу, плућима и стомачним мишићима, Уз то, дечија игра је директно повезана за различите врсте звукова који се производе дувањем, као што су звиждање, свирање на листу или трави, свирање на спојеним шакама, свирање на флашама и сл. (Manasteriotti, 1981; Чинч, 2021).

За почетак уводимо фрулу, блок флауту, усну хармонику или мелодику. Свирањем на овим инструментима пружа се могућност да деца, било да су осредње музикална или талентована, могу да доживе лепоту свирања, музичког тона. Инструменти са одређеном висином тона су мелодијски инструменти и на њима се може изводити мелодија, тј. тонови различити по висини. Мелодијски дечији инструменти су погодни за извођење музике. Блок флаута има најважније место у групи мелодијских инструмената због лепог и благог тона који може да буде носилац мелодијске линије, а код нас је позната као фрулица.

Мелодика

Инструмент новијег порекла је *мелодика*. Мелодика је инструмент који не припада Орфовом инструментарију и веома је погодан за употребу, било да га користе деца или васпитачи. Представља неку врсту комбинације дувачког инструмента са клавијатуром. Звук настаје истовременим дувањем кроз писак (усник) и притискањем дирки на клавијатури инструмената.

Фрула

Фрула се израђује од дрвета шљиве или дрена, као и од јасена и багрема, пошто се дрво најлакше буши. Има уски прорез за издувавање ваздуха који се зове писак, има отвор са оштрим бридом који се зове ветрило и затвара се са горње стране. На дну је рупа која се зове одушка. На предњој страни се налази шест рупа које се покривају прстима и једна са задње стране. Прави се од једног комада дрвета и представља једноставни народни инструмент цилиндричног облика (Деспић, 1979).

Усна хармоника

Усна хармоника је настала почетком XIX века у Немачкој. Направљена је од метала и дрвета, и најмањи је музички инструмент који је веома једноставан за руковање. Тоновни различитих висина код усне хармонике се добијају издусањем и удусањем ваздуха кроз њену унутрашњост, а преклапањем шаке преко инструмента се добија ефекат вибрирања и неке врсте еха. Усне хармонике су веома интересантан инструмент за децу због лакоће свирања и лепоте тона који производе. Углавном су

дизајниране у веселим бојама, неке и чак са ликовима из цртаних филмова, и то посебно привлачи дечију пажњу и интересовање за свирање (Исто).

Представљање музичких инструмената деци

Деци се најближе могу представити ови инструменти у разним музичким радионицама које организујемо у вртићима. Затим путем презентације тако што нам у посету долазе наставници из музичке школе који деци прво свирају инструмент, најчешће флауту или фрулицу, одсвирају неку мелодију или песмицу коју смо претходно слушали у вртићу. Када деца препознају мелодију још више се јавља интересовање за свирање представљеног инструмента. Деца имају у почетку фрулице које су направљене од пластике као и усне хармонике.

На почетку усвајамо кратке мелодије док деца не савладају правилно свирање. Кроз музичке школице, где такође водимо децу, учи се како се правилно држи инструмент а затим се прелази на конкретно свирање. Код деце код које се примети таленат од стране стручног лица (професора или наставника музике) дајемо препоруку родитељу да дете може да почне да похађа музичку школу.

У вртићима такође организујемо такмичења са другим групама. Такмичење садржи певање и свирање које смо претходних недеља вежбали. Ова такмичења су такође од изузетног значаја за дете, где се не показују само музички потенцијали и представљање наученог, већ су и јако битна за дечије самопоуздање и храброст. Деца се прво представљају на својим инструментима, свако појединачно, а у завршном делу наступа дечји хор (Матић и Мирковић-Радош, 1986; Manasteriotti, 2002).

Деца имају могућност у вртићима да свакодневно користе музичке инструменти, како у организованој игри, тако и у слободној игри када осете потребу. Често када смо и у дворишту вртића деца подстакнута звуцима из природе (околине вртића) посежу за музичким инструментима. Велики значај у раду имамо јер се деца кроз музику изражавају, пошто не могу увек вербално да се искажу. Када је дете утучено или га нешто мучи, свирање таквог детета се драстично разликује од свирања детета које је расположено и срећно.

Израда инструмената са децом

За експериментисање звуковима нису потребни посебни инструменти. Правље инструмената пружа деци велико задовољство и радост. Неке мале удараљке можемо израдити заједно са дететом. Празне пластичне чаше могу постати удараљке. Две чаше украсимо бојом или папирним шарамима. Лупкањем једне чаше о другу добићемо звук који је налик коњском топоту. И две мале цеидљке испуњене разним материјалом, чврсто спојене и облепљене могу произвести различите звукове. Од пластичних кутијица, папирних и металних можемо направити разноврсне звечке. Сваку кутијицу напунимо различитим материјалом, као што је ситан новац, пиринач, шећер, стаклене перлице... Конзерве различитих величина се лако могу претворити у бубње. Такође, можемо направити инструмент од цевчица различите величине које су поређане и обострано залепљене. У току прављења инструмената дете много учи и сазнаје о звуковима који га окружују. Израда музичких инструмената развија креативне способности код деце и деца неизмерно уживају у прављењу инструмената.

Закључак

Први дан свирања је за децу у почетку „стидљив“. Потребна је одређена количина храбрости коју ће васпитач пружити детету да се упусти у свирању инструмента. Али када дете једном уђе у чаробни свет музике, оно схвата сву лепоту музике и радо ће свирати када год му се укаже прилика. Избор најпогоднијих метода и помоћних средстава певања васпитача треба да је изражајно, емотивно и музикално, а интерпретација једноставна и срдачна без драматике. Мимика треба да буде изражајна и треба посебно водити рачуна о беспрекорној дикцији и тачним метричким акцентима.

Васпитач бира песме које треба да изазову интересовање и емоције код деце и на тај начин обезбеди дечју активну сарадњу. Дете реагује на мелодију без обзира на карактер и ритмичку структуру композиције. Васпитач подстиче изражајно певање, а не само механичко опонашање. Треба избегавати строгост, а уносити расположење и радост. Користити разговоре у којима ће деца износити своје утиске о композицији, о томе шта им се допало а шта не. У буђењу интересовања код деце васпитач мора значајно допринети да дете заволи музику и да се на време почне бавити њом.

Време је показало да је значење уметности у васпитању детета веома важно и значајно. Живахан и динамичан музички говор привлачи дечију пажњу и већ код првих сусрета изазива радост. Радосно расположење подстиче дете на активност, буди његов интерес, радозналост и жељу да упозна предмете свог интереса а олакшава му извођење оних радњи које су за њега теже. Као и остале гране уметности, музика је незамењиво средство естетског васпитања, чија је суштина да у деци развија осећај и смисао за лепо у музици, да поставља темеље музичког укуса деце, да их осопосби да у музици налазе извор својих естетских доживљаја и подстицај за развој стваралачких снага. Границе деловања музике на дете су знатно шире него што се некада сматрало и уједно се доказало да музика утиче на целокупан развој детета – телесни, интелектуални и емоционални.

Литература

- Деспић, Д. (1979). *Музички инструменти*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Manasteriotti, V. (1981). *Prvi susreti djeteta sa muzikom*. Zagreb: Školska knjiga.
- Manasteriotti, V. (2002). *Muzički odgoj na početnom stupnju*. Zagreb: Školska knjiga.
- Матић, Е. и Мирковић-Радос, К. (1986). *Музика и предшколско дете*. Београд, Завод за уџбенике и наставна средства.
- Matović, M. i Vetnić, N. (2020). IT tehnologije u razvoju muzičke pismenosti deteta predškolskog uzrasta. *Pedagoška stvarnost*, 66 (1), 28–41.
- Чинч, Е. (2021). *Узлети уз музику*. Вршац: Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов”.
- <https://upoznajmuziku.com>, preuzeto: 10. 4. 2022.

Istraživanje i izrada prototipa mobilne aplikacije

Nevena Prtljaga
nevenaprtljaga@gmail.com
 Univerzitet Metropolitan, Fakultet
 informacionih tehnologija, Beograd

Rezime:

Rad predstavlja pokušaj da se kroz različite istraživačke metode dođe do što više saznanja o tome šta i kakva aplikacija je potrebna korisnicima, koji delovi aplikacije su im najvažniji i kako žele da je koriste. Pre svega, neophodno je odrediti ciljnu grupu tj. korisnike aplikacije čija se izrada planira. Kako su korisnici različiti, drugačije pamte i predstavljaju stvari i kako svako ima neke svoje ideje i mentalne modele potrebno je istražiti njihove potrebe. Istraživanje je neophodno sprovesti temeljno i mnogostrano kako bi što veći broj korisnika bio zadovoljan aplikacijom koja im se nudi.

Konkretni cilj projekta obrazloženog u ovom radu je izrada mobilne aplikacije za pametne telefone koja bi služila učenicima srednje škole koji se spremaju za prijemni ispit iz opšte informisanosti. Istraživanje je vršeno u saradnji sa učenicima srednjih škola kako bi se sakupili njihovi zahtevi i potrebe. Vršena je istovremeno i analiza sličnih aplikacija, da bi se uvidelo koji su delovi aplikacije bitni za ovakav tip projekta. Nakon kreiranja prototipa, testiranje je vršeno sa učenicima, koji su učestvovali u početnom istraživanju, putem task analize.

Ključne reči: *istraživanje, analiza, internet, prototip, mobilna aplikacija.*

Uvod

U vremenu u kome živimo, puno stvari iz svakodnevnog života je prešlo na internet, komunikacija preko interneta preuzela je priču uživo, putem interneta se kupuje garderoba, tehnika, a u poslednjih par meseci u Srbiji je moguće naručiti i namirnice preko interneta, takođe i većina svakodnevnih obaveza i problema rešava se na ovaj način. Na primer, u ekspanziji je upotreba interneta za onlajn bankarstvo, zakazivanje za lična dokumenta, osiguranja itd. Iza nas je vanredno stanje (pandemija COVID-19), skoro ceo svet je u tih par meseci usporio, ostao kod kuće i odatle obavljao sve svoje privatne i poslovne obaveze. Učenici osnovnih škola su imali predavanja na televiziji, srednjoškolci su se preko raznih platformi bili u kontaktu sa svojim nastavnicima i dogovarali oko gradiva, dok su studenti imali onlajn predavanja, konsultacije preko Skajpa i sličnih platformi. Većina ljudi je radila od kuće i trudeći se da održe tzv. *socijalnu distancu*.

Ovo su razlozi da je primetan veliki porast aplikacija na Google i App Store-u, svakodnevno se javljaju novi *web* sajtovi, alati za komunikaciju, kao i razne aplikacije. U ovom kontekstu se dolazi do ideje da se kroz projekat sprovede istraživanje i razradi aplikacija koja bi služila učenicima srednjih škola koji se pripremaju za prijemne ispite na fakultetima koje žele da upišu. Mnogi fakulteti zahtevaju od učenika da imaju dobru opštu informisanost, što se ne može tako lako naučiti niti se učenik može za kratko vreme spremati za ovakav tip prijemnog ispita. Postojanje ovakve mobilne aplikacije bi olakšalo đacima spremanje prijemnog ispita, pošto bi im omogućilo da na lak način rešavaju kvizove, tako da čak iako su u pokretu (u prevozu, čekaju red i sl.) mogu za kratko vreme da pređu deo pitanja i provere svoje znanje.

Rad predstavlja pokušaj da se kroz različite istraživačke metode dođe do što više saznanja o tome šta je korisnicima potrebno, koji delovi aplikacije su im najvažniji.

Projektovana aplikacija predstavlja platformu za proveru znanja učenika, na jednostavan i zanimljiv način. Korisnik može rešavati kvizove iz opšte informisanosti, koji se traže na velikom broju fakulteta. Kada se pokrene kviz, korisnik vidi pitanje i ponuđene odgovore, odabirom odgovora prelazi na sledeće pitanje i tako dok ne stigne do kraja kviza. Na kraju provere znanja, korisnik dobija rezultat kviza, kao i tačne odgovore na pitanja i nakon toga može započeti novi kviz. Važno je obezbediti jednostavan interfejs koji se lako koristi.

Prikupljanje podataka

Prikupljanje podataka je prvi korak koji je potrebno izvršiti kako bismo dobili informacije o tome ko su korisnici, koje su njihove psihološke i fizičke sposobnosti, kao i njihove demografske karakteristike. Na taj način dobijamo ideju kakva aplikacija treba da bude i pravimo tzv. *persone*.

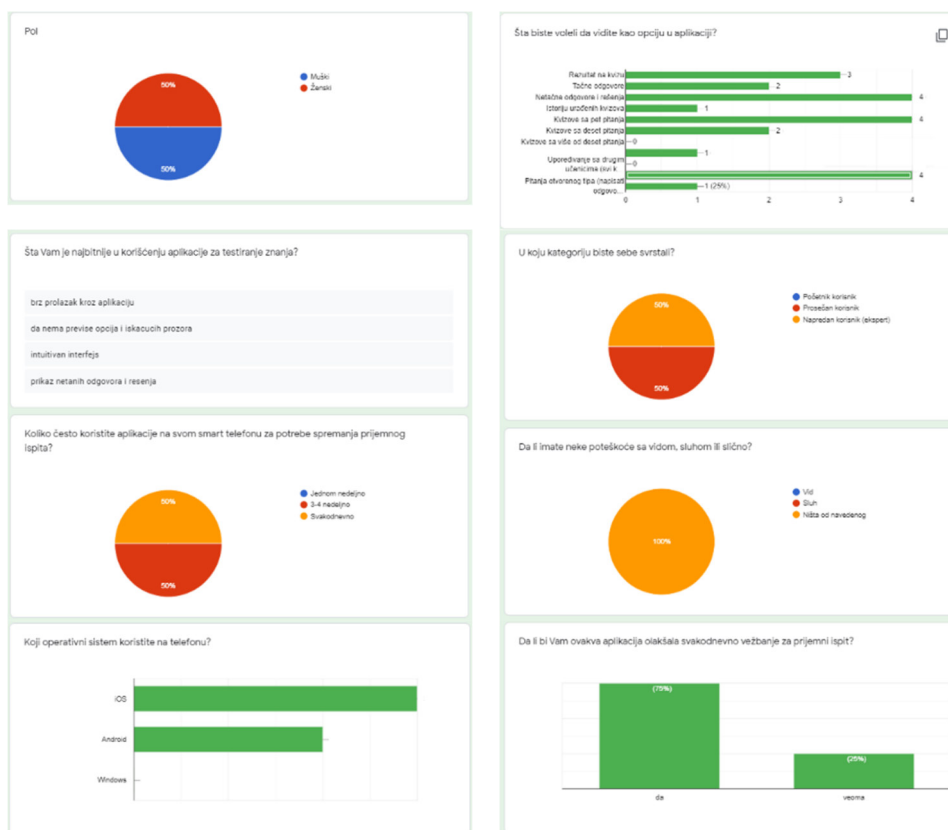
Osnovni zadatak svake aplikacije je da zadovolji potrebe korisnika. Zbog toga je veoma bitno da interfejs aplikacije bude blizak korisniku i jednostavan za korišćenje. Neophodno je poznavati potrebe i zahteve korisnika, odnosno razumeti ga. Iako je veoma teško doći do definisanih zahteva, istraživanjem pokušavamo da ih prikupimo pomoću odgovora na neka od ovih pitanja⁸:

- Koje su korisnikove potrebe, zadaci i posao?
- U kakvom okruženju će korisnik upotrebljavati interfejs?
- Koji je nivo opšteg IT znanja korisnika i koliko iskustva ima u radu sa računarskim sistemima?
- Kakve su fizičke karakteristike korisnika (na primer: starost, refleksi, itd.)
- Kakve su kognitivne karakteristike korisnika (na primer: vid, sluh, pamćenje, itd.)
- Koji je stil interakcije korisnika?

Anketa

Anketa je metod prikupljanja podataka koji se lako koristi kako bismo dobili što više informacija od korisnika. Postoje zatvorena i otvorena pitanja: zatvorena pitanja se brzo analiziraju, a otvorena mogu da iznesu nepredviđene informacije koje su bitne u početnom stadijumu dizajna. Iz tog razloga, u istraživanju ispitanicima postavljamo pitanja na koja oni mogu da odgovore tako što upišu svoj odgovor i pitanja na zaokruživanje. U ovom istraživanju koristi se *web-based* anketa koja je sastavljena pomoću Google anketa. Anketa koja je korišćena tokom ovog istraživanja se nalazi na linku: <https://forms.gle/X5P9g6gCdpJoWQEG8>

U nastavku su dati pojedini rezultati ankete:

Slika 1. Odgovori ispitanika

⁸ <http://lams.metropolitan.ac.rs:8080/lams/index.do>

Intervju

Intervju je poslovni razgovor dve osobe, gde jedna osoba prikuplja informacije o drugoj osobi. Ovaj proces može izvući iz ispitanika znanja koja poseduju i iskoristiti ih u razvoju aplikacije. Koristeći intervju možemo saznati mnogo više o korisniku i o samoj aplikaciji koja kao ideja dobija formu i projektuje se kao vizija u glavi korisnika. Ovakvo istraživanje zahteva mnogo više vremena tj. angažovanja ispitivača, ali daje kvalitetnije podatke.

Kombinacijom ova dva istraživačka postupka u mogućnosti smo da podatke koje prikupimo anketom analiziramo kvantitativno, a podatke dobijene intervjuima kvalitativno.

Persona

Analizom prikupljenih podataka određene su *persone*. Prošireni model profila podrazumeva kreiranje *persone*. U tom modelu se karakteristike pripisuju jednom korisniku - ciljanom, odredi mu se ime i opišu svi podaci.

Slika 2. Prikaz *persone*

Evaluacija ideje

Osnovnu ideju o mogućnostima i funkcionalnosti aplikacije moguće je na osnovu dobijenih informacija unaprediti, ukoliko se ispostavi da je ovakav tip aplikacije zanimljiv učenicima. Može se dodati još testova, za različite oblasti, ne samo za opštu informisanost, kao što su kratki kvizovi iz psihologije, matematike, engleskog jezika itd. Iako slične aplikacije već postoje, ova aplikacija bi omogućila učenicima u Srbiji da bolje sprema prijemni ispit jer bi bila specijalizovana za to, sa pitanjima koja su se pojavljivala prethodnih godina na prijemnim ispitima na Univerzitetima u Beogradu, Novom Sadu, Nišu i drugim visokoškolskim ustanovama.

Analiza konkurencije

Analiza konkurencije predstavlja istraživanje sličnih aplikacija kako bi videli koji su elementi potrebni i šta to aplikacije čini praktičnim. Zanimljivo je videti kako su drugi osmislili rešenje za problem pravljenja kvizova na razne teme.

Analizom Quizlet, Kahoot! i Quizizz aplikacije moguće je doći do zaključka da je bitno da se test brzo rešava, neke od ovih aplikacija dodaju i slike između pitanja, takozvane *memes*, koji za sada neće biti dodati u projektovanu aplikaciju, ali treba uzeti u obzir da na taj način aplikacija može biti atraktivnija učenicima.

U aplikaciji Quizlet postoji odabir broja pitanja za jedan kviz, tako da će to biti uključeno i u buduću aplikaciju. U ovoj aplikaciji moguće je odmah nakon odgovora videti rešenje, za aplikaciju koja će biti kreirana u ovom projektu izabrano je drugo rešenje, tako da će korisnik na kraju celog kviza dobiti sve tačne odgovore, kako bi mogao da ih polako pročita, zapiše ili napravi snimak ekrana (*eng. screenshot*).⁹

⁹ : <https://docplayer.net/95628608-Matematicki-fakultet-univerzitet-u-beogradu-master-rad.html>

Dizajn prototipa

Na osnovu istraživanja i određene *persone*, može se zaključiti kojoj ciljnoj grupi je namenjena aplikacija kao i koje su njene potrebe. U ovom slučaju ciljna grupa su učenici srednjih škola, prevashodno učenici četvrte godine koji se spremaju za prijemni ispit koji se sastoji od testa opšte informisanosti.

Neki od zahteva su: intuitivan interfejs, prikaz netačnih odgovora i rešenja, navigacija kroz aplikaciju korišćenjem što manje klikova, kao i da nema previše opcija i iskaćućih prozora... Bitno je da sve bude na jednom mestu i lako dostupno. Zaključeno je da je u aplikaciji neophodno da se vide pitanja sa ponuđenim odgovorima, kao što je to i na pravom testu, kvizovi ne bi trebalo da budu duži od deset pitanja, takođe je istaknut zahtev da se na kraju vide rezultati i tačni odgovori na pitanja na koja nije tačno odgovoreno.

Opis aplikacije

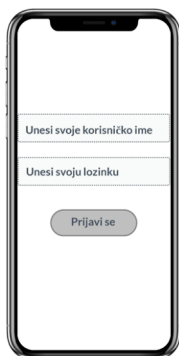
Aplikacija služi za izradu kvizova iz opšte informisanosti. Predviđena je učenicima koji se spremaju za prijemni ispit i žele bez papira i olovke da prelaze pitanja dok su u pokretu. Korisnik može da napravi nalog i tako prati istoriju rezultata na kvizovima.

Pri pokretanju aplikacije, od korisnika se prvo traži da se prijavi na svoj nalog. Nakon toga, prikazuje mu se početna stranica na kojoj se nalaze opcije za kvizove koje može da rešava. Postoji tri opcije – 5, 7 i 10 pitanja u jednom kvizu. U gornjem desnom uglu se nalazi dugme za odjavljivanje sa naloga. U donjem meniju moguće je izabrati istoriju rezultata gde se mogu videti svi ranije urađeni testovi.

Ako korisnik pokrene kviz, dobija jedno po jedno pitanje, sa ponuđenim odgovorima i može da izabere svoj odgovor, nakon toga prelazi na sledeće pitanje i tako dok ne stigne do kraja kviza, gde mu se prikazuje rezultat na kvizu i svi tačni odgovori.

Link ka prototipu: <https://marvelapp.com/4dj94gi/screen/70322559>

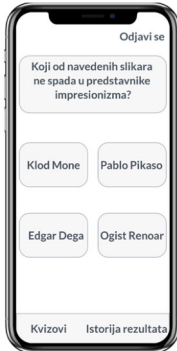
Prototip

Početni ekran kada korisnik prvi put uđe u aplikaciju.
Potrebno je da korisnik unese svoje korisničko ime i lozinku.

Početni ekran kada se korisnik prijavi na svoj nalog.
Korisnik vidi kvizove koje može da odabere.

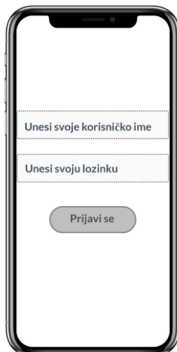
Ukoliko korisnik izabere kviz, prikazuje mu se prvo pitanje. Potrebno je da izabere jedan od odgovora i na taj isti način pređe sva ostala pitanja, do kraja kviza.

Ekran koji prikazuje rezultat korisnika na kvizu. Korisnik vidi koji je rezultat ostvario, koji su mu netačni odgovori, kao i odgovore na sva pitanja iz kviza.

Korisnik može odabrati u donjem desnom uglu Istoriju rezultata, na toj stranici može videti testove koje je do sad uradio, koji rezultat je na njima ostvario, kao i datum kada ih je rešavao.

Korisnik može odabrati u gornjem desnom uglu dugme Odjavi se, kojim će se odjaviti sa naloga i vratiti na stranicu za prijavljivanje na nalog putem korisničkog imena i lozinke.

Testiranje prototipa – kognitivna task analiza

Kognicija podrazumeva mnogo procesa, uključujući mišljenje, pažnju, učenje, memoriju, percepciju, donošenje odluka, planiranje, čitanje, govor i slušanje.

Način na koji se dizajnira interfejs utiče na način na koji ljudi shvataju, obavljaju, uče, i sete se kako da izvršavaju svoje zadatke. Rezultate i teorije iz oblasti kognitivne psihologije treba pažljivo reinterpretirati u kontekstu dizajna interakcije da bi se izbeglo preterano simplifikovanje i komplikovanje.¹⁰

Kognitivna task analiza predstavlja tehniku kojom se traže informacije o proizvodu od eksperata. Interakcija sa kompjuterskim sistemom aktivira više kognitivnih procesa korisnika. Iskustvo korisnika zavisi od interfejsa, ali i od mentalnog modela korisnika, odnosno predstavu koju korisnik ima o tome šta se nalazi iza interfejsa i kako sve to funkcioniše.

Izgled interfejsa korisniku predstavlja model na osnovu kog on zaključuje šta sve može da uradi koristeći sistem. Različiti interfejsi navode korisnika da ima različite mentalne modele u zavisnosti od toga koje kognitivne funkcije zahteva, da li su podaci prikazani u vizuelnom, deskriptivnog obliku...

Kognitivna task analiza se koristi za prepoznavanje mentalnih modela i procesa korisnika. Ona omogućava da korisnik opiše svoje znanje u oblasti ekspertize uz spisak ciljeva, podciljeva i jednu ili više metoda za njihovo rešavanje. Kognitivna task analiza snima iskustvo, znanje i intuiciju. Rezultat je opis izvršenja ciljeva, konceptualno i proceduralno znanje. Fokusira se samo na elemente koji se ne mogu direktno posmatrati, npr. teške odluke, presude i perceptivne sposobnosti.

Kognitivna task analiza se najčešće izvodi pre dizajna uputstva softvera, alata ili testova pošto njen uticaj može biti značajan za unapređenje prototipa aplikacije zato što je dobijene informacije mogu iskoristiti kako bi sistem bio prilagođeniji korisnicima.

U nastavku su dati zadaci za kognitivnu analizu koji će biti zadati korisnicima da pokušaju da ih urade kako bi aplikacija bila testirala:

Prvi zadatak: Potrebno je prijaviti se na svoj nalog. Ukoliko korisnik ne ume, koraci su: unos korisničkog imena, unos lozinke i klik na dugme *Prijavi se*.

Drugi zadatak: Potrebno je rešiti jedan kviz. Ukoliko korisnik ne ume da izvrši zadatak, koraci su: prijava na svoj nalog, klik na kviz koji želi da rešava. Nakon toga treba odabrati svoje odgovore i stići do kraja kviza.

Treći zadatak: Potrebno je proveriti svoju istoriju rezultata. Ukoliko korisnik ne ume da uradi zadatak, koraci su: prijava na svoj nalog, nakon toga klik na dugme *Istorija rezultata*.

Rezultati kognitivne task analize

Testiranjem su obuhvaćeni učenici koji su učestvovali i u inicijalnom prikupljanju podataka i istraživanju. Svi korisnici su uspešno uradili sve zadatke koji su bili zadati. Aplikacija je laka za navigaciju i u ovom momentu nema komplikovanja podešavanja koja bi mogla da zbune korisnika. Korisnici su zatražili da se u prototip doda dugme za vraćanje na jednu stranicu unazad, tako da je to učinjeno kako bi navigacija bila jednostavnija.

Korisnici	Broj ispitanika	Prosečno vreme za zadatak				
		1	2	3	4	5
Srednja škola - III razred	10	4	10	5	3	8
Srednja škola - IV razred	12	5	7	5	3	7

Tabela 1. Prikaz srednjeg vremena potrebnog za rešavanje zadataka u sekundama

Korisnici	Broj ispitanika	Tačnih odgovora				
		1	2	3	4	5
Srednja škola - III razred	10	3	5	5	8	6
Srednja škola - IV razred	12	2	3	4	9	4

Tabela 2. Prikaz tačnih odgovora

¹⁰ <http://ad420.metropolitan.ac.rs/?p=6232>

Zaključak

Testiranje aplikacije je bilo veoma uspešno i prikazalo je da je aplikacija laka za korišćenje i da u određenom vremenskom roku svi korisnici umeju da je koriste. Cilj istraživanja je bio provera funkcionalnosti aplikacije i da li postoji ciljna grupa koja je zainteresovana i želi da koristi ovu aplikaciju. Cilj je ispunjen i potvrđnim odgovorima u anketi korisnika, a nakon toga i tokom testiranja aplikacije. Aplikacija je fleksibilna i mogla bi da se unapredi, mogu se dodati testovi i za druge prijemne ispite, kao npr. iz matematike, psihologije, hemije... Može se napraviti opcija da učenici sami prave kvizove time što ručno unose pitanja ili ih pomoću skripte baze podataka unose u aplikaciju. Takođe je moguće i napraviti deo za profesore koji mogu da prate kako učenici napreduju i da im zadaju ciljeve i zadatke. Istaknut je predlog da se omogući izbor nivoa u pogledu težine kviza, obzirom na sadržaje testova nije uočeno kako bi to moglo da se primeni na ovu temu, gde je težina pitanja subjektivna. Težina kviza bi se mogla definisati ukoliko bi se kreirala aplikacija - kviz za matematiku ili neku drugu oblast, gde je moguće objektivnije definisati nivo znanja. Kroz istraživanje došlo se do saznanja da je ovakva aplikacija zaista zanimljiva učenicima srednjih škola i da bi njenim korišćenjem bilo olakšano spremanje prijemnog ispita.

Literatura

1. Lams lekcije – predmet IT370 – Interakcija čovek-računar, Preuzeto 25.05.2020., Dostupno na: <http://lams.metropolitan.ac.rs:8080/lams/index.do>
2. Sajt IT370 – literatura, Preuzeto 06.06.2020., Dostupno na: <http://ad420.metropolitan.ac.rs/?p=6232>
3. Josić, J. (2017). Višeslojna Web aplikacija za on-line prodaju cveća, Univerzitet u Novom Sadu, Tehnički fakultet „Mihajlo Pupin“ Zrenjanin Preuzeto 26.05.2020., Dostupno na: <http://www.tfzr.uns.ac.rs/Content/files/1/DiplomskijovanaJosic.pdf>
4. Lazić, Lj. (2017). Efikasan i kvalitetan razvoj veb aplikacije za raspoređivanje i prikaz geo-prostornih tačaka u ravni, Matematički fakultet, Univerzitet u Beogradu. Preuzeto: 26.05.2020., Dostupno na: <https://docplayer.net/95628608-Matematicki-fakultet-univerzitet-u-beogradu-master-rad.html>

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

37(082)

**МЕЂУНАРОДНА конференција "Савремени изазови у
дидактици и образовању" (5 ; 2022 ; Вршац)**

Зборник радова [Електронски извор] / Међународна конференција
"Савремени изазови у дидактици и образовању", Вршац, 20. 6. 2022. =
Proceedings / International Conference Contemporary Challenges in
Education, Vršac, 20. 6. 2022. ; [уредник Александар Стојановић]. -
Вршац : Висока школа струковних студија за васпитаче "Михаило
Палов", 2022. - 1 електронски оптички диск (CD-ROM) ; 12 cm. -
(Библиотека Зборници / Висока школа струковних студија за
васпитаче "Михаило Палов")

Насл. са насловног екрана. - Радови на више језика. - Библиографија
уз сваки рад.

ISBN 978-86-7372-297-9

а) образовање - Зборници

COBISS.SR-ID 69084425